

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1939.

Första kammaren.

Nr 25.

Lördagen den 22 april.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr *Larsson, Viktor*, anmälde, att han denna dag åter infunnit sig vid riksdagen.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

- nr 317, av herrar *Mannerskantz* och *Holmström*,
- nr 318, av herr *Domö*,
- nr 319, av herr *Holmström*,
- nr 320, av herr *Bodin, Gunnar*, och herr *Mannerskantz*,
- nr 321, av herr *Bodin, Gunnar*, och herr *Mannerskantz*,
- nr 322, av herr *Bäcklund*, samt
- nr 323, av herr *Wistrand* m. fl.,

alla i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till militärt avlöningsreglemente m. m.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet den av herr *Domö* m. fl. väckta motionen, nr 324, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ytterligare utsträckning av Kungl. Maj:ts befogenhet att meddela förordnande jämlikt 1 § förordningen den 7 juni 1935 (nr 259) om accis å margarin och vissa andra fettvaror, m. m.

Föredrogos och hänvisades till behandling av lagutskott nedannämnda motioner:

- nr 325, av herrar *Mannerskantz* och *Bondeson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lantarbetstidslag; samt
- nr 326, av herr *Domö* m. fl., i samma ämne.

Föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:

- nr 327, av herr *Johanson, Karl August*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående grunderna för statsbidrag från statens avdikningsanslag till vissa invallningsföretag vid Ume- och Vindelälvarna i Västerbottens län;
- nr 328, av herr *Domö* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område;
- nr 329, av herr *von Heland* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område;
- nr 330, av herr *Albertsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område;

nr 331, av herr *Näslund* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område; samt
nr 332, av herr *Näslund* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område.

Föredrogs och lades till handlingarna jordbruksutskottets memorial nr 46, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande den under punkt 14 i utskottets utlåtande nr 32 gjorda hemställan om räntan å lån från statens kalkbrukslånefond.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran jordbruksutskottets utlåtanden nr 47—50.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående stipendier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 20 januari 1939 dagtecknad proposition (nr 61) hade Kungl. Maj:t, under åberopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att

dels till Gemensamma universitetsändamål: Stipendier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet för budgetåret 1939/40 anvisa ett reservationsanslag av 220,700 kronor;

dels till Gemensamma universitetsändamål: Stipendier för främjande av högre juridiska studier vid universiteten i Uppsala och Lund under åttonde huvudtiteln för budgetåret 1939/40 anvisa ett anslag av 10,000 kronor;

dels besluta att en särskild fond, benämnd Statens lånefond för universitetsstudier, skulle inrättas, vilken fond skulle förvaltas av statskontoret;

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen tillstyrkta grunder utfärda ej mindre erforderliga bestämmelser för erhållande och tillgodonjutande av lån ur omförmälda fond än även ändrade bestämmelser beträffande den nuvarande studielånefonden;

dels till Statens lånefond för universitetsstudier för budgetåret 1939/40 anvisa ett reservationsanslag av 140,000 kronor;

dels ock till Studielånefonden för budgetåret 1939/40 anvisa ett reservationsanslag av 120,000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *G. André*n m. fl. (I: 232) och den andra inom andra kammaren av herr *V. Hedlund* i Östersund m. fl. (II: 360), vari hemställts, att riksdagen till stipendier åt de studerande vid universiteten i Uppsala och Lund, karolinska mediko-kirurgiska institutet, tekniska högskolan, Charlmers tekniska högskola, tandläkarinstitutet, farmaceutiska institutet, veterinärhögskolan, skogshögskolan och lantbrukshögskolan ävensom Stockholms och Göteborgs högskolor samt handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg måtte för budgetåret 1939/40 anvisa ett reservationsanslag av 209,500 kronor med föreskrift tillika att utdelningen av ifrågakvarande stipendier skulle omhänderhavas av ett centralt organ och stipendierna skulle i mån av tillgång utdelas till förtjänta sökande oavsett vid vilken akademisk bildningsanstalt de ämnade bedriva studier;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *S. Linderot* (I: 233), och den andra inom andra kammaren av herr *K. E. Senander* (II: 361), vari hemstälts, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 61 måtte besluta, 1:o) att tillämpningsområdet för de i propositionen föreslagna åtgärderna skulle utsträckas till att omfatta alla statliga och statsunderstödda högsolor; 2:o) att stipendierna skulle tillkomma även obemedlade studerande med hem å ort där studierna bedreves; samt 3:o) att stipendier motsvarande kostnaderna för kurs- och laborationsavgifter skulle kunna tilldelas obemedlade studerande;

dels en inom andra kammaren av herr *C. Lindskog* väckt motion (II: 359), vari hemstälts, att riksdagen vid bifall till den kungl. propositionen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville efter vederbörlig utredning till 1940 års riksdag framlägga förslag, att studenterna även vid Stockholms och Göteborgs högsolor skulle, efter enahanda grunder och i rättvis proportion, komma i åtnjutande av samma slags studiehjälp, som nu föreslagits beträffande Uppsala och Lunds universitet samt karolinska institutet;

dels ock en inom första kammaren av herrar *C. P. Wahlmark* och *G. Branting* väckt motion (I: 231), vari hemstälts, 1:o) att riksdagen måtte besluta om inrättandet av en statens lånefond för studentbyggnader, 2:o) att riksdagen ville fastställa lånefondens belopp tills vidare till 500,000 kronor och slutligen 3:o) att reglemente för lånefonden måtte fastställas i överensstämmelse med i motionen framlagt förslag.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet avfattat sin hemställan i tre särskilda, med I—III betecknade punkter.

På framställning av herr talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis, dock att punkterna I och II skulle behandlas i ett sammanhang.

Punkterna I och II.

I dessa punkter hade utskottet på återopade grunder hemställt,

I. att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt i anledning av motionerna I: 232 och II: 360 samt I: 233 och II: 361, måtte

a) till Gemensamma universitetsändamål: Stipendier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet för budgetåret 1939/40 anvisa ett reservationsanslag av 220,700 kronor;

b) till Gemensamma universitetsändamål: Stipendier för främjande av högre juridiska studier vid universiteten i Uppsala och Lund under åttonde huvudtiteln för budgetåret 1939/40 anvisa ett anslag av 10,000 kronor;

c) besluta att en särskild fond, benämnd Statens lånefond för universitetsstudier, skulle inrättas, vilken fond skulle förvaltas av statskontoret;

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen i statsrådsprotokollet över eklelesiastikärenden för den 20 januari 1939 tillstyrkta grunder utfärda ej mindre erforderliga bestämmelser för erhållande och tillgodonjutande av lån ur omförmälda fond än även ändrade bestämmelser beträffande den nuvarande studielånefonden;

e) såsom kapitalinvestering i statens utlåningsfonder under rubrik till Statens lånefond för universitetsstudier för budgetåret 1939/40 anvisa ett reservationsanslag av 140,000 kronor;

f) såsom kapitalinvestering i statens utlåningsfonder under rubrik till Studielånefonden för budgetåret 1939/40 anvisa ett reservationsanslag av 120,000 kronor;

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m.

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)

II. att motionen II:359 rörande skrivelse till Kungl. Maj:t om viss studie-hjälp ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *Olof Olsson, Asplund, Nisser* och *Bergman* ansett, att utskottets motivering med avseende å de i punkterna I och II av utskottets hemställan berörda frågorna bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under nämnda punkter hemställa,

I. att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I:232 och II:360 samt I:233 och II:361 måtte

a) till Gemensamma universitetsändamål: Stipendier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet för budgetåret 1939/40 anvisa ett reservationsanslag av 170,700 kronor;

b) till — — — (= utskottet) — — —

c) besluta — — — (= utskottet) — — —

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 20 januari 1939 tillstyrkta grunder samt med hänsyn tagen till vad i reservationen anförts utfärda ej mindre erforderliga bestämmelser för erhållande och tillgodonjutande av lån ur omförmälda fond än även ändrade bestämmelser beträffande den nuvarande studielånefonden;

e) såsom — — — (= utskottet) — — —

f) såsom — — — (= utskottet) — — —

II. att riksdagen måtte i anledning av motionen II:359 ävensom motionerna I:232 och II:360 samt I:233 och II:361 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning angående frågan på vilket sätt stipendier åt behövande studenter med framstående studiebegåvning jämväl vid Stockholms och Göteborgs högskolor samt vid de tekniska högskolorna och övriga fackhögskolor skulle kunna beredas ävensom angående de i reservationen berörda frågorna om stipendiernas fördelning, stipendienämnden, universitetslånefondens definitiva organisation och övriga i samband med det vidgade området för delaktighet i studieunderstöden stående frågor samt för nästkommande års riksdag framlägga på sådan utredning grundat förslag.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! Det ärende, som vi nu ha att behandla, rör studentstipendier. Hade jag varit den professionelle pessimisten i radio, skulle jag väl ha sagt, att den här saken egentligen inte är någonting annat än en följsjukdom, ty onekligen är det ju så, att detta ärende är en nästan direkt följd av den skolpolitik, som vi hittills — jag menar under de sista tre årtiondena — fört i vårt land. Den, som har att undervisa i en skola, så belägen i en större stad, att man kan förvänta, att barn från olika socialklasser skola komma till den skolan, han har rika tillfällen att lägga märke till, hurusom barnen från de förmögnare hemmen ifrån början ligga betydligt över de barn, som komma ur de ekonomiskt sämre ställda klassernas hem. Men man begår ett kolossalt misstag, om man tror, att detta är beroende på begåvning eller någonting i den vägen. Det är i stället mamornas arbete i hemmen, som gör, att dessa barn liksom ligga på ett högre plan än de andra. Men det dröjer inte så länge, förrän man också lägger märke till, var i klassen det finns »malm i berget», och detta är också något, som snart går upp för barnen själva. Ju äldre de bliva, desto mera få de klart för sig, att det inte för framtiden kan vara någonting för dem att gå in i mureriarbete eller något annat sådant, och så småningom mognar hos dem en bestämd lust att ägna sig åt någonting högre. De vilja bliva något annat,

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)

och ur samhällets synpunkt kan man ju säga, att de bliva för samhället värdefullare, ju längre de gå på den bana, som deras begåvning från början egentligen tycks ha bestämt dem för.

Man måste därför säga, att den proposition, som här framlagts, är en bra proposition. Från det fattiga hemmet till ämbetsmannabanan, ingenjörsbanan eller andra levnadsbanor av liknande slag ligger det en väg, som i hög grad underlättas genom pengar. Och det är ju också pengar, som i detta fall ställas i utsikt för de begåvningar, som ingen hjälp ha att vänta hemifrån. Men å andra sidan måste man nog säga, att departementschefen i detta stycke har begått en blunder. När det gäller för honom att bestämma, varthän denna guldström skulle ledas, har han lämnat viktiga studiecentra alldeles oberörda och koncentrerat sig endast på ett par andra. Den, som passerar Uppsala, Lund och Stockholm — det gäller för sistnämnda stad dock endast i viss mån — får tillfälle att se det där guldets glänsa, men den som bedriver sina studier på en del andra ställen, får ur den här synpunkten leva i ett tämligen mörker.

Detta upptäcktes mycket snart, och upptäckten gjordes inte bara av motionärerna — de kommo jämförelsevis sent; motionärer äro för resten så ledsamt kloka, de bära ju på ett ständigt missnöje och finna fel på det mesta. I detta fall var det så, att man redan vid ärendets remissgång gjorde denna upptäckt. Skolöverstyrelsen och statskontoret slogo alarm. De ansågo, att departementschefen inte borde ha valt ut vissa studiecentra, som en gång för alla skulle vara privilegierade, utan att alla i detta land arbetande studenter vid olika högskolor borde haft möjlighet att deltaga i tävlingen om pengarna. Samma visa sjöngs av universitetskanslern, och flera andra instämde, såsom lärarkollegiet vid karolinska institutet, medicinska föreningen här i Stockholm, ja, Sveriges förenade studentkårer stämde också in i sången. Minsann var det till och med på det sättet, att departementschefen själv nynnade med. Att han inte sjöng rent ut, berodde egentligen, enligt vad han själv säger i propositionen, av två bestämda orsaker, å ena sidan därav att den verksamhet, som han nu satt i gång, mera skulle vara att betrakta som en försöksanordning, och för det andra därav, att han ansåg, att särskilt vid akademierna gjorde sig behovet av stipendier starkt gällande.

Vid ha en utredning, som syftar på studenternas sociala förhållanden — den kallas visst också studentsociala utredningen. I dess betänkande, som är synnerligen intressant att läsa, ehuru det ju som allt slags riksdagstryck inte precis är någon roman, kan den, som har förmåga att läsa böcker, lätt få en verkligt god bild av studentvärlden. Jag skulle nästan tro, att den kommitté, som har haft om hand utredningen angående dessa stipendier, huvudsakligen grävt ur den gruvan, men det förefaller mig — när man sätter sig in i dessa förhållanden, som om man därigenom inte skulle få en bild, vilken parallelliserade med den som departementschefen antagligen lagt upp för sig eller diktat för sig, när han gått att skriva sin proposition. Det är nämligen så, att vi mycket snart — det vill säga de av oss, som själva genomlevat sådana tider — känna igen studenterna från vår egen akademitid. Vi få i den här boken ett starkt vittnesbörd om, att det är sant som man själv tyckte, att det finns något, som man kan kalla för yrkesvalets ärftlighet. Om jag granskar förhållandena i Lund, där jag varit en smula hemmastadd en gång i tiden, finner jag, att det nu är ungefär så, som det var på den tiden, fastän sifferställningen blivit mera markerad. Jag finner alltså, att i Lund äro två tredjedelar av alla prästsöner, som där studera, också präster — de bli teologer, som det heter. Två tredjedelar av högre ämbetsmäns söner bli jurister, och två tredjedelar av de läkares söner, vilka skickats till universi-

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)
tetet, bli medicinare. Det är yrkesvalets ärfthlighet. Sonen går gärna i faderns fotspår, och man måste säga, att samma förhållande också i hög grad gäller i fråga om fackskolans elever. Söner till ingenjörer, lantmätare och jägmästare o. s. v. gå till 20 % till tekniska högskolan. De ansågo sig en gång skickade för den utbildningen och gingo följaktligen dit. Söner till direktörer, grosshandlare och så vidare till 20 % till handelshögskolan och — någonting, som inte är underligare men som är intressantare — söner till lantbrukare funnos våren 1931 till 33 % vid veterinärhögskolan. Men så finns det en stor grupp studenter, som det kan vara intressant att få litet bättre reda på i det här sammanhanget och det är sönerna till hantverkare och arbetare. Vart gå de hän? Jo, de gå också till universiteten, men den vår, då denna utredning skedde, var det inte mindre än 19 % av Chalmers tekniska instituts elever som voro arbetare- och hantverkarsöner, det var inte mindre än 15.5 % av den sortens barn, som gingo till handelshögskolan i Göteborg, och från olika håll i landet drogos de särskilt till fackhögskolorna.

Det är på grund därav, tycker jag, rätt märkvärdigt, att man här utesluttit fackhögskolorna och inte tagit dem med. Överhuvud kan jag inte säga, att jag finner, att detta är ett försök, som det är någon riktig mening i. Jag har svårt att fundera ut, vad det egentligen är för slags försök, som man vill göra. Är det ett försök att taga reda på, huruvida det verkligen är så, att de fattiga äro fattiga, så är det inte lätt att få den saken verifierad bara på siffror från de akademiska högskolorna, utan man bör nog gå framför allt till fackhögskolorna. De äro nämligen de nya skolorna, de, som inte äro traditionsbundna. Dit finns det inte samma anledning för juristernas söner att gå, utan det är det nya folket, som kommer dit. Efter den nya skolpolitikens genombrott är det den sortens folk, som samlas vid fackhögskolorna och söka komma fram där, därför att dessa skolor ligga närmare dessa studerandes ursprung än de höglärda akademierna.

För resten tycker jag inte, att ett försök på det sätt, som det skisserats upp av departementschefen, i och för sig och överhuvud taget är riktigt. Vill man göra försök på det här området, så bör man skaffa sig så många och så olikartade försöksobjekt som möjligt. Nej, detta är inte något försök, och beträffande påståendet att pengarna behövas bättre vid universiteten än annorstädes, måste jag också säga ifrån, att så är det inte. De behövas fullt så väl vid fackhögskolorna, därför att där söker det fattiga folket i högre grad än annorstädes att få in sina barn.

Det är på grund av detta som jag står antecknad som reservant. Här ger man enligt min mening åt det största antalet studenter — ty de deklarerar, som funnos 1931 vid den då företagna utredningens igångsättande, utgjorde ungefär åttatusen studenter, och femtusen av dessa voro samlade vid akademierna men tretusen vid fackhögskolorna — man ger, säger jag, fem åttondelar av studenterna ett handikap, inte därför att dessa fem åttondelar äro de mest begåvade eller för samhället de mest hoppgivande, utan därför att de händelsevis kommit att inskrivas vid Lunds och Uppsala universitet samt vid karolinska institutet. Det finns enligt mitt sätt att se ingen rättvisa i en sådan fördelning —, inte ens den billigaste.

Men om det nu är på det viset, att man inte kan vara med om att ge alla stipendiemedlen till studenter vid dessa tre högskolor och ingenting åt de andra — fackhögskolorna äro i alla fall nio stycken — om man alltså vill, att anslaget skall fördelas bättre, är det klart, att man inte kan ge hela beloppet, 200,000 kronor, åt dessa tre grupper. Det kommer ju att bli mycket dyrare, om man vill utsträcka klientelet, och det skadar inte att spara någonstans, där man kan spara, särskilt när det inte är förenat med någon som helst orätt-

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)

visa. Följaktligen ha reservanterna inte velat ge mer än 150,000 kronor till akademistudenterna, och de reservera den återstående 50,000 kronors-lappen till dem, som de vilja att det skall skrivas om, så att de redan vid nästa riksdag böra få rycka in i ledet. Det är nämligen så, att den utredning, som här behöves, är mycket enkel.

Detta är, som jag säger, för mig det viktigaste. Jag vill, att vi i sådana här ting skola vara så rättvisa som möjligt. Att vara rättvisa skola alla människor lära sig och det skadar inte, att de få lära sig det genom sådana här försök och annat från statens sida.

Sedan finns det i dessa spörsmål också mycket annat, som är både viktigt och bra, men eftersom jag för dagen talar i feberns tecken, vill jag inte gå vidare, utan jag fäste mig för tillfället bara vid denna sak och ber, herr talman, att i anledning av vad jag nu anfört få yrka bifall till den under debatt ställda första delen av betänkandet.

Herr statsrådet **Engberg**: Herr talman, mina herrar! Jag skulle tro, att de delade meningar, som yppat sig vid handläggningen av detta ärende, äro rätt begripliga. Det säger sig nämligen självt, att när en dylik ny anordning som den nu ifrågasatta, om också endast försöksvis, skall föras ut i livet, det inte bara skall uppstå olika synpunkter på det riktiga utförandet, utan också olika intressen skola måla sig in i spelet. Det är ju vad som här skett. Emellertid önskar jag först säga ett par ord om själva utgångspunkten för Kungl. Maj:ts proposition.

Det har länge varit ett önskemål, känt och erkänt av alla, att få en något naturligare rekryteringsgrund för våra universitet och högskolor. Det är tyvärr på det sättet att urvalet där ingalunda är naturligt. Det är ett urval, som har betingats av sociala och ekonomiska olikställigheter i samhället. Den ene får sin möjlighet att starta, den andre får den inte. Ute i de svenska läroverken sitta pojkar och flickor, som kunna vara mycket begåvade, alldeles särskilt för studier bekväma. Redan möjligheten för dem, i den mån de varit bygdens och inte läroverksstadens barn, att komma till själva läroverket har varit vanskelig. Dubbelt vanskelig blir emellertid möjligheten att få fullfölja studierna. Det är ekonomiskt sett det första och avgörande steget på banan, att komma från läroverket till universitet eller högskolan. Om far och mor inte ha möjligheter att bereda barnen hjälp till starten, måste den hjälpen sökas och erhållas på annat håll. För somliga lyckas det, för somliga går det att få borgensmän på ett första studielån, för andra lyckas det inte. Svårigheterna särskilt ute på landsbygden äro mycket stora. Det har därför synts mig vara en riktig och rimlig angelägenhet, att staten själv bereder möjlighet till hjälp till självhjälp, om jag så får uttrycka mig, underlättar starten, underlättar möjligheten för vederbörande att taga steget från läroverket till universitetet, resp. högskola. Det är i det avseendet att märka, att till urvalet vid läroverken i dess nuvarande form bidrager samhället knappast på något sätt. Stipendieordningen vid universiteten är ju för närvarande den, att stipendierna gå till dem, som redan hava startat, som avlagt en eller annan tentamen för att genom uppvisning av sina erhållna betyg kunna förete nödiga meriter för sökande av stipendium, det må nu vara ett universitetsstipendium eller ett nationsstipendium. De åter, som ännu inte kunnat försöka sig på banan, ha intet dylikt att uppvisa, och finns det därför inte en hjälpanordning för starten, äro många av dessa för framtiden utestängda från möjligheten att till samhällets och statens gagn fortsätta sin utbildning.

Det är därför, herr talman, mina herrar, ett riktigt och nödvändigt steg, som här föreslås riksdagen, nämligen att ge hjälp för starten och att ge den

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)
hjälp i en form, som verkligen blir effektiv. Det kan alltid ha sina risker att ge ungdomarna vid universiteten kontanta pengar i handom. Ingen beräknar frestelsernas art och inriktning, ingen vet därför i själva verket, om de erhållna medlen utnyttjas på ett riktigt sätt. Kontroll kan därvid icke övas vare sig av högskolan resp. universitetet eller ens av nationerna. Följden blir, att kontantunderstödet redan i och för sig är rätt vanskligt. Det är också dubbelt vanskligt med hänsyn till stipendiebeloppen, som nu i regel äro mycket små, eftersom dessa stipendier skapats på en tid med ett helt annat penningvärde än vårt och med helt andra och lägre kostnader för studierna än dagens kostnader.

Jag har därför ansett, att det viktigaste och riktigaste är att trygga livets nödortf för dessa studerande, d. v. s. bereda dem möjlighet till fri bostad och fritt kosthåll under en tid framåt. På det sättet äro de säkerställda i fråga om själva livets nödortf och kunna utan bekymmer härför börja sina studier omedelbart, då de komma från läroverket.

Det är grundtanken i Kungl. Maj:ts proposition. Går jag däremot till reservationen, vilkens talan förts av herr förste vice talmannen, är grundtanken av annan art. Det är där inte längre fråga om en hjälp väsentligen vid starten, utan reservationen framhäver med starkt eftertryck, att man önskar hjälp också i fortsättningen eller, rättare sagt, till fortsatta studier för dem, som redan legat någon tid vid universitetet. Där är synpunkten således inte att hjälpa studenterna över skarven mellan läroverket och universitetet, utan där är synpunkten att hjälpa dem, även om de legat åtskilliga år vid universitetet, att bedriva fortsatta studier. Det är klart, att det i och för sig kunde vara mycket önskvärt att företaga denna utvidgning av det principiella programmet, men det var inte särskilt det önskemålet, som Kungl. Maj:t i detta fall avsåge att tillgodose, utan det var spörsmålet att bereda vederbörande, som eljest mött oövervinneliga svårigheter, möjlighet att komma från läroverket till universitetet. Därav kommer det sig, att den reservation, som här föreligger, avgiven av herrar Olof Olsson och Bergman, har en principiellt annan utgångspunkt än Kungl. Maj:ts proposition.

Men det tillkommer också en annan sak, som jag här vill beröra. Man har sagt, att detta är en försöksanordning, och varför skall då inte försöket sträckas ut — det sade också den föregående ärade talaren — till så många försöksobjekt som möjligt, såsom hans ord föllo, sträckas ut över hela fältet? Därpå vill jag svara, att all erfarenhet visar, att det är klokare att gå etappvis och att inhämta erfarenheter efter hand som verksamheten utvidgas. Vad Stockholms högskola, Göteborgs högskola, tekniska högskolan och Chalmers tekniska institut beträffar, är jag i likhet med utskottet fullkomligt på det klara med att de snarast möjligt böra ryckas in under de föreslagna bestämmelserna. Om den saken har jag inte den minsta tvekan. Jag fäster emellertid uppmärksamheten därpå, att både i fråga om Stockholms högskola och Göteborgs högskola gäller, att de äro fragment av universitet. Stockholms högskola har visserligen en komplett juridisk fakultet, den har i vissa avseenden en komplett naturvetenskaplig sektion, och den har ett fragment av humanistisk sektion eller en filosofisk fakultet, hur man nu vill uttrycka det. Den saknar helt en teologisk fakultet. Går jag till Göteborgs högskola, är den ännu mer fragmentartad i sin utbyggnad. Detta gör, att det ställer sig litet annorlunda med försöksverksamheten vid dessa högskolor än det gör på annat håll, och det har varit en bidragande orsak för mig att inte i propositionen omedelbart taga upp dessa privata högskolor.

Därtill kommer emellertid en annan omständighet. Ser jag på den procentuella fördelningen av de studenter, som bo på den ort, där högskolan resp. uni-

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)

versitetet är beläget, och sådana studenter, som bo på annan ort, ter sig proportionen helt annorlunda, när det gäller universiteten än när det gäller de privata högskolorna. Det visar sig, att av Uppsala stora studentkår — jag har siffran direkt från en undersökning, som verkställdes i Uppsala — är det bara 471 studenter som ha sitt hem i Uppsala. Alla övriga ha sitt hem ute i landet. Jämför jag härmed förhållandena vid Stockholms högskola, visar det sig med ledning av siffror, som jag kunnat anskaffa, att 56.3 % av studenterna vid Stockholms högskola ha sitt hem i Stockholm, alltså mycket mera än hälften. Eftersom nu grundtanken är den att hjälpa sådana, som komma från annan ort, att kunna uppehålla sig och ha livets nödortf i universitetsstaden, säger det sig självt, mina herrar, att det i själva verket är mera trängande att tillgodose detta behov vid universiteten, som ha sitt ojämförligt största klientel utifrån, än vid högskolorna, där klientelet till övervägande del är bosatt i samma stad som högskolan är belägen.

Det är dessa två synpunkter, som varit vägledande för mig, när det gällt att lägga upp själva försöksanordningen, men, herr talman, jag gör gärna till mina egna de förhoppningar och förväntningar, som statsutskottet självt i sitt utlåtande har givit uttryck åt och understrukt, nämligen att högskolor av den typ som Stockholms och Göteborgs högskolor, tekniska högskolan och Chalmerska institutet snarast möjligt skola komma med i denna stipendieverksamhet. Det ställer sig vanskligare med en del andra. Vad lantbrukshögskolan beträffar, är det nog många av herrarna i denna kammare, som varit med om att besluta dess stipendier. Den nya lantbrukshögskolan utrustades med betydande stipendier redan från början, och i fråga om den är läget därför ett annat. Jag fäster också uppmärksamheten på att vid folkhögskolorna ha stipendierna i regel karaktären av statsstipendier. Man tar steget till folkhögskolan från folkskolan, därest man har utsikt att få stipendium, och så vidare. Jag skulle därför tro, att man, när man talar om fackhögskolorna, bör göra detta med en viss försiktighet, för det första med hänsyn till redan existerande stipendieförhållanden, men för det andra också därför, att de inte äro jämförliga med de läroanstalter, som nu föreslås skola få dessa stipendier. Tar jag farmaceutiska institutet till exempel, är ju studiegången där sådan, att det stipendiesystem, som är uppställt med hänsyn till universiteten och som kan appliceras på de privata högskolorna och de tekniska högskolorna, inte rimligtvis kan bli tillämpligt för ett sådant institut. Jag har velat deklarerera detta som en förklaring till den begränsning, som propositionen innebär.

Nu lade den föregående ärade talaren sitt anförande på ett sådant sätt, att åhörarna måste få den uppfattningen, att Kungl. Maj:ts proposition liksom statsutskottets utlåtande har så att säga stängt möjligheterna för ett stort antal ungdomar att få starthjälp på sina banor. Det är inte på det sättet. I den mån som kritiken tog sikte på dylika synpunkter, slog den ärade talaren in öppna dörrar. Det har aldrig varit min och jag förmodar inte heller statsutskottets eller utredningsmännens tanke, att en begränsning i fortsättningen skulle fortbestå på samma sätt, som den har föreslagits i propositionen. Tvärtom ligger just i understrykandet av det hela som en försöksverksamhet, att detta är en verksamhet, som skall vidgas med allt större och större ringar i mån av inhämtad erfarenhet. I anledning av statsutskottets önskan i motiveringen om en utredning av möjligheterna att utsträcka denna verksamhet till de högskolor, som härvidlag kunna vara jämställda, behöver jag därför knappast säga, att jag med glädje skall ställa mig till efterträttelse en dylik önskan och fortsätta vad som här inleddes.

Utöver detta finns det emellertid en annan sida av saken. Jag skall näm-

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)

ligen ett ögonblick särskilt fästa uppmärksamheten på herr Bergmans reservation, som tar upp studenternas bostadsfråga. Eftersom min ärade vän herr Wahlmark från Uppsala är motionär på den punkten, skulle jag vilja säga något, som kanske kan låta hårt men som är hårt, därför att det är så sant. Jag gör det i form av en fråga. Vad har Uppsala stad gjort för motprestation till de betydande inkomster, som staden har genom att universitetet är förlagt till Uppsala? Vad har Uppsala stad gjort för att i bostadsavseende bereda studenterna någon hjälp? Vad har Uppsala stad gjort för att lösa studenternas teaterfråga, och vad har Uppsala stad gjort för att lösa deras idrottsfråga? Ingenting! Hela vägen har staten fått stå där som pappa. Det är detta, som jag för min del reagerar emot, och jag understryker vad statsutskottet har sagt, att i fråga om byggnadsverksamheten för åstadkommande av studentbostäder är det på tiden, att de kommuner, där universiteten äro belägna, börja förstå och draga de praktiska slutsatserna av att förmånen att ha universitetet är så stor, att en motprestation ifrån vederbörande stads sida är till fullo på sin plats. Jag finner det därför rimligt, att man inte reflekterar på att nu gå den väg, som herr Bergman i sin reservation har förordat, utan jag anser i likhet med statsutskottet, att så starka skäl tala för att vederbörande kommuner engageras i den så kallade studentbyggnadsverksamheten, att detta borde vara avgörande för kammaren att inte i nuvarande ögonblick reflektera på den bergmanska reservationen i detta stycke.

Om man nu emellertid i likhet med herr förste vice talmannen på en gång vill utbreda naturstipendierna över ett vidare fält men på samma gång vill reducera beloppet, såsom han, med instämmande av herr Bergman, föreslagit i sin reservation, då måste jag fråga herrarna: hur går det där ihop? Jag skulle ha förstått, om man sagt, att eftersom vi vilja utsträcka denna verksamhet till ett större område, förorda vi ett högre belopp än Kungl. Maj:t, men mitt förstånd står stilla, och jag måste sätta ett stort frågetecken, då herrarna å ena sidan hävda, att denna verksamhet bör utbredas till ett större område, men å andra sidan vilja kraftigt skära ned den summa, som Kungl. Maj:t har föreslagit. Det är en logisk operation av det slag, som reservanterna själva få försöka att klara ut men som jag i varje fall inte har förstått.

Det är, herr talman, alldeles klart, att tanken på att utvidga denna verksamhet är så riktig, att man inte gärna kan ha några delade meningar därom, men den linje, som Kungl. Maj:t har valt och som har förstärkts och förbättrats av statsutskottet, är så stark och riktig, och så samlande, som den visat sig vara i statsutskottet, att jag vågar uttala den förhoppningen, att kammaren skall ansluta sig till utskottets förslag.

Herr **förste vice talmannen** erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag tror, att vi inte ska låta oss förvillas av någon, inte ens av en eklelesiastikminister.

Vad reservanterna vilja och vad statsutskottet vill, kommer fram i klämman. Vad vi reservanter vilja och vad som är den förnämsta utgångspunkten för oss, det är, att *alla* Sveriges högskolestudenter ska få deltaga i tävlan om de stipendier, som staten kan ge. Det är detta, som är vårt huvudsyfte, och för att få fram det en gång måste vi ju skriva om det till Kungl. Maj:t. Men vad som för övrigt förekommer i den föreslagna skrivelsen är skilda ting, av vilka somliga äro önskvärda och bättre än andra, men ingenting av detta *kräves*. Vad vi däremot *kräva*, är det, som är själva utgångspunkten för reservanternas önskan.

Det är till denna min och andras reservation som jag, herr talman, yrkar bifall och som jag i slutorden till mitt förra anförande genom en felsägning

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)
betecknade med ordet »betänkandet», vilket jag inte önskar någon framgång, hur »samlande» det än må vara.

Herr **Olsson, Oscar**: Herr talman! Med anledning av vad herr förste vice talmannen sade om att skillnaden mellan utskottets och reservanternas hemställan ligger i klämmarna och vad som där kräves, vill jag fästa uppmärksamheten på att detta på sin höjd är formellt riktigt. Det är nämligen på det sättet, såsom ju också statsrådet upplyste kammaren om, att även statsutskottet i stort sett har framställt samma krav som reservanterna, fastän utskottet gjort detta på ett annat sätt och i annan form, nämligen i motiveringen. Det torde vara tämligen onödigt att upplysa någon av riksdagens kamrar om att, när riksdagen fattat ett positivt beslut, är det, som står i motiveringen, lika bindande för Kungl. Maj:t som det, som står i klämman. Det är det kanske inte formellt, men vi veta ju allesammans, att det alltid reellt brukar vara så, och efter statsrådet Engbergs uttalande här i debatten ha vi ju dessutom departementschefens uttryckliga löfte om att så skall bli förhållandet i detta fall.

Det stort upplagda anförande, som herr förste vice talmannen här höll, innefattade många beaktansvärda synpunkter, och jag tror — även om jag inte vill uttala mig om departementschefens uppfattning — att utskottet i stort sett delar de flesta av de synpunkter, som herr förste vice talmannen framförde. Hur kan det då komma sig, att utskottsmajoriteten och reservanterna gått fram på två skilda vägar? Ja, jag måste verkligen säga, att jag är ganska förvånad över att det har blåsts upp en så stor motsättning mellan de båda förslag, som här föreligga från statsutskottet och från reservanterna. Det, som för kammaren i någon mån kan förklara, att motsättningarna blåsts upp på detta sätt, återfinnes på sid. 29 i utlåtandet, där reservanterna framhålla, att »med den ståndpunkt utskottet» (reservanterna) »sälunda intager, kunde det måhända synas vara mest överensstämmande att nu avstyrka Kungl. Maj:ts proposition». Reservanterna ha lyckligtvis inte fallit offer för den frestelsen, utan de ha gått fram med ett förslag, som i sak mycket nära ansluter sig till Kungl. Maj:ts proposition och statsutskottets hemställan. Jag skulle också tro, att det är synnerligen tungt vägande sakskaäl, som ha förmått reservanterna att motstå denna frestelse, för vilken de annars kanske skulle kunnat åberopa en formellt stark motivering.

När Kungl. Maj:ts förslag kom fram till riksdagen, och svenska folket fick kännedom om detsamma, väckte förslaget helt naturligt stor glädje inte bara i universitetskretsar utan också i alla svenska hem, där det fanns begåvad ungdom, som ville och hade läggning för att fortsätta sin utbildning med universitetsstudier. Såsom gammal student måste jag säga, att det sällan har varit något förslag i fråga om universitetsstudierna, som fyllt mig med en så stor glädje å de studerandes och å universitetens vägnar som detta utomordentligt goda förslag om hjälp till studiebegåvad ungdom vid våra universitet. Jag är därför allt fortfarande närmast litet förvånad över alla de invändningar, som ha rests mot förslaget, fastän jag ju samtidigt måste erkänna, att den kritik, som framkommit, i åtskilliga punkter är konstruktiv och därför också såsom sådan berättigad.

Om herrarna se efter, vad det är, som skiljer utskottets och reservanternas förslag från varandra, finna ni, att det är på två punkter, som meningarna gå isär. Den ena skillnaden är den, att reservanterna ha föreslagit ett stipendianslag, som är 50,000 kronor mindre än det belopp, som utskottet tillstyrkt. Jag är litet förbluffad över att ecklesiastikministern med sitt eljest så ljusa förstånd inte har kunnat förstå reservanternas motivering för denna sänkning. Den tankegång, som ligger bakom reservanternas förslag på denna

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)
punkt, är nämligen, som jag senare skall komma in på, inte så svår att förstå.

Den andra skillnaden mellan utskottet och reservanterna består däri, att reservanterna vilja ha till stånd en särskild skrivelse till Kungl. Maj:t, medan utskottet, såsom jag redan tidigare berört, nöjt sig med att lägga in sina önskemål i motiveringen. Jag har för min del svårt att förstå, vad man skulle vinna genom att taga reservanternas förslag om en direkt skrivelse till Kungl. Maj:t, vilket ju var det, som herr förste vice talmannen lade tyngdpunkten på. Så vitt jag kan se, skulle man tvärtom därigenom även ur reservanternas synpunkt förlora mycket. Reservanterna vilja ha en utredning i klump rörande hela detta frågekomplex och tro, att denna utredning skulle kunna vara färdig till nästa års riksdag. Det tror jag för min del inte att den kan bli. Resultatet skulle följaktligen bli, att vad som i annat fall skulle kunna göras vid nästa riksdag och som departementschefen har ställt i utsikt, att han skall försöka åstadkomma, nämligen att få in Göteborgs och Stockholms högskolor liksom de tekniska högskolorna i denna stipendieverksamhet, skulle få vänta ytterligare någon tid på sitt förverkligande. Om riksdagen på denna punkt följer reservanterna, skulle vi således riskera, att det, som dock är det viktigaste, då det gäller att få till stånd en utbredning av dessa stipendier till en större krets, skulle kunna få uppskjutas ytterligare någon tid. Jag kan inte tänka mig, att riksdagen med en sådan risk för ögonen skulle vilja följa reservanternas förslag.

Vad jag här påpekat måste innebära en stor risk även från herr förste vice talmannens egna utgångspunkter, ty han talade ju särskilt om huru många söner till hantverkare och arbetare, som gå till Chalmerska institutet. Det är visserligen sant, att handelshögskolan inte finnes omnämnd i utskottets motivering, men Chalmerska institutet finns medtaget där. Vi ha således från utskottets sida behjärtat just den synpunkten, att denna stipendieverksamhet snarast möjligt bör utsträckas till de högskolor, som även enligt herr förste vice talmannen väl i första hand böra få del av denna förmån.

När man i reservationen i stipendiehänseende har satt likhetstecken mellan de tekniska högskolorna samt Stockholms och Göteborgs högskola å ena sidan och alla de andra högskolorna å andra sidan, ha reservanterna helt förbigått, vad departementschefen här nyss påpekade och som också erinras om i den kungl. propositionen, nämligen att stipendiefrågan för till exempel lantbruks-högskolan redan är löst på ett bättre och frikostigare sätt, än vad som skulle bli fallet, om lantbrukshögskolan skulle indragas i det sammanhang, som det här är fråga om. Dessutom vill jag, herr talman, fästa uppmärksamheten på att det finns åtskilliga högskolor, som säkert inte kunna komma i åtnjutande av dessa stipendieförmåner, hur mycket detta spörsmål än utredes. Hur skulle man till exempel kunna tänka sig att ge dylika stipendier åt farmaceuterna, som ha sin levnadsbana ekonomiskt tryggad, redan när de inträda i kurserna? Det är väl ändå fullständigt orimligt att tänka sig, att de ungdomar, som genomgå farmaceututbildning, skulle kunna bli delaktiga i dessa stipendier. Det finns också andra högskolor med så korta kurser, att de inte på något sätt kunna jämföras med universiteten. Naturligtvis skola även ungdomarna vid dessa utbildningsanstalter ha hjälp i den mån så erfordras, men inte på det sätt och i det sammanhang, som det här är fråga om.

Vad de praktiska högskolorna beträffar, har utskottet således, så vitt jag kan förstå, till och med i ännu högre grad än reservanterna tagit hänsyn till de förnämsta av dem och dem, som ha de längsta kurserna.

Det har vidare framkommit en motion med yrkande om att även obemedlade studerande, som ha sina hem på studieorten, skulle kunna få del av dessa sti-

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)

pendier. Utskottet har ställt sig mycket gynnsamt till denna tanke. Naturligtvis har inte utskottet utan närmare utredning kunnat gå med på förslaget, men utskottet har ställt sig betydligt välvilligare till tanken på en utredning i detta syfte än reservanterna, som i sin reservation egentligen ganska snävt avvisat detta förslag. Man kan se skillnaden i inställning härvidlag, om man läser, vad utskottet säger på sid. 25 i första stycket, och vad reservanterna framhålla på sid. 31 i andra stycket. Man har således ifrån utskottets sida visat en mycket god vilja att i fråga om de utredningar, som reservanterna anse önskvärda, komma fram på en, så vitt jag kan förstå, mera praktisk väg, än vad reservanterna föreslå.

Vad sedan beträffar kravet på att man, när man gör ett försök, bör ha med så många utbildningsanstalter av olika slag som möjligt, har departementschefen redan varit inne på detta, då han påvisade, att hans tal om »försök» helt enkelt betyder, att man skall gå försiktigt fram och därunder samla erfarenheter. Det är utskottet överens med departementschefen om.

Återstå således bara de 50,000 kronor, som utgöra skillnaden i fråga om anslaget för nästa budgetår mellan utskottets och reservanternas förslag. Som herr förste vice talmannen i sitt anförande nyss förklarade, skulle skillnaden i summan bero på att han inte i första omgången vill ha så mycket pengar till universiteten och karolinska institutet, att det, när man sedan skall utsträcka denna stipendieverksamhet även till övriga högskolor, kanske inte blir tillräckligt med pengar kvar för dem. Men herr förste vice talmannen har naturligtvis lika litet som jag den tanken, att departementschefen har för avsikt att låta det anslag, som eventuellt beslutas i dag, stå kvar oförändrat i all framtid, hur många högskolor, som än kunna bli berättigade att få del av anslaget. Skillnaden mellan utskottet och reservanterna på denna punkt är således den, att utskottet inte anser 220,700 kronor vara för mycket tilltaget för universiteten och karolinska institutet, under det att reservanterna anse, att detta är en för stor summa, och vilja spara nu för att kunna visa större frikostighet mot de högskolor, som ännu icke äro medtagna. Jag skulle vilja säga, herr talman, att reservanternas resonemang, som man synnerligen kraftigt förklarar vara avsett att tillgodose rättvisans synpunkt, överhuvud taget, efter vad jag förstår, inte har något med rättvisan att göra. Det kan på sin höjd vara fråga om en lämplighetsåtgärd. Det finns 6,000 studenter vid de högskolor som äro i fråga, och på sin höjd 200 kunna komma i åtnjutande av dessa stipendier. Vad blir följden, den »rättvisa» följden, om reservanternas förslag ginge igenom? Jo, att 150 finge stipendier i stället för 200. Anser man, att det är ett sådant slöseri, en sådan omotiverad frikostighet att ställa 200 stipendier till förfogande för Lunds universitet, Uppsala universitet och karolinska institutet, ja, då skall man naturligtvis påyrka denna beskäring. Jag anser det icke. Jag anser det både tänkbart och troligt, att det finns 200 fattiga gymnasister i landet, som äro tillräckligt studiebegåvade för att staten bör hjälpa dem att komma till universitet — om man nu bestämmer att hela summan skall gå till dem. De sakkunniga hade föreslagit ett belopp av 300,000 kronor. Statsrådet beskar för sin del summan till 200,000, och jag får säga, att det finns icke den ringaste anledning att, sedan Kungl. Maj:t redan har avputsat en tredjedel, riksdagen skulle gå så långt, att den putsar av hälften av det ursprungliga beloppet.

Vad den andra orättvisan beträffar, den orättvisa nämligen som skulle bestå i att personer, som inte vid universitetet ha visat vad de duga till, redan under sista skolterminen skulle tilldelas dessa stipendier, har ju herr statsrådet varit så mycket inne på den saken, att jag kan lämna den åt sidan. Jag vill endast understryka, att det inte är meningen, att hela beloppet skall gå

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)
till nya studenter för att hjälpa fram dem, utan att studenterna vid universiteten under de fyra första terminerna, således under två år, skola ha rätt att söka dessa stipendier. Detta finner jag också helt naturligt, därför att jag i motsats till reservanterna anser, att de 200 stipendier som det i praktiken är fråga om, inte räcka till för alla, som behöva dem, och att det därför är synnerligen välbetänkt, att studenter, som inte fått något vid studentexamen, ha utsikter att under de två följande åren, om de kunna styrka sin studiebegåvning, komma i åtnjutande av stipendierna. Jag anser propositionen på den punkten vara så förnuftigt avvägd, att det verkligen mycket förvånar mig, att angrepp häremot kunna göras. Även till de studenter, som under studietiden ha visat en stor speciell begåvning, har ju propositionen tagit hänsyn. Dels finnas fortfarande de gamla magnatstipendierna, dels skall en särskild stipendiefond läggas upp för dem, som under högst tre år åtnjtit mat- och logistipendium. Det är således sörjt även för dem. Det måste bero på något slags lucka i tankegången, då man söker finna fel i konstruktionen av den kungl. propositionen. Här — för att citera statsrådets uttalande i ett annat sammanhang — räcker inte mitt förstånd till för att riktigt fatta den innersta meningen.

Då saken alltså, herr talman, ligger till på ett sådant sätt, att intet av de berättigade krav, som reservanterna vilja skriva direkt om, äro försummade eller förbisedda i utskottsutlåtandet utan där också upptagits, och då den föreslagna nedsättningen av beloppet, så långt utskottet kan se, saknar rimlig motivering, ber jag att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr Bergman: Herr talman, mina herrar! Det anförande, som statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet höll för en stund sedan, innehöll ett egendomligt angrepp på mig i ett par punkter. Det har redan i viss mån blivit bemött från annat håll, varför jag inte behöver uppehålla mig länge vid detsamma.

Ecklesiastikministern frågade hur jag kunde föreslå en reducering av beloppet, samtidigt som jag önskar en utvidgning av ramen för utdelandet av dessa stipendieunderstöd? Detta är en argumentering, som bättre skulle anstått en grekisk sofist av lägre ordning, när han talade inför en publik, som han ansåg ha klen fattningsförmåga, men att ecklesiastikministern avstår från bruket av det ljusa förstånd, vilket nyss omvitnats, i det han anför sådana argument inför riksdagens första kammare, förefaller förvånande. Skall det behöva förklaras att vi — inte bara jag utan samtliga undertecknare av huvudreservationen — ha föreslagit 150,000 kronor i stället för 200,000 av det självklara skälet, att vi önskat underlätta möjligheten för de andra högskolorna att sedermera få del av vad som skall komma, och att vi därför ansett det säkrast att minska en smula på beloppet för de akademiska anstalter, som redan nu skola få del därav. I själva verket önska vi ett ännu högre belopp än 200,000, när vi få de i propositionen uteslutna högskolorna framdeles medtagna. Vi vilja ej heller locka in sådana som ha anslag för praktiska banor på de mera teoretiska.

Vidare uttalade herr statsrådet en varning mot att gå med på vad jag anför i mitt särskilda yttrande angående studentbyggena och angrep skarpt Uppsala stad för att den inte gjort något åt denna sak. Jag skall inte nu uppta denna fråga till behandling — det kommer motionären herr Wahlmark säkert att göra, när vi komma fram till denna punkt, och han kommer då säkerligen att påvisa obefogenheten av förebråelsen mot Uppsala stad, som redan i handling visat sitt intresse för saken. För övrigt har jag ju i min reservation icke yrkat bifall till herrar Wahlmarks och Brantings motion, utan med anledning

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)

av denna motion föreslagit en skrivelse med begäran om utredning angående vad som kan göras för att kommunerna skola medverka i större omfattning. Förebräelsen mot mig är således även på denna punkt obefogad. Jag har ju alldeles samma uppfattning som herr statsrådet däri, att kommunerna här också böra medverka.

Statsrådet antydde också, att herrar Olof Olssons, Asplunds, Nissers och min gemensamma reservation utgick från en helt annan grundsyn på hela saken än propositionen. Jag ber att bestämt få bestrida detta. Den skillnad, som föreligger mellan propositionens och utskottsmajoritetens ståndpunkt och denna reservation, gäller ingalunda propositionens sociala grundprincip, vilken har reservanternas fulla gillande. Mot denna sociala grundtanke har jag för min del så mycket mindre något att invända, som jag upprepade gånger i tal och skrift — och i handling också — gjort gällande att studievägens jämnande för obemedlade begåvningar framförallt bör ske genom en på praktiskt sätt ordnad ekonomisk hjälp. Organisatoriska ändringar i skolväsendet ha ofta till sin verkan i nämnda avseende blivit överskattade. Jag har därför alltid yrkat på åtgärder i den riktning som denna proposition avser. Jag har med glädje medverkat till ökning av de räntefria studielånen bl. a. Och även tanken på att ge naturaunderstöd har jag varit inne på. Redan för femtio år sedan arbetade jag för denna sak och lyckades få till stånd ett ännu existerande studenthem, där kost och bostad åtminstone förbilligades. Jag gillar fullkomligt propositionens idé. Det är således inte den ringaste motsättning mellan oss och statsrådet i avseende å principen för detta understöd, det vill jag på det bestämdaste betona. Skillnaden är först den, att vi inte ensidigt vilja underlätta inträdet på vissa mera teoretiska banor, utan även dirigera hjälpbehövande över till de praktiska banorna. Det är det ena. Vidare ha vi ansett, att de praktiska detaljerna för understödet i ett och annat avseende kunde ordnas på ett lämpligare sätt. Vi ha alltså, förutom det att vi anse förslaget för ensidigt inriktat, vissa erinringar att göra beträffande sättet för fördelningen. Det är i dessa två punkter den egentliga skillnaden ligger. Den är inte större, än att det borde kunnat vara möjligt att komma till ett enhetligt utlåtande. Vi gjorde också i utskottet försök att få saken återmitterad till andra avdelningen i detta syfte, och det skulle inte vara olämpligt att här i kammaren göra ett nytt försök till återremiss. Tillsvidare skall jag ansluta mig till min medreservants yrkande om bifall till huvudreservationen, men ifall det kommer något yrkande om återremiss, skall jag gärna ansluta mig till det.

Det förelåg åtskilliga motioner i denna fråga, som inte kunde undgå att göra ett visst intryck på oss, med hänsyn till det sunda förnuft, som vi ha tyckt utmärka dem. Särskilt gäller detta en mycket representativ motion. framburen av herr Hedlund i Östersund i andra kammaren och undertecknad förutom av honom av herrar Hallén, Sundberg och Hellberg. Den är väckt även i första kammaren — den är visst författad av en bland undertecknarna i denna kammare, där motionärerna äro herrar Andrén, Sam Larsson, Herlitz, Gränebo, Wagnsson, Domö och Olof Olsson. Vi se, att det är ledande, sakkunniga och omdömesgilla personer ur olika partier. Frågan har alltså inte den ringaste partiprägel, och redan på den grund och med tanke på erfarenheten hos de män, som undertecknat motionen, kan man förstå, att den är värd överbärande. Motionen går främst ut på att man skall utvidga ramen och inte dirigera alla dessa understöd enbart till universiteten och karolinska institutet, utan att de andra högskolorna, fackhögskolorna, tekniska högskolan med flera, även skola få del därav.

Vi ha hört, att herr statsrådet, åtminstone till en viss grad, synes gilla

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)
detta i princip. Han vill framdeles genomföra en utvidgning, och även utskottet säger, att detta bör ske. Av utskottets utlåtande framgår emellertid ganska tydligt, att utskottet vill ta det i etapper. Först skall man ta Stockholms och Göteborgs högskolor, och de tekniska högskolorna, och de andra kunna bli föremål för delade meningar, antydes det. Det framgår emellertid alldeles klart, att det kommer att ta tid, och under tiden lockas alla de många stipendiaterna in på ensidigt privilegierade banor. När man nu ger detta verkligt kraftiga understöd åt behövande studenter — det kommer faktiskt att bli ungefär tvåhundra stipendier, innebärande fri bostad och kost — kan det inte vara riktigt att dirigera allt detta till de bägge universiteten och karolinska institutet, under avvaktan på att det i en oviss framtid kan bli något över till dem, som gå de praktiska banor, som bl. a. fackhögskolorna förbereda till. Det framhålles i reservationen — och det är något som bör uppmärksammas — att man inte bör dröja med denna sak. Reservanterna ha därför föreslagit en formlig skrivelse med begäran om utredning i detta syfte redan till nästa års riksdag.

Detta är således den ena skillnaden som föreligger. Den andra skillnaden är, att reservanterna finna det föga rättvist, att dessa stora stipendieförmåner — de praktiskt taget största vid universiteten — skola tillfalla nykomlingarna så gott som helt och hållet. Man har beräknat, att fri bostad med kost under läsårets åtta månader motsvarar ungefär 1,000 kronor. Medeltalet för de stipendier, som för närvarande utdelas vid Uppsala universitet, är inte ens 500 kronor, och det är blott en tredjedel av studenterna som överhuvud ha stipendier. I Lund är medeltalet ännu mindre, och det är också ett mindre antal studenter som där ha stipendier. Då frågar man sig: är det verkligen alldeles riktigt, att universitetens största stipendieförmåner tilldelas hundratala recentiorer till största delen utsedda innan de ens börjat studierna, nära nog i analogi med kyrkofadern Augustinus' predestinationslära angående den gudomliga nåden, under det att de andra fattiga studerande, som finnas inom den nuvarande studentgenerationen, äro väsentligen uteslutna, liksom även de som i framtiden på grund av bristande medel komma att stå inför nödvändigheten att avbryta sina akademiska studier? Jag kan inte se, att det är riktigt att ge praktiskt taget alltsammans åt dessa oprövade ynglingar, till och med innan de ha börjat sina akademiska studier, och inte lämna något åt sådana som ha hunnit mer eller mindre långt på sin studiebana och där visat framstående duglighet men som äro tvingade att avbryta sina studier, ifall de inte kunna få någon hjälp.

Jag förstår visst, att det kan bli någon förbättring, om man ökar möjligheterna att få lån, men frågan är i denna punkt om den föreslagna fördelningen av dessa stipendier, som ju inte behöva återbetalas, verkligen är den mest rättvisa. Vi känna oss icke övertygade om den saken.

Jag vill också påpeka, att förutsättningen för duglighet på de vetenskapliga banorna inte uteslutande kan ådagaläggas av hur vederbörande skött sig i skolan enligt gymnasiebetygen, utan även bero på de egenskaper som krävas för arbetet vid universitetet, vilket inte är alldeles likartat. När de varit där en tid och visat vad de duga till, kan man på ett bättre sätt ställa prognos för värdet av deras framtida insats. Vår mening är dock ingalunda, att alla dessa stipendier skulle stå till disposition blott för framstående och behövande äldre studenter, och ingenting ges åt nykomlingarna. Det är en alldeles riktig tanke, som vi fullkomligt uppskatta, att man låter sådana, som annars inte skulle kunna komma till universitetet, få möjlighet redan från början få hjälp, om de äro högt begåvade, men vi anse det, som sagt, lika viktigt att hjälpa dem, som eljest skulle se sig nödsakade att

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)
avbryta påbörjade framgångsrika studier. Här gäller det dock ett lika stort behov, och det kan i många fall vara av större betydelse för vetenskapen och den framtida banan att man hjälper här än i det förra fallet. Det skall emellertid ges hjälp åt både den ena och den andra kategorien, men enligt propositionen skulle praktiskt taget alltsammans eller åtminstone det allra mesta tillfalla nykomlingarna, recentiorerna. Vi mena att dessa skola ha en visserligen inte så obetydlig del, men i alla fall inte majoriteten av stipendierna. Det kan ju vara delade meningar om hur stor den ena eller andra kategorien bör vara, men i varje fall bör inte praktiskt taget alltsammans tillfalla nykomlingarna, utan en avsevärd del även äldre årsklasser bland studenterna. De, som kommit ett stycke på den akademiska banan och visat sig dugliga samt äro behövande, böra icke bli lottlösa.

Man kan ju säga, att det råder en motsättning på den punkten, men det är ingen principiell motsättning. Huvudsaken bör vara att understödja dem, som bäst behöva och bäst förtjäna understöd. Vi ha därför ansett det önskvärt, om dessa synpunkter kunde beaktas vid utfärdande av bestämmelser om fördelningen av medlen. Detta står inte i klämman, utan i motiveringen, men det är klart att den förra bör läsas i belysning av den senare.

Statsrådet sade bland annat, att Stockholms högskola och Göteborgs högskola voro »fragmentariska». Först och främst vill jag påpeka, att Stockholms och Göteborgs högskolor arbeta under precis samma kontroll som statsuniversiteten, med samma kompetenskrav på professorerna och samma rättigheter för dem, som få betyg därifrån. Dessa högskolor utbilda ju en hel mängd ämbets- och tjänstemän för svenska staten och avlyfta därmed en del av de bördor, som annars skulle bäras av universiteten. De äro för övrigt inte så fragmentariska som statsrådet menade, och de äro som bekant stadda i en stark utveckling. Vad Stockholms högskola beträffar, nämnde statsrådet, att den har en fullständig juridisk fakultet och en fullständig naturvetenskaplig, men han menade, att den skulle ha en fragmentarisk humanistisk fakultet. Det är dock mycket litet som fattas i en fullständig sådan. Under de senaste åren har den ena professuren efter den andra inrättats vid denna fakultet, så att det är nog en smula orättvist att säga, att den humanistiska fakulteten är så fragmentarisk. Den är i det närmaste snart nog fullständig. Att det saknas teologisk fakultet, är ju alldeles riktigt, men än så länge har det inte visat sig behövt med mer än två teologiska fakulteter i riket. Karolinska institutet har endast en enda fakultet och är således enligt statsrådets terminologi långt mer »fragmentarisk» än Stockholms högskola. Men det skall ju enligt propositionen få stipendier.

Med hänvisning till vad som anförts av min medreservant herr Olof Olsson och vad jag nu här anført ber jag tillsvidare att få yrka bifall till herr Olof Olssons m. fl. reservation. Skulle ett yrkande om återremiss framställas, kommer jag att ansluta mig till detsamma.

Herr Linderot: Herr talman! Det väsentliga i den här diskuterade frågan är dess principiella innebörd, och jag tror, att man bör uttala sin tillfredsställelse över att statsrådet Engberg har tagit detta initiativ. Man bör vidare uttala sin tillfredsställelse över att initiativet innebär ett första allvarligt steg från statsmakternas sida till att i någon mån börja rasera de skrankor, som rikedomens privilegier ha upprest kring de högre läroanstalterna här i landet, skrankor som för närvarande praktiskt taget utestänga det fattiga folkets begåvade söner och döttrar från möjligheten att bedriva studier vid universitet och högre läroanstalter.

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)

Jag vill inte gå in på den diskussion i detaljer, som här förts mellan representanter för utskottet och reservanterna, utan jag vill bara uttala min tillfredsställelse över att de önskemål jag i min motion framfört ha vunnit beaktande. Dessa önskemål ha gällt dels att stipendierna måtte tilldelas studerande vid fackskolor och högskolor och inte endast vid universiteten i Uppsala och Lund och karolinska institutet, och att man även borde ta hänsyn till kurs- och laborationsavgifter vid bestämmande av dessa stipendier. När man ställt sig så välvillig som man gjort till dessa synpunkter, när statsrådet Engberg i sitt anförande i dag har sagt sig vara ense med oss om att området för stipendierna bör utsträckas, och när man från auktoritativt håll har förklarat, att en ändring inom den allra närmaste tiden bör ske i den riktning, som avses i min motion, anser jag mig, herr talman, kunna yrka bifall till vad utskottet har föreslagit.

Herr Pauli: Herr talman! Det förefaller mig som om den slutledning den siste ärade talaren gjorde beträffande sin egen ställning till utskottsutlåtandet, var både logisk och förnuftig. Jag skulle bara önskat, att herr Bergman hade dragit en liknande slutledning av utskottets ställningstagande. Lika väl som herr Linderot finner, att de synpunkter, som i hans motion kommit fram, blivit välvilligt beaktade i utskottsutlåtandet, kunde herr Bergman inte undgå att konstatera, att de motionärssynpunkter, som han så varmt rekommenderade och vilkas målsmän i kamrarna han framhöll som särskilt framstående personer, ha — alldeles frånsett motionärernas personliga kvalifikationer — rönt ett välvilligt tillmötesgående och beaktande i utskottsbetänkandet.

Herr Bergman yttrade sig ganska mycket angående skillnaden mellan reservanternas ståndpunkt och utskottsmajoritetens. Jag medger, att det är en fråga, som kunde förtjäna en rätt minutiös uppmärksamhet, ty man har tämligen svårt att upptäcka någon sådan skillnad, om man frånser den rent materiella differens, som ligger i de 50,000 kronor, vilka reservanterna velat pruta på den av utskottet föreslagna summan. Men när man ser på skillnaden i inställning, så är den skäligen obetydlig. Vi äro på båda sidor alldeles överens om att ekonomisk hjälp är det mest effektiva sättet att åstadkomma en demokratisering av undervisningen, sedan man på organisatorisk väg har gjort vad som under senare år kunnat göras. Och för min del vill jag varmt instämma i vad föregående talare från olika håll ha uttalat om det glädjande i att ett steg, sådant som det i propositionen föreslagna, nu har utsikt att bli verklighet. Det system, som de sakkunniga liksom departementschefen och sedan utskottet ha tänkt sig, är, förefaller det mig, ett mycket rationellt system. Man ger en hjälp in natura åt unga människor, som tydligt ådagalagt studiebegåvning men som sakna de ekonomiska förutsättningarna för studiernas bedrivande. Man ger denna hjälp under de första studieåren, och sedan, när detta naturastipendium inte längre räcker, bereder man möjlighet till studielån som under några år bli ränte- och amorteringsfria.

Jag förstår inte riktigt herr Bergmans invändningar mot detta system. Han medger själv, att denna möjlighet till studielån på det senare stadiet tillgodoser behovet hos de något äldre studenter, som vid sådana tillfällen kunna befinna sig i ekonomiska svårigheter. Han klandrar utskottet för att det inte har velat gå med på att ge dessa naturastipendier även åt studenter med några universitetsår på nacken, som ha det ekonomiskt besvärligt. Jag vill dock fästa kammarens uppmärksamhet på, att när det gäller den nuvarande studentgenerationen vid våra universitet och högskolor, är denna herr Bergmans

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)

invändning oriktig, eftersom utskottet uttryckligen föreslår en övergångsarrangordning, som skulle möjliggöra att under den första tiden lämna sådana naturastipendier även åt studerande, vilka redan inskrivits vid universiteten eller karolinska institutet och därstädes under någon tid bedrivit studier. Man kan således inte säga, att den nuvarande vid universiteten befintliga studentgenerationen utestänges från dessa naturastipendier. Men i fortsättningen är, förefaller det mig, riktigast att tillämpa det föreslagna systemet med naturastipendier under de första åren — något som i viss mån påminner om engelska collegestipendier, s. k. »scholarships», som utdelas åt dem, vilka i skolorna visat sig mest förtjänta av det, just i och för en collegevistelse, där de unga alltså få kost och logi.

Herr Bergman vände sig mot att de, som under de första studieråren skulle få dessa naturastipendier, skulle utses redan i skolan. Jag förstår inte riktigt, hur den ärade talaren tänkt sig ett alternativ till detta. Vill man överhuvud taget tillämpa det tänkta systemet, finnes de knappast något annat alternativ. Det är visserligen sant, att man i ett och annat fall har kunnat konstatera, att de löften i fråga om studiebegåvning och framtida duglighet på de teoretiska studiebanorna, som ges på skolstadiet, inte *alltid* hållas. Men herr Bergman har säkert sig väl bekant, att statistiska undersökningar, som gjorts såväl i vårt eget som i andra länder, ha visat, att de sålunda ådagalagda förutsättningarna i stort sett äro en god grund att bygga på och att man alltså icke här tillämpar vare sig någon sorts privilegieprincip eller någon augustinsk predestination. Denna lilla teologiska exkurs var naturligtvis från herr Bergmans sida ett skämt, men det är ett skämt, som i detta fall inte har någon saklig grundval.

Jag skall inte mera vidlyftigt uppehålla mig vid den här redan diskuterade frågan om huruvida stipendierna till en början böra inskränkas till statens universitet och karolinska institutet. Jag vill bara konstatera, att skillnaden mellan utskottets ståndpunkt och reservanternas härvidlag är mycket obetydlig. Den är formell. Reservanterna begära en skrivelse. Utskottet skriver samma sak i sin motivering. Nog tror jag, att man inom eklelesiastikdepartementet är tillräckligt utrustad med både synsinne och tankeförmåga för att kunna ställa sig till efterrättelse vad riksdagen skriver på det sistnämnda sättet, lika bra som om den avfattade en formell hemställan till Kungl. Maj:t. Utskottet förutsätter, att de två enskilda högskolorna och de två tekniska högskolorna i Stockholm och Göteborg utan närmare utredning inom en nära framtid skola kunna ihågkommas med stipendier av samma slag. Sedan tänker det sig därjämte en utredning beträffande de övriga fackhögskolorna, där förhållandena ha en mera säregen och komplicerad karaktär. Att man på detta sätt tar saken i etapper, tycker jag är ganska naturligt. Och när saken från reservanternas sida i viss mån framställs så, som om man här ville utestänga dem, som gå de praktiska banorna, så är detta minst sagt överdrivet. Man kan ju inte tala om ett utestängande, när det är fråga om åtgärder, som man förutsätter skola realiseras inom ett, två eller tre år.

Jag tror mig med detta, herr talman, från utskottsmajoritetens sida i det väsentliga ha bemött de invändningar, som ha framställts — nu senast av herr Bergman — och jag vill bara säga, att det förvånar mig, att herr Bergman tycks tänka sig, att man här i kammaren skulle vara benägen att skicka ärendet tillbaka till utskottet för att åstadkomma en fullständig enighet. Den harmoni, som herr Bergman på detta sätt skulle vilja nå, kan åstadkommas betydligt raskare och utan omgång genom att kammaren nu bifaller utskottets hemställan. Jag ber att få yrka bifall till densamma.

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)

Herr **Undén**: Herr talman! Jag skall be att såsom målsman för universiteten få uttala den livliga glädje och tillfredsställelse, som man där känner över att ekelesiastikministern har tagit detta betydelsefulla initiativ och över att det nu har resulterat i ett så genomgripande förslag, till vilket ju statsutskottet har ställt sig synnerligen välvilligt. Det har visserligen visat sig vara några meningsskiljaktigheter i statsutskottet, men de äro inte särskilt stora, när det gäller yrkandet, och den som först talade för reservanterna här i dag framhöll uttryckligen, att han ansåg detta vara en god proposition. För mig, vill jag säga, är det också av synnerligen stor betydelse, att beslut i denna fråga definitivt fattas i dag. För att nämligen proceduren med ansökningar om stipendier skall komma i gång redan nu på våren, innan nästa läsår börjar, måste hela ansökningsförfarandet forceras, och även några dagars uppskov med fattandet av beslut kan i hög grad försvåra, att proceduren fullföljes tillfredsställande.

Den viktigaste anmärkningen eller den anmärkning, vid vilken reservanterna tyckas ha lagt den största vikten, är den, att inte från början dessa stipendieförmåner skulle komma andra till godo än dem, som studera vid universiteten och karolinska institutet. Det har ju varit så, att redan i direktiven till utredningen framhållits av ekelesiastikministern, att utredningen borde ske under den förutsättningen, att till en början denna verksamhet begränsades till universiteten och karolinska institutet. Det har alltså inte varit så, som den förste opponenter här i kammaren påstod, att det var myndigheterna, som hade upptäckt, att det fanns andra studenter än universitetsstudenter och att ekelesiastikministern så småningom hade nynnadt med i deras sång, utan redan i direktiven till kommittén fanns uppmärksammat och antytt, att dessa stipendieförmåner skulle utsträckas även till andra områden. För min del finner jag det inte bara försvarligt, utan klokt, att man i första omgången begränsar sig till dessa universitet och karolinska institutet.

I vad gäller de bägge privata högskolorna, har det redan i debatten från flera håll framhållits, att läget i fråga om naturastipendier för deras vidkommande dock är ett annat, eftersom de rekryteras av studenter, som till övervägande grad ha bostad och kost i den stad, där högskolan är belägen. Man kan således inte lägga naturastipendier på samma sätt och efter samma riktlinjer, när det gäller de privata högskolorna, som när det gäller universiteten och karolinska institutet. Vad karolinska institutet beträffar, är det nämligen så, att på grund av den spärr, som praktiseras vid inträdet på de medicinska studiernas område, strömmar till karolinska institutet i Stockholm en hel del medicine studerande från landsorten. Där gälla sålunda inte samma synpunkter som vid Stockholms högskola. Och för övrigt, eftersom dessa stipendier till stor del skola utdelas till sådana, som ännu inte äro inskrivna, är det ingenting som hindrar, att om t. ex. en nybliven student på sörmländska landsbygden skulle tänka sig att studera i Stockholm, kan han ändra denna sin plan och i stället välja Uppsala som studieort, i fall han lyckas få ett stipendium. Om han inte får stipendium — något som ju blir klart före läsårets början — kan han ändra sin plan och åter upptaga sin ursprungliga tanke att studera vid Stockholms högskola. Alltså, det verkar inte på det sättet orättvist, att vissa studenter, som ännu inte blivit inskrivna, skulle vara på något vis predestinerade för den ena eller andra studieanstalten. De ha sitt fria val. Häremot har sagts under den offentliga diskussionen, att det är av stor vikt för studenterna att välja lärare och läroanstalt, och det är mycket sant, när det är fråga om studenter, som äro mera framskridna i studierna, men för dem, som just börjat, kan det inte vara av intresse att ha detta fria val. Det ligger i sakens natur, att om staten utan olägenhet kan ta emot dem vid de statliga universiteten, så öppnas

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)

den vägen för dem, och de kunna då välja denna, om de därigenom få sin ekonomiska ställning förbättrad. Men, som sagt, i fortsättningen är det ju enligt ecklesiastikministerns förklaring i dag meningen att ta upp frågan i dess större omfattning och undersöka, efter vilka normer stipendieförmåner kunna utgå även till privata högskolor liksom vidare till fackhögskolor. Att det behöves specialutredning i fråga om varje fackhögskola torde vara alldeles givet, eftersom förhållandena där äro på många sätt egenartade.

I huvudreservationen är det vidare en punkt, som särskilt har tillagts betydelse och som herr Bergman här i debatten närmare utvecklat. Jag skall be att liksom föregående talare också få säga några ord om den punkten, då jag anser den mycket viktig i hela detta system. Om man lägger stipendieförmånerna så, att de utgå efter ungefär samma regler som nuvarande s. k. magnatstipendier — alltså efter studiemeriter i kombination med medellöshet eller obemedlad ställning — blir ju resultatet, om vi tänka på de särskilda studenter, som så småningom kunna bli stipendiater, att de under de första åren få klara sig på lån, tills de bli så meriterade genom tentamina och examina, att de kunna konkurrera om dessa stipendier och då få stipendieförmåner i slutet av studietiden. Det måste vara mera rationellt, att systemet visar sig så småningom ha den effekten, att en sådan begåvad, obemedlad student i stället erhåller understöd under de första åren och får klara sig genom lån de senare åren. Därigenom vinnes också, att amorteringen för dessa lån, som han nödgas taga, blir förlagd till en senare tid. Det blir alltså överhuvud taget en avsevärd förbättring i studenternas ekonomiska ställning, om systemet kommer att verka på detta sätt. Man skall således inte se efter, hur det verkar just för de studenter, som för ögonblicket finnas där. Det kan vid ytligt betraktande te sig såsom orättvist, att man hittills varit van att tilldela de äldre stipendier efter studiemeriter och det nu plötsligt dyker fram några årgångar av de yngsta, som i stället bli försedda med dessa stora stipendier. Man måste se systemet sådant det verkar i längden. Det blir då i stället, som jag nyss framhöll, på det sättet mera rationellt, att en begåvad, medellös student får stipendium under sina första studieår för att sedan draga sig fram på lån under de senare studieåren. På det sättet vinner man också en biverkan av värde, nämligen att vid universitet, där det finnes talrika s. k. magnatstipendier, vilka på grund av donationsföreskrifterna delas ut efter studiemeriter, det blir en viss fördelning, så att dessa nya stipendier utgå till de yngsta, under det att de gamla magnatstipendierna såsom tidigare komma att gå ut till studenter, som hunnit längre i sina studier.

Jag ber för övrigt gentemot herr Bergman få framhålla, att förslaget ju ingalunda utesluter från hjälp andra kategorier av studenter än dessa yngsta, ty just den nya lånefonden är avsedd att vara ett synnerligen betydelsefullt led i denna hjälpaktion. Den kommer säkerligen att få en synnerligen stor betydelse. Det är ju fråga om studielån utan borgen, och det är just i fråga om sådana lån som det för närvarande är vanskligt. Studenternas kreditkassor ge inte lån annat än mot borgen.

Jag vill slutligen säga ett par ord om ett led i utredningskommittéens förslag, som regeringen inte har upptagit i propositionen, nämligen frågan om en lånefond för bostadsbyggen. För min del måste jag såsom utredningsman i denna fråga beklaga, att regeringen inte har följt utredningsmannens förslag på den punkten, och jag kan inte riktigt acceptera de argument, som här anförs från ecklesiastikministerns sida. Det är ju nämligen så, att ett sådant förslag är byggt på, att i varje särskilt fall den, som står för företaget, av Kungl. Maj:t skulle begära att få lån ur en statens fond — att alltså, sedan botenlänat först erhållits i vanliga banker, dessa högre belägna lån mot låg ränta

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.) skulle erhållas ur en särskild statlig lånefond. Det förutsattes då, att en finansieringsplan företes vid varje ansökan, och Kungl. Maj:t skulle då ha möjlighet att bedöma, om finansieringsplanen för varje särskilt bygge vore tillfredsställande. Jag vill också erinra därom — ty man bör vara rättvis även mot Uppsala stad — att i det största studentbostadsbygget, som hittills kommit till stånd i Uppsala, har staden ställt borgen för 185,000 kronor och alltså verksamt bidragit till tillkomsten av detta bygge på gynnsamma villkor. Det är intet som hindrar, om man finge en sådan lånefond, att Kungl. Maj:t i varje särskilt fall prövade, om det vid sidan av de lånemöjligheter, som skulle medges från den statliga fonden, det funnes sådant stöd från annat håll. Det kan ena gången vara donatorer, andra gången särskilt hopsamlade medel, som komma till, och tredje gången kan det vara bidrag i en eller annan form från kommunens sida.

Jag menar alltså, att man därvidlag inte kan ställa upp några generella regler, och det förslag, som utredningsmännen framlagt, innebar enligt min tanke möjlighet att i varje särskilt fall taga ståndpunkt till den omständigheten, huruvida finansieringsplanen vore tillfredsställande. För min del beklagar jag alltså, att inte även detta förslag medtagits, och jag tillåter mig rikta en vädjan till regeringen att till nästa riksdag överväga, om det inte är möjligt att åter upptaga och framlägga även detta förslag. Jag tror, att det finnes en del ganska aktuella byggnadsplaner både i Uppsala och Stockholm, för vilka det skulle vara av stor vikt, att denna möjlighet till lån yppade sig.

Då jag emellertid, enligt vad jag inledningsvis yttrade, inte vill på något sätt försena beslutet rörande frågan i dess helhet, ställer jag intet yrkande i den punkten utan begränsar mig till denna vädjan till regeringen.

I herr Undéns yttrande instämde herr *Andrén*.

Herr Sten: Herr talman! Jag har varit intresserad för denna fråga från den första dagen, då uppslaget blev känt, och vid en eventuell utvidgning till fackhögskolorna har jag särskilt tänkt på hur det skulle ställa sig beträffande skogshögskolan. Då jag inte kunnat hitta något om den saken i de föreliggande handlingarna, ber jag att få säga några ord härom.

Läget på området är ju det, att vi stå inför ett ständigt stegradt behov av fackkunskap för skogarnas förvaltning och av skoglig forskning. Det vore därför naturligt, att de två stora befolkningsskikt, som äro sysselsatta på detta område, nämligen dels skogsarbetarna och dels den skogsbrukande bondebefolkningen, hade möjlighet att vara med om att rekrytera en sådan läroanstalt. Bägge dessa befolkningsgrupper befinna sig ju, som vi veta, i en svag ekonomisk ställning. Vid skogshögskolan är det numera endast fyraåriga, alltså kostnadskrävande kurser, och enligt sakens natur måste elevmaterialet i regel komma från annan ort än den, där skolan är förlagd. Det gäller alltså detsamma som för industriarbetarbefolkningen i fråga om den högre tekniska utbildningen.

Ur dessa synpunkter, och då andra kammaren redan beslutat i enlighet med utskottets förslag, vill jag uttala en livlig förhoppning om att Kungl. Maj:t inte skall tolka det välvilliga utskottsutlåtandet alltför snävt, utan undersöka huruvida det inte kan finnas vägande skäl för att ställa exempelvis skogshögskolan i samma läge som de tekniska högskolorna, alltså att även den kan få bli delaktig av dessa förmåner redan nästa år.

Jag behöver ju inte tillägga, att när jag på detta sätt velat lägga ett par ord för ett specialintresse och en fackhögskola, är det inte på grund av någon bristande känsla för våra förpliktelser gentemot den andliga od-

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)

lingen vid universiteten och de vackra traditioner, som vårt folk har i fråga om deras rekrytering även från allmogens sida, och det är inte heller någon bristande uppskattning av den ambition, som tar sig uttryck i exempelvis tjänstemannafamiljernas strävan att låta sönerna gå i fädernas spår. Men då vi alla ha en känsla av, kanske inte minst på produktionens och näringslivets, alltså folkförsörjningens område, att framstegen bli alltmera dyrköpta, ha vi alla skäl att öppna vägarna för anlag och begåvning, varhelst de finnas inom vårt folk, till alla banor.

Med denna förhoppning ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Herlitz: Herr talman! Som motionär hade jag naturligtvis gärna sett, att de önskemål, som framförts i motionen, hade kunnat tillgodoses i större omfattning och mera omedelbart än som avses skola ske enligt utskottets förslag. Jag vill emellertid ändå, utan någon alltför vidlyftig motivering, hemställa om bifall till detta förslag. Jag har tvekat länge mellan utskottets förslag och reservanternas; det är också något vanskligt att jämföra dem med varandra. Men för mig har till sist blivit avgörande, att ehuru reservationen i vissa hänseenden tyckes mig vara tilltalande, det i alla fall är utskottsutlåtandet, som visar den största generositeten. Jag skulle inte vilja vara med om ett beslut, som innebure, att åt studenterna gäves väsentligt mindre medel än Kungl. Maj:t äskat.

Då jag nu vill framställa yrkande i den riktning jag angivit, är det i förväntan att de önskemål, som i motionen framförts, skola bli tillgodosedda; därför ha vi ju också en borgen i de uttalanden, som fällts av statsrådet. Han anförde emellertid vissa svårigheter, som skulle möta vid en utvidgning av systemet till andra än de nu föreslagna läroanstalterna. Jag har särskild anledning att dröja vid en punkt, som han då något snuddade vid. Det gäller en princip, som ligger till grund för hela det kungl. förslaget och som också utskottet utan vidare har accepterat, men som tyckes mig i hög grad tvivelaktig. Förslaget går ju ut på, att man skall göra en minutiös uträkning, som mynnar ut i, att var och en av de läroanstalter, som skola komma i åtnjutande av sådana här stipendier, skall få sin noggrant uträknade del av det hela. Varför har man nu gått den vägen i stället för att gå den naturligaste vägen; att låta ungdomarna söka och konkurrera med varandra och bedömas med hänsyn till sina meriter och sina ekonomiska förutsättningar? Jo, det har man, såsom framgår av propositionen, gjort allenast av det skälet, att man velat lägga denna sak i händerna på lokala stipendienämnder vid de olika universiteten. Jag kan emellertid inte finna detta skäl övertygande.

Jag vill först starkt understryka, hur otillfredsställande det tilltänkta förfaringssättet måste komma att verka. Jag skall inte särskilt uppehålla mig vid den möjligheten, att tillströmningen till de olika högskolorna kan komma att med tiden väsentligt förändras, så att den nu föreslagna proportionen kommer att framstå som orimlig, utan jag vill framför allt peka på det förhållandet, att med det system, som nu är föreslaget, uppenbara orättvisor mycket lätt kunna inträffa. Vid ett och samma gymnasium gå kanske två ynglingar, av vilka den ene söker sig till Uppsala och den andre till Lund. Den förre har måhända bättre meriter och kanske samtidigt en svagare ekonomisk ställning, varför han borde komma i åtnjutande av stipendium före den andre, men om nu kontingenten i Uppsala redan är fullt upptagen kan det inträffa, att den svagast meriterade av de två ynglingarna kommer att föredras allenast därför, att han har råkat söka sig till ett universitet, där

Ang. stipendier åt studerande vid universiteten m. m. (Forts.)
det finnes flera platser kvar. Denna ängsliga kontingentering strider sålunda enligt min mening fullständigt mot det sociala syfte, som skulle upp-
bära hela denna föranstaltning.

Jag skulle också vilja hävda, att kontingenteringen inte heller på något vis är nödvändig. Jag behjärtar till fullo önskvärdheten av de föreslagna lokala stipendienämnderna — de förefalla mig vara planlagda på ett praktiskt och tilltalande sätt, de behövas för att öva tillsyn över studenterna och användningen av stipendierna etc. — men det finns ju ingenting, som hindrar, att man för behandlingen av inkomna ansökningar skapar någon överbyggnad ovanpå dessa lokala stipendienämnder, antingen i form av en central stipendienämnd eller helt enkelt på det viset, att ansökningarna få gå till universitetskanslern eller Kungl. Maj:t, som sålunda i sista hand fattar beslut med hänsyn allenast till de sökandes inbördes meriter — och med den konsekvensen naturligtvis, att Uppsala det ena året kanske får betydligt mera, det andra året betydligt mindre än vad som nu föreslås.

Jag finner anledning att särskilt understryka dessa förhållanden just därför, att svårigheterna i samband med kontingenteringen komma att framstå mångdubblade, då man vill utsträcka systemet till andra högre läroanstalter. Det framgick ju också av statsrådets anförande, att det bland annat var just ur dessa synpunkter, som de övriga högskolornas inpassande i systemet för honom framstod såsom förenat med vissa svårigheter.

Herr talman! Jag har intet annat yrkande än om bifall till utskottets förslag men begagnar tillfället att göra en hemställan till statsrådet att vid den fortsatta utredningen beakta de synpunkter jag tillåtit mig anföra.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i de under behandling varande punkterna hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Olof Olsson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Bergman* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 111 punkterna I och II, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Olof Olsson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Om en statens
lånefond för
student-
byggnader.

Punkten III.

I denna punkt hade utskottet av angivna orsaker hemställt, att motionen I: 231 angående inrättande av en statens lånefond för studentbyggnader samt anvisande av medel till fonden m. m. ej måtte av riksdagen bifallas.

Om en statens lånefond för studentbyggnader. (Forts.)

Herr *Bergman* hade enligt avgiven reservation ansett, att utskottets yttrande med avseende å berörda fråga bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen med anledning av motionen I:231 måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta de frågor, som berördes i ett av särskilda den 5 februari 1937 tillkallade sakkunniga avgivet förslag av den 10 december samma år (statens off. utr. 1937:44) i den punkt, som gällde en föreslagen lånefond för studentbyggnader, närmare utredas med beaktande av vad i detta avseende anförts i remissvaren och särskilt i statskontorets yttrande samt till 1940 års riksdag framlägga det förslag i ämnet, som Kungl. Maj:t efter denna utredning kunde finna påkallat.

Herr *Wahlmark*: Herr talman! Då jag inte kunde känna mig nöjd med innehållet i den kungl. propositionen på denna punkt, som avser en lånefond för studentbyggnader, så är det givet, att jag inte heller kan känna mig tillfredsställd med utgången av den föreliggande motionens behandling inom utskottet, varför jag känner mig föranlåten biträda reservationen. Herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet har framställt en del frågor till mig i anslutning till motionen och jag skall strax besvara dem, men först skall jag be att med anledning av dessa frågor få göra en kort rekapitulation av ärendet.

Kungl. Maj:t har tillsatt en särskild kommitté för att utreda frågan om stipendier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet. Statsrådet har gett denna kommitté vissa direktiv, där han redan från början har uttalat, att den enklaste och bekvämaste vägen måhända vore att höja anslaget för dessa stipendier, men att han likväl har funnit, att en annan utväg borde tillgripas, nämligen att ge i naturastipendier, bestående av fri bostad och fri kost. De sakkunniga ha helt och fullt accepterat detta herr statsrådets direktiv samt även framlagt förslag om en lånefond för studentbyggnader, vilket sedermera varit ute på remiss. Av de remissyttranden, som framkommit, är det endast ett, som har innehållit en tvekan på den punkt, det nu gäller. Från alla övriga håll har förslaget varmt tillstyrkts, framför allt från Uppsala studentkår, som ju är närmast berörd av förslaget, därför att frågan om studentbostäder och deras beskaffenhet torde vara mest aktuell inom denna kår. Men förslaget har även tillstyrkts av universitetets drätselnämnd och medicinska fakulteten. Dessutom — och jag har fäst det allra största avseende därvid — har ett tillstyrkande också kommit från såväl lärarkollegiet vid karolinska institutet som från statskontoret. Statskontoret har nämligen ansett, att ett dylikt stöd från statens sida till uppförandet av studentbostäder borde komma till stånd före de nu beslutade stipendierna.

Detta är således bakgrunden till vad som förekommit i denna fråga, och då nu Uppsala särskilt har omnämnts av herr statsrådet i de frågor, som han har ställt till mig, så ber jag att få beröra förhållandena där något närmare. Tidigare har ju rumsuthyrningen åt studenter i Uppsala, man kan säga utslutande skötts av privatpersoner, som själva hyrt lägenheter och därefter i sin tur och ordning hyrt ut rummen åt studenter. Uppsala har emellertid förändrat fysionomi väsentligt sedan den tid, då herr statsrådet låg vid universitetet och studerade. Staden företer ett helt annat utseende nu för tiden än då och ställer även de studerande inför andra förhållanden och möjligheter än vid den tidpunkten. De äldre husen i staden rivs och ersätts med nya. Men de äldre husen äro just sådana, som, åtminstone i flertalet fall för att inte säga huvudsakligen, ha innehållit så kallade studentlyor. Jag vill erinra

Om en statens lånefond för studentbyggnader. (Forts.)

om — och det kan ju intressera åtskilliga av kammarens ledamöter, som inte riktigt känna förhållandena sådana de äro nu — att sådana gamla hus som Syskrinet och Sjuhelvehetsgluggar ha skattat åt förgängelsen, att sådana som Olympen, Imperfektum och Pluskvamperfektum hålla på att försvinna och att hela södra delen av Drottninggatan från Politiska knuten till gamla Schylla i år troligtvis kommer att försvinna och ersättas av bostadsrättsföreningshus, sådana som numera byggas i staden i stället för hyreshus. Denna bostadskooperativa byggnadsverksamhet är i Uppsala av en sådan omfattning, att jag tror mig gott kunna säga, att den inte förekommer i motsvarande grad i någon annan av landets städer, inte ens i Stockholm. Dessa bostadsrättsföreningar disponera själva över lägenheterna och ha i ytterst få fall rum över till uthyrning. Samtidigt med denna utveckling har efterfrågan på studentrum stegrats, och följden har blivit, att studentkåren och studentnationerna i staden självständigt måst gripa sig an med byggnadsverksamhet.

Studentkåren har sålunda bildat en särskild stiftelse för byggandet av studentbostäder, och i denna stiftelse har även Uppsala stad ingått med representanter. Det är således i samförstånd med Uppsala stad, som studenthusbyggnadsverksamheten hittills har bedrivits. Genom sådan verksamhet inom Uppsala studentkår har redan, om jag inte tar fel, uppförts fyra stycken bostadshus med över 250 lägenheter. Detta antal är dock alldeles för obetydligt i betraktande av att det ju ändå är 3,000 à 3,500 studenter vi ha i staden, vartill komma åtskilliga studerande vid skolorna i övrigt, vid seminariet, vid läroverken, vid fackskolan o. s. v.

Det är därför synnerligen angeläget, att en ytterligare byggnadsverksamhet snart kan komma till stånd. En sådan är ävenledes planerad av studentnationerna. Utom den i min motion omnämnda Östgotagården, som skulle beredas plats i gamla Fågelsången, planeras inom studentkåren uppförande av en nybyggnad med cirka 40 bostadsrum för studentskor. Uppsala studentkår har för detta ändamål nyligen inköpt en fastighet, S:t Johannesgatan 10, och där kan ytterligare ett 20-tal studentsketrum inredas i en äldre byggnad i samma fastighet. Södermanlands-Nerikes nation planerar en tillbyggnad med 35 à 40 studentrum till sitt år 1937 invigda studentbostadshus Arkadien. Gotlands nation har lämplig tomt med ändamålsenligt läge men behöver avsevärd hjälp utifrån för att kunna finansiera en tilltänkt nybyggnad med omkring 35 rum. Kalmar nation förbereder uppförandet dels av ett nytt nationshus och dels av ett bostadshus. Ritningar till det förra föreligga, och insamling av medel pågår för närvarande. Smålands nation har utomordentliga tomtmöjligheter men saknar de ekonomiska förutsättningarna för byggenskap. Förbättrade lånemöjligheter skulle vara till avsevärd nytta.

Det förefinnes sålunda, vilket alla äro medvetna om, som ha med denna sak att göra i Uppsala, ett stort behov av dylika studentbostäder. Man har i Uppsala även räknat med att på grund av den sakkunnigutredning, som föreligger, ett förslag om lånefond för studentbostäder skulle förelagts årets riksdag av Kungl. Maj:t. Så har emellertid inte skett, och planerna på nybyggnader ha därför också i viss mån blivit stäckta. Det kommer nu att dröja åtskilligt längre, innan de kunna förverkligas, än om en sådan framställning gjorts till årets riksdag.

Herr statsrådet har nu till mig ställt den generella frågan: Vad har Uppsala stad gjort för studenterna i Uppsala? Vad har staden gjort i bostadsfrågan? Vad har staden gjort i teaterfrågan? Vad har staden gjort i idrottsfrågan? — Platt intet! var statsrådets svar.

Det har emellertid redan av herr Undén omnämnts, att staden för det största studentkårsbygget, vilket belöpte sig på omkring 650,000 kronor, har iklätt sig

Om en statens lånefond för studentbyggnader. (Forts.)

borgen för ett tertiärlån på 185,000 kronor. Staden har lämnat denna medverkan enhälligt, utan invändningar från något enda håll, och studentkåren har inte heller behövt ställa någon säkerhet för detta lån. För detta studentkårsbygge ha vi dessutom beviljat gatumark gratis till studentkåren. Vi ha dessutom utlovat, att ingen gatukostnadsersättning i framtiden skall behöva erläggas av studentkåren. Detta är de krav, som ha framställts från studentkårens sida mot staden och i den stiftelse, där studentkåren och Uppsala stad äro representerade.

Vad beträffar frågorna i övrigt, så ha ju olika lösningar av teaterfrågan länge varit föremål för övervägande. Men jag tror mig kunna säga, att denna fråga är aktuell just nu, genom att staden förvärvat Olympen och genom de underhandlingar, som pågå med universitetet om förvärv av Imperfektum. Det har nämligen varit platsfrågan, som berett oss svårigheter, men en teater skulle mycket väl kunna förläggas på denna plats.

Vad idrottsfrågan beträffar, så har staden där lika väl som när det gäller teaterfrågan naturligtvis inte enbart kunnat tänka på studenterna utan måste ta hänsyn till de behov, som föreligga för hela stadens vidkommande. Idrottsplatser ha emellertid anlagts i skilda delar av staden, och senast — vilket inte torde vara Kungl. Maj:t obekant — har beslut fattats om uppförande av en simhallsbyggnad i staden, vilken kommer till utförande i år.

Med vad jag här har sagt, hoppas jag ha kunnat ådagalägga, att behovet av särskilda studentbostäder är synnerligen stort i Uppsala. Det är Kungl. Maj:t, som har pekat på detta spörsmål, och förhoppningar ha därigenom ställts i Uppsala på att vi skulle kunna få nya lånemöjligheter för att bygga dylika bostadshus.

Jag vill förena mig med herr Undén i vädjan till herr statsrådet att inte underlåta att närmare undersöka denna fråga snarast möjligt, så att ett förslag kan komma fram till nästa års riksdag. Man kan då tänka sig, att vi i fortsättningen skola kunna göra vad som krävs för att förbättra förhållandena på detta område.

Jag vill också försäkra herr statsrådet, att därest önskemål i denna fråga framkomma från studentkårens och nationsföreningarnas sida, staden i framtiden lika litet som hittills skall visa någon njugethet utan tvärtom tillgodose dessa intressen på bästa möjliga sätt.

Häri instämde herr *Bergman*.

Överläggningen blev nu för en stund avbruten för att begärt tillfälle skulle beredas herr statsrådet *Engberg* att avlämna en kungl. proposition.

Herr statsrådet *Engberg* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 250, med förslag till lag om enskilda vägar, m. m.

Fortsattes överläggningen angående statsutskottets utlåtande nr 111 punkten III.

Herr **Linnér**: Herr talman! Jag skall bara be att få komplettera de upplysningar, som herr Wahlmark har lämnat angående förhållandena i Uppsala. Den, som är mest sakkunnig angående tillgången på studentbostäder där, lär väl var föreståndaren för studenternas bostadsförmedling, och från honom har jag erhållit upplysningen, att läget för närvarande är mycket bekymmersamt när det gäller att försöka lämna studenterna anvisningar på bostäder. Av skäl, som herr Wahlmark nyss redogjort för, har ju det äldre bostadsbeståndet i hög

*Om en statens
lånefond för
student-
byggnader.
(Forts.)*

Om en statens lånefond för studentbyggnader. (Forts.)

grad krympt ihop. Det har i stället vuxit upp en samling föreningshus, men dessa föreningshus äro i regel icke så anordnade, att där finnes tillfälle för studenterna att hyra rum. Och när det finns sådana rum att hyra, betinga de ett pris av lägst 60 och upp till 70 kronor för månad. Det blir i varje fall för de ekonomiskt obemedlade studenterna en mycket dryg post i deras nödvändiga levnadskostnader.

Nu har man ju tänkt sig i Uppsala, såsom herr Wahlmark nyss nämnde, att i rätt stor utsträckning kunna avhjälpa dessa svårigheter genom en ökad byggnadsverksamhet från studentnationernas och studentkårens sida. Utöver de nationer, som herr Wahlmark nämnde, torde det vara ytterligare en, som umgås med dylika byggnadsplaner. Denna nation skaffade sig för flera år sedan en tomt för ändamålet, men nationen har sedan icke ansett sig kunna bygga, därför att kostnaderna skulle bli allt för höga — det är dock en av de allra största nationerna i Uppsala. Utöver denna nations byggnadsplaner föreligga planer på nybyggnader även från ett antal av herr statsrådet säkert mycket väl kända stiftelser, som underhålla studenthem — om jag inte missminner mig är det fråga om tre sådana stiftelser, möjligen också en fjärde. Även dessa stiftelsers ekonomi är emellertid sådan, att det blir svårt för dem att realisera sina planer, om de inte få något stöd. Det skulle således för studenterna i Uppsala vara en verkligt effektiv hjälp och en hjälp, som skulle passa mycket väl tillsammans med planerna på naturastipendier, i fall nybyggen i något större skala kunde komma till stånd inom en nära framtid.

Jag instämmer alldeles med statsrådet i önskemålet att kommunerna, enkanterligen universitetsstäderna, skola visa förståelse för detta behov. Men jag måste dock ställa den frågan till mig själv såsom skattedragare och till herr statsrådet såsom vårdare av dessa angelägenheter: Vad blir resultatet av statsrådets ståndpunkt under nuvarande förhållanden? Skulle den situationen inträda, att exempelvis Uppsala stad på grund av sina andra lånebehov tvingas säga: »Vi kunna teckna borgen för en halv miljon kronor, men vi kunna inte teckna borgen ytterligare», och lånebehovet samtidigt är långt större, låt oss säga att behovet för närvarande skulle röra sig om något sådant som 1½ miljon kronor, så komme ju enbart Uppsala studenter att ställa vida större krav på den ifrågasatta lånefonden än den för tillfället skulle kunna tillgodose. Detta anger behovets storlek. Men om Uppsala stad inte kan teckna någon borgen, är det då verkligen meningen, att man skall bromsa hela denna nybyggnadsverksamhet för studenterna i Uppsala? Måste man inte i stället gå den väg, som universitetskanslern nyss antydde: man får lov att pröva situationen i varje särskilt fall och se till om inte skäl finnas att ge bidrag från en sådan fond även i åtskilliga fall, där kommunen inte har kunnat träda emellan. Det skulle ha kunnat ske, om herr statsrådet inte hade ryckt bort denna punkt i de sakkunnigas betänkande.

Nu är det min förhoppning, att herr statsrådet så snabbt som möjligt kompletterar sitt förslag med en utredning av dessa spörsmål, så att man, i enlighet med det i herr Bergmans reservation antydda önskemålet, kan få fram ett förslag till nästkommande års riksdag. Det är verkligen så, att bostadsbehovet är synnerligen starkt, och det skulle vara till verklig skada för många studenter i ett ekonomiskt mycket svagt läge om detta behov icke skulle kunna tillgodoses.

Jag instämmer därför i den vädjan till herr statsrådet, som redan har framställts av herr Undén.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Jag vill endast fästa uppmärksamheten på att ingenting i statsutskottets utlåtande svär emot den vädjan, som

Om en statens lånefond för studentbyggnader. (Forts.)

herrar Undén och Linnér riktat till statsrådet. Herr Linnér uttalade en önskan om en utredning i frågan, som kunde medföra ett positivt resultat. Utskottet har inte varit okunnigt om de synpunkter, som de nämnda ledamöterna och herr Wahlmark här ha framfört. Utskottets andra avdelning, som förberedelsevis behandlat ärendet, har varit synnerligen intresserad av det arbete, som har satts i gång, och det arbete, som utförts på studentkårernas initiativ.

Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet vid att utskottet påpekat, att »från kommunalt håll hittills icke någon mera betydande medverkan givits eller erbjudits för lösandet av studenternas bostadsfråga». Herr Linnér har också delvis erkänt, att mer möjligen kunde och borde ha gjorts. Vad utskottet har åsyftat med den delen av utlåtandet är just, att en utredning skulle komma till stånd, varigenom kunde klarläggas vad Uppsala stad vill och har förmåga att göra. Utskottet har tydligt sagt ifrån, att det inte med anledning av den väckta motionen *nu* kunnat taga ståndpunkt i frågan, utan att med ett slutligt bedömande synes tills vidare kunna anstå. Och utskottet slutar med att säga, att det för närvarande måste ställa sig avvisande till det motionsvis framställda yrkandet.

Utskottet har således inte alls, såsom jag redan antytt, någonting emot, att utredningen sker så snabbt som möjligt, den utredning som utskottet självt i sitt utlåtande ansett böra komma till stånd. Det har inte heller framställts något annat yrkande än om bifall till statsutskottets hemställan.

Herr Bergman: Jag instämde med herr Wahlmark, och jag har ingen anledning att framställa något annat yrkande. Jag vill erinra därom, att statskontoret har yttrat sig synnerligen positivt och välvilligt om denna sak, och jag har tillåtit mig att i min reservation särskilt stryka under detta. Det förhåller sig ju även så, att när man vill genom naturastipendier i form av fria bostäder understödja studenterna, något som vi just nyss beslutat, är frågan om uppförande av bostäder för studenter av en fundamental och primär beskaffenhet. Angående formen för förslaget realiserande hyser kanske statskontoret en från de sakkunnigas något avvikande mening, såsom framgår av dess yttrande över de sakkunnigas utlåtande, men det ställer sig ändå i sak synnerligen positivt till förslaget.

Såsom saken nu ligger till efter det beslut, som kammaren fattade med anledning av den förra delen av utskottets hemställan, beträffande vilken kammaren tycktes vilja nöja sig med de uttalanden, som utskottets majoritet gjort i motiveringen, finns det väl icke någon utsikt att vinna bifall till det förslag om särskild skrivelse som reservationen påyrkar. I anslutning till vad herrar Wahlmark, Linnér och Undén ha yttrat, får man hoppas, att de välgrundade skäl, som av dem anförts och som sammanfalla med vad min reservation innehåller, måtte föranleda Kungl. Maj:t att snarast möjligt upptaga saken i positiv anda.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med de därunder förekomna yrkandena gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu ifrågavarande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Bergman vid utlåtandet avgivna reservationen: och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade grunder för lämnan-

de av ersättning av statsmedel för taxeringsarbete i Stockholms stad, bifölles vad utskottet i detta betänkande hemställt.

*Om tullfrihet
för viss för
fiskets behov
importerad
stenkolstjära.*

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 15, i anledning av väckta motioner om upphävande av tullen å viss för fiskets behov importerad stenkoltjära.

I två likalydande, till bevillningsutskottet hänvisade motioner, nr 159 i första kammaren av herr *Emil Andersson* m. fl. och nr 232 i andra kammaren av herr *Hansson* i Hönö m. fl., hade hemställts, att riksdagen ville besluta upphäva tullen å sådan stenkoltjära, som i samband med fiskefärder infördes till landet av fiskare att användas uteslutande för fiskets behov.

Utskottet hade i det nu föredragna betänkandet på anförda skäl hemställt, att de likalydande motionerna I: 159 av herr *Emil Andersson* m. fl. och II: 232 av herr *Hansson* i Hönö m. fl., om upphävande av tullen å viss för fiskets behov importerad stenkoltjära, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr Andersson, Emil: Som jag är motionär i föreliggande fråga, ber jag att få yttra några ord, icke i tanke att söka rubba ett enhälligt utskottsbetänkande utan endast för att få anförda några synpunkter, som vi motionärer anlägga på frågan.

Som bekant befinna sig många fiskare i ett betryckt läge, delvis beroende på att statsmakterna i flera fall avvisat de krav, som målsmännen för näringens framfört, samt och till följd av de särskilt svåra avsättningsförhållandena på området. Därför ha vi ansett, att varje lättnad, om än aldrig så ringa, bör beredas till förbättring av fiskarens existensmöjligheter.

Ett slopande av ifrågasatt tull i den föreslagna begränsade omfattningen skulle enligt mitt förmenande ej gärna bliva till skada för vårt lands tjär-tillverkare. Lantbruksstyrelsen, som har ingående kännedom om fiskarens mera trängande behov, har tillstyrkt åtgärder i enlighet med motionen. Kommerskollegium och generaltullstyrelsen ha anlagt andra synpunkter, och det är dessa utskottet har grundat sitt avslagsyrkande på. De sistnämnda myndigheterna ha bland annat yttrat, att flertalet svenska fiskare torde använda den tjära, som utbjudes här i landet, och att det icke är ådagalagt, att denna tjära skulle vara underlägsen den danska. Fiskarena själva anse den danska tjäran vara bättre än den svenska efter av dem gjorda erfarenheter vid impregnering av tågvirke och redskap. Den danska tjäran kostar inte mer än hälften så mycket som den svenska, eller 20 kronor per fat mot 40 kronor för den svenska. Användningen av den inhemska varan medför således en avsevärd merutgift för fiskarena med deras i många fall ringa inkomster.

I utskottets utlåtande göres också gällande, att därest det förslag motionärerna framställt bifölles, skulle fiskarena ändå bli tvungna att anlöpna tullklaringsort. Motionärerna hade emellertid tänkt sig, att den saken kunde ordnas på ett enklare sätt, t. ex. av kustuppsyningsmannen i närmaste fiskeläge. Kustuppsynings- och tullmännen ha noggrann kännedom om tidpunkten för fiskarens hemkomst från utrikes ort, varför införselkontrollen enligt motionärernas mening skulle kunna utföras på ett mycket enkelt sätt utan att effektiviteten därför behöfde eftersättas.

Utskottet anser vidare, att tullen på stenkoltjära ej är »av den storleksordning, att den kan anses i nämnvärd grad belasta fiskerinäringen». Motionärerna hävda däremot, att den är betungande och att fiskarena väl behöva den lättnad, som föreslås i motionen.

Jag har även försport, att den inhemska tjäran av ifrågasatt slag har

Om tullfrihet för viss för fiskets behov importerad stenkolstjära. (Forts.)
 goda avsättningsmöjligheter inom landet till olika andra ändamål, varför en förbättring av kvaliteten, så att den blir jämgod med den danska, ej kan påräknas.

Jag har, herr talman, som jag redan antytt, intet yrkande att framställa, utan jag ville endast med dessa ord ange skälen för motionärernas framställning.

I detta anförande instämde herr *Gustavson, John*.

Herr Andersson, Elon: Av den motion, som herr Emil Andersson m. fl. väckt, framgår, att en av de förbättringar för fiskarena, som motionärerna främst vilja uppnå, är den, att fiskare, som köpa tjära i dansk hamn i avsikt att använda den för fiskets behov, skulle slippa besväret att ingå till svensk tullklaringsort för att få tjäran i vederbörlig ordning förtullad. Det besväret kunna fiskarena emellertid enligt upplysningar, som lämnats utskottet från fullt sakkunnigt och tillförlitligt håll, icke undgå, även om det förslag, som motionärerna framställt, bifölles. Även om tullfrihet medgäves för den del av den importerade tjäran, som skulle användas för fiskets eget behov, skulle det bli nödvändigt för fiskarena att anlöpa närmaste tullklaringsort för att där få den införda tjäran tullbehandlad. I det avseendet skulle motionärernas förslag alltså icke medföra någon besparing för fiskarena.

Ett annat skäl, som för utskottet har varit bestämmande, då det avböjt motionen, är, att den lättnad för fiskarena, som det här är fråga om, inte kan komma hela fiskerinäringen tillgodo. Den föreslagna åtgärden skulle äga tillämpning endast beträffande de fiskare, som ha förbindelse med Danmark, medan fiskerinäringen i övriga delar av landet — på hela ostkusten t. ex. — inte skulle få någon som helst fördel därav, och det kan ju sättas i fråga, huruvida det är lämpligt att företaga åtgärder av här föreslagen art, då dessa endast kunna få provinsial verkan.

Herr Andersson i Jäger har inte framställt något yrkande, och jag skall därför inte upptaga tiden med någon längre motivering för utskottets avslagsyrkande. Jag ber, herr talman, endast att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande betänkande hemställt.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 16, i anledning av väckta motioner angående tullen på klarmedelssurrogat; och

nr 17, i anledning av väckta motioner om tull å tarmar.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överenskommelser med universitetets i Uppsala pensionsinrättning för tjänstemäns änkor och barn, vaktbetjäningens vid Uppsala universitet pensionsinrättning för änkor och barn samt pensionsinrättningen för änkor och barn efter befattningshavare vid universitetet i Lund om övertagande av dessa pensionsinrättningars rörelse, m. m.;

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående delaktighet i statens pensionsanstalt för överläkare och sjukgymnaster vid de till pensionsstyrelsen anslutna kuranstalterna;

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående delaktighet i statens pensionsanstalt för ordinarie lärare vid vävskolan i Borås;

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning i vissa fall i anledning av ådragna yrkessjukdomar;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd åt furiren vid Jämtlands flygflottilj Sture Gärdins änka Asta Evelina Gärdin, född Falk, jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 38, i anledning av väckt motion angående ändring i visst avseende av gällande bestämmelser om sparbanks utlåningsrörelse.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 7, angående regleringen för budgetåret 1939/40 av utgifterna under riksstatens sjunde huvudtitel, innefattande anslagen till finansdepartementet.

Punkterna 1—16.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 17.

Lades till handlingarna.

Punkterna 18—38.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 39.

*Om avveckling
av städernas
tolagsersätt-
ning.*

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Ersättning till städerna för mistad tolag för budgetåret 1939/40 anvisa ett förslagsanslag av 9,000,000 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande förslag hade utskottet till prövning upptagit en inom andra kammaren av herr *A. Hansson* i Rubbestad m. fl. väckt motion, nr 217, vari hemställts, att riksdagen måtte besluta anhålla hos Kungl. Maj:t, att åtgärder måtte vidtagas för att en snar avveckling skulle ske av de till vissa städer utgående tolagsersättningarna.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte

a) till Ersättning till städerna för mistad tolag för budgetåret 1939/40 anvisa ett förslagsanslag av 9,000,000 kronor,

b) i anledning av motionen II:217 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om en förutsättningslös utredning rörande frågan, huruvida och i vad mån en avveckling av nu utgående tolagsersättning kunde äga rum, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Reservation hade anmälts av herrar *Nilsson* i Malmö, *Pauli*, *Lindström*, *Magnusson* i Kalmar, *Eriksson* i Stockholm och *Bergström* i Hälsingborg, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, och avslutas med en hemställan,

a) att riksdagen — — — (= utskottet) — — — 9,000,000 kronor,

b) att motionen II:217 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)

Herr **Pauli**: Herr talman! Beträffande den nu föredragna punkten föreligger en reservation mot utskottets hemställan, undertecknad av ett icke ringa antal utskottsledamöter.

Det torde vara lämpligt att från början framhålla för kammaren, att skillnaden mellan utskottets och reservanternas ståndpunkter inte är den, att reservanternas motsätta sig en utredning om det föreliggande spørsmålet. Skillnaden gäller uteslutande frågan, huruvida utredningen skall ske efter linjer, som kunna betraktas såsom rimliga och riktiga, eller om utredningen skall få en ensidig och oriktig uppläggning. Jag har här i korridorerna hört olika kamrader mer eller mindre allvarligt diskutera, huruvida de såsom representanter för stapelstäder eller andra städer i kungariket Sverige borde rösta för reservationen eller för utskottet. Det är, hoppas jag, inte något allvarligt resonemang, som förts i den riktningen. Det är nämligen inte reservanternas önskan, att man skall motsätta sig en utredning om tolagsersättningens reglering eller eventuellt avlösning, utan endast att man bör se frågan i dess rätta sammanhang.

Om motionärerna hade citerat den Nothinska utredningen, på vilken de i alla punkter av sin historik stödja sig, på ett mindre ensidigt sätt än de gjort, hade kamrarna redan i motionärernas historik kunnat få en varning för att gå tillväga på det sätt, som först motionärerna och sedan även i viss mån utskottet föreslagit. Detta är nämligen långt ifrån första gången som man i den svenska riksdagen har opponerat sig emot tolagsersättningen, och man kan från de föregående tillfällena hämta vissa lärdomar.

Det är dock kanske onödigt att här ingå på någon utförligare historik i frågan. Jag kan i det avseendet i vissa väsentliga punkter hänvisa till vad motionärerna lånat ur den nothinska utredningen. Det kan kanske vara tillräckligt att i korthet påpeka, att tolagen, som ursprungligen är ett holländskt eller plattyskt ord, som betyder tillägg, och som införts i vårt språk på grund av att Kristinas förmyndarregering hade ett par holländska herrar till finansiella rådgivare, var en hjälp, som svenska kronan på 1630-talet gav först åt Stockholm och sedan åt andra stapelstäder i riket för skiftande ändamål. Det vanliga ändamålet var att hjälpa städerna med ämbetsmännens avlöningar och olika »publike byggnader». Under tidernas lopp undergick denna hjälp från staten vissa förändringar, och i mitten av 1800-talet beslöt regering och riksdag för att åvägabringa större enhetlighet i förhållandena att i stället för de mycket skiftande slag av tolag, som dittills utgått, skulle ges en enhetlig kompensation för tolagen, tolagsersättning, vilken ännu i denna dag utgår och som nu i sjunde huvudtiteln är upptagen till ett belopp av 9 miljoner kronor.

Eftersom tolagens och sedermera tolagsersättningens storlek beräknats procentuellt i förhållande till tullinkomsterna, är det givet, att beloppet med tiden har ökat ganska betydligt. Man har därför i riksdagen särskilt från landsbygdsrepresentanternas sida många gånger sett med något snåla blickar på denna företeelse, som man gärna kallar ett privilegium för städerna. Man bör fästa uppmärksamheten på att medan motionärerna av lättförstådda propagandaskäl i sin framställning huvudsakligen tala om Stockholm och ett par andra större städer, så rör frågan i själva verket ett mycket stort antal svenska städer, därav många av mycket ringa storlek. Tolagen och tolagsersättningen ha nämligen sedan gammalt varit förbundna med den s. k. stapelstadsrättigheten, d. v. s. rättigheten att exportera till och mottaga import från främmande länder, och till följd därav ha de de facto kommit att nära förbindas med skyldigheten att bygga tullhus. Emellertid vore det alldeles oriktigt att tro, att just skyldigheten att bygga tullhus och tillhandahålla liknande

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)

anordningar i samband med förtullning skulle vara den enda förpliktelse, som svarade emot rättigheten att få tolagsersättning. En dylik föreställning tycks dock ha föresvävat motionärerna, när de tänkt sig, att man skulle göra en ensidig utredning om avvecklandet av tolagsersättningen. Den tycks också ha föresvävat utskottet, när utskottet föreställer sig, att det skulle kunna gå att göra en utredning »av den omfattning, som motionen avser», alltså endast rörande tolagsersättningen.

Den viktigaste utredning, som hittills gjorts i denna fråga, är, såsom jag redan nämnt, den, som verkställdes av nuvarande överståthållaren Nothin och som förelåg i tryck år 1922. Utgångspunkten för Nothins utredning var inte, såsom motionärerna vilja göra troligt, frågan om tolagsersättningen, utan frågan om att frigöra städernas magistrater från skyldigheten att ha hand om kronouppbörd, skatteindrivning och därmed sammanhängande ting. Men det nämndes i direktiven, att utredningen även kunde komma att omfatta andra frågor, bl. a. tolagsersättningen. Nothin säger i företalet till utredningen, att det under arbetets gång visade sig omöjligt att inskränka undersökningen till det förelagda objektet, och att det enda rimliga sättet att lägga upp saken vore att till undersökning taga upp hela det stora komplexet av de svenska städernas rättigheter och skyldigheter i förhållande till staten och att väga dem emot varandra. Detta var inte någon ny ståndpunkt. Det kan bl. a. erinras om, att när riksdagen i slutet av 1800-talet hade gjort nya framställningar om avlösning eller reglering av tolagsersättningen, förklarade den dåvarande skatteregleringskommittén i sitt betänkande, att den icke kunde förorda de bestämmelser, som enligt riksdagens önskan hade utarbetats inom finansdepartementet om tolagsersättningens avlösning och vad därmed ägde sammanhang, utan kommittén förordade att om en dylik indragning skulle ske, staten övertog en rad av de städerna då åvilande skyldigheterna. Dessa skyldigheter uppräknades också i stor omfattning. Även detta sätt att reglera saken avstyrktes dock av kommerskollegium, som betvivlade, att fördelarna för staten i realiteten skulle bli av särskilt stor betydelse.

Vilja vi nu se rent ekonomiskt på frågan om tolagsersättningens betydelse för stapelstäderna, vilka av motionärerna betecknas såsom privilegierade, kunna vi ha en ganska god ledning av en tabell, som Nothin meddelar i sin utredning på sid. 142 och följande. Där uppräknas de utgifter, som städerna ha för magistrat och rådhusrätt — det är nämligen som bekant så, att rättskipningen i städerna till stor del bekostas av dessa själva, medan den på landsbygden bekostas av staten —, vidare för polisväsendet och fångvården — också dessa bekostas på landsbygden av staten —, rannsakningsfångars underhåll och andra delar av fångvården samt kronouppbörds- och exekutionsväsendet. Dessa äro de viktigaste av de ekonomiska skyldigheter, som åligga städerna, naturligtvis inte endast stapelstäderna utan också de övriga. För stapelstäderna tillkommer, såsom jag redan nämnt, dessutom skyldigheten att bygga tullhus m. m. Väger man emot de utgifter, som dessa städernas skyldigheter sammanlagt medföra, de inkomster, som städerna ha av bötesmedel, ersättning för brännvinsförsäljning, tolagsersättning, tullfrihetsersättning och annat, befinnes det, att — långt ifrån att de städer, som åtnjuta tolagsersättning, skulle inta någon särskilt fördelaktig ställning på grund av avvägningen av skyldigheter och rättigheter — endast en enda av ifrågasvarande städer, såvitt jag har kunnat finna av den nothinska tabellen, uppstår en inkomstsumma, som överstiger utgiftssumman. Alla de övriga stapelstäderna stå på minus. Om man företog en *allmän* reglering av städernas skyldigheter och rättigheter, skulle alltså stapelstäderna kunna vinna betydande ekonomiska fördelar. Det kan undras, om det önskemål, som före-

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)

svävat de ärade motionärerna, varit att genom utredningen och de åtgärder, som med anledning därav kunde följa, bereda dessa städer ekonomiska fördelar, som skulle betydligt överstiga tolagsersättningen. Nej, det har givetvis inte varit deras mening, och det är därför som de ensidigt ha inriktat sig på att försöka avskaffa tolagsersättningen och inte brytt sig om de andra hithörande förhållanden, som jag här berört. Jag vill emellertid erinra kammaren därom, att man genom ett sådant tillvägagångssätt gör sig skyldig till en uppenbar oformlighet. Vi behöva endast rikta våra blickar på nästa punkt i utlåtandet om sjunde huvudtiteln, punkten 40, för att finna någonting, som heter »städers friheter» och som i själva verket ganska mycket påminner om tolagsersättningen utom i det enda avseendet, att beloppens storlek är så ofantligt mycket mindre. Dessa »städers friheter» eller »källarfriheter», som de också bruka kallas, bestå av ersättning för förlorade tullfriheter. Det var ju nämligen förr i världen så, att man i de olika städerna hade s. k. stadskällare, d. v. s. särskilt godkända och en smula privilegierade värdshus, och till dessas privilegier hörde, att de fingo tullfritt importera en del viner och dylika drycker. Om herrarna slå upp i statsliggaren för i år, så skola ni finna en ganska pittoresk påminnelse om ursprunget till denna utgiftspost i huvudtiteln. Där står det t. ex. beträffande Stockholms stad, att den åtnjuter en årlig ersättning i penningar för vad som ursprungligen var tullfrihet för 110 åmar rhenskt vin à 60 kannor per åm, för 36 pipor spanskt vin à 2½ åmar eller 135 kannor per pipa och för 70 oxhövden franskt vin à 90 kannor per oxhuvad. För detta åtnjuter Stockholms stad för närvarande något över 24,000 kronor, vilket ju är en småsak i jämförelse med tolagsersättningen, som utgår skulle jag tro med över 3 miljoner kronor per år. Och i fråga om de andra städerna, som ha den här ersättningen för förlorad tullfrihet, finna vi, att beloppen äro ännu mindre imponerande. Taga vi de närmaste i Stockholms län, så får Södertälje här av statsmedel 20 kronor 83 öre, Sigtuna 20 kronor 93 öre, Öregrund 41 kronor 88 öre. Gå vi upp till Uppsala län, finna vi, att Uppsala har 54 kronor jämnt och Enköping 76 kronor 78 öre o. s. v. Man kan ju förstå, att dessa siffror inte ha lyst med någon särskilt eggande glans i ögonen på herrarnas motionärer, men om de hade gått tillväga efter *principiella* grunder, så borde de naturligtvis ha inriktat sig på denna post i huvudtiteln likaväl som på tolagsersättningen. Ty om man kommer och säger, att denna är en föråldrad inrättning, så kan man precis lika gärna säga, att det andra är föråldrat, och att det därför bör gå med i en reglering.

När jag nu alltså har tillåtit mig att belysa, att det ingalunda, som motionärerna tyckas anse, ligger något oberättigat i att en sådan tolagsersättning fortfarande utgår, eftersom städerna därjämte ha iklätt sig betydande ekonomiska skyldigheter, vilka staten eljest skulle fullgöra, så vore det väl rimligt, om kammaren också droge den slutsatsen, som överståthållare Nothin drog i sin utredning, att även om staten skulle anses ha grundlagsenlig rätt att besluta, att dessa gamla »privilegier» skola indragas — något varom de lärde tvista — staten då också bör gå tillväga efter rättvisa och rimliga linjer och i en sådan avveckling även låta städerna bli av med de kostnader, som de ha för sådana anordningar, som på landsbygden bestridas av statsverket. I den meranämnda utredning, som Torsten Nothin verkställde i början av 1920-talet, en utredning som uttryckligen avsågs att vara endast »förberedande», har han dragit upp den historiska bakgrunden för såväl tolagsersättningen som alla dessa andra frågor om städernas rättigheter och skyldigheter gentemot staten, och han har också funnit det riktigt att påbegrinna en avveckling av å ena sidan skyldigheterna, å andra sidan rättigheterna. Vad

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)

han i början av 1920-talet sade om den saken gäller i ännu högre grad nu, eftersom vi veta, att utredningar pågå t. ex. beträffande städernas rättsskipningsväsen, beträffande städernas fångvårdsväsen o. dyl., som det är fråga om att i större eller mindre utsträckning överflytta till staten. Om man alltså gör en utredning på de allmänna linjer, som i reservationen förordas, så griper man i själva verket inte om ett så kolossalt stycke, som man inom utskottsmajoriteten tydligen föreställt sig. En stor del av denna utredning har redan verkställts av Nothin och andra, vissa andra hithörande undersökningar pågå redan. Det bör alltså ingalunda bli något »mammutarbete» att slutföra den av överståthållare Nothin så noggrant och systematiskt inledda undersökningen.

Emellertid har det ju varit omöjligt för reservanterna att framlägga ett positivt förslag om en sådan allmän utredning av städernas rättigheter och skyldigheter, eftersom ett dylikt krav går utanför motionens ram och vi skulle behövt vara majoritet inom utskottet för att kunna framlägga ett förslag i den rikningen. Vi ha alltså sagt, att en eventuell utredning bör följa de mera omfattande linjer, som av varje objektivt dömande måste anses vara de rätta, men att, eftersom för riksdagen ingen möjlighet under nuvarande omständigheter finnes att besluta om en sådan utredning, vi böra för i år avvisa motionen och ett annat år taga upp frågan i dess rätta form och sammanhang. Om alltså kammaren i dag skulle följa reservanterna, så betyder detta inte, att kammaren principiellt ställer sig emot att saken utredes. Det betyder endast, att kammaren önskar, att den form av undersökning av dessa frågor, som redan lagts till grund för den nothinska utredningen, även i fortsättningen skall följas. Jag är övertygad om, att det skulle vara riksdagen betydligt mera värdigt att fatta ett sådant beslut än att följa det exempel, som vår medkammare har givit genom att gå fram efter den mera ensidiga utredningslinjen. Visserligen kan man förutse, att en sådan utredning som nu av andra kammaren förordats icke skall kunna hållas inom denna trängre ram utan måste i fortsättningen spränga den och få en vidare omfattning. Men då är det väl också mera rekommendabelt för riksdagen att visa sig från början kunna bedöma, vilken som är den rätta formen för en sådan undersökning.

Det är på dessa grunder, herr talman, som jag tillåter mig att yrka bifall till reservanternas hemställan.

Herr Ewerlöf: Herr talman, även jag tillåter mig hemställa, att kammaren måtte följa reservanterna i denna fråga. Det kan ju tyckas, att förslaget, sådant det föreligger från utskottets sida, är ganska oskyldigt, då det där heter, att det skulle företagas »en förutsättningslös utredning rörande frågan, huruvida och i vad mån en avveckling av nu utgående tolagsersättning må kunna äga rum». Men, såsom den föregående talaren utvecklat, måste en sådan uppläggning av den ifrågasatta utredningen från början snedvrida resultatet. Frågan måste tagas upp från en helt annan utgångspunkt än vad utskottet här föreslår. Det är otvivelaktigt på det sättet, att det består ett ofrånkomligt samband mellan denna fråga och många andra invecklade frågor om städernas särskilda rättigheter och skyldigheter.

Vad speciellt tolagsersättningen beträffar, så vill jag gentemot herr Pauli framhålla, att en indragning av densamma icke är att betrakta enbart som en lämplighetsfråga, utan främst som en rättsfråga. Mig veterligt har icke inom den juridiska doktrinen gjorts gällande annat än att städernas rätt till tolagsersättning är av privilegienatur. Herr Pauli förklarade visserligen, att det här inte var fråga om något privilegium, men torde då närmast ha använt ordet »privilegium» i betydelsen av obehörig förmån. Jag vill emellertid göra

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)

gällande, att tolagsrätten är ett privilegium i den juridiska meningen, vilket innebär, att den ej kan betagas städerna annat än genom en frivillig uppgörelse, där kompensation lämnas i den ena eller den andra formen. Men även om det blott gällde en lämplighetsfråga, går det inte att lösgöra den från sambandet med städernas övriga särskilda rättigheter och skyldigheter. Jag vill till komplettering av vad herr Pauli sade erinra om att vi jämförelsevis nyligen fått en utredning angående en uppbördsreform, som givetvis har aktualiserat frågan om städerna skyldighet att fortfarande bekosta kronouppbörden. I denna utredning säges, att det ej gärna kan komma i fråga, att staten nu skulle, trots att man moderniserar hela uppbördsväsendet, övertaga kostnaderna för uppbörden, då denna fråga sammanhänger med hela det komplex, om vilket jag här förut talat. När staten skulle ha en olägenhet av att taga på sig kostnader, som städerna för närvarande bestrida, väjer man således för detta och säger — något, som från min utgångspunkt är alldeles riktigt — att ett åtagande från statens sida att övertaga städernas kostnader för kronouppbörden skall inte göras ensidigt, utan att det skall ske i det större sammanhang som den nothinska utredningen förutsatt. Det är ju litet olika ställt i olika städer, men i stort sett visar den nothinska utredningen, att städernas särskilda skyldigheter i form av att bekosta statsutgifter föranleda utgifter, som sammanlagt äro större än städernas inkomster genom de särskilda rättigheter, som ha blivit dem tillerkända.

Om jag nu skulle få föra in Stockholm i denna fråga, så ha vi här ett specifikt förhållande, som inte har sin motsvarighet någon annanstans, nämligen att staden i väsentlig mån bekostar överståthållarämbetet, som ju för Stockholms stad bl. a. motsvarar länsstyrelserna i landet i övrigt; det förekommer ju ingen annanstans, att det lämnas kommunala bidrag till länsstyrelserna. Våra utgifter för överståthållarämbetet gå till över 4 miljoner kronor om året eller sålunda mera än det belopp, staden uppbär i tolagsersättning. Våra kostnader för magistraten, som ju i Stockholm inte har någon som helst kommunal betydelse utan är uteslutande en domstol, gå till över 2 miljoner kronor. Bara dessa två belopp utgöra tillsammans över 6 miljoner, och det belopp, som tolagsersättningen utgör, uppgår ej till 4 miljoner kronor.

Jag menar med detta, att kammaren bör ha klart för sig, att den begärda utredningen, även om den betecknas som förutsättningslös, bygger på oriktiga förutsättningar. Det enda rätta är att lägga dessa olika saker i ett paket och avgöra dem i ett sammanhang. Åtskilliga aktuella utredningar påkalla en sådan allmän likvidation. Jag tänker då särskilt på uppbördsreformen och processreformen. Alla dessa olika frågor göra det nödvändigt att komma till en reglering av städernas särskilda rättigheter och skyldigheter, och det är i det sammanhanget, som vi kunna vänta att få en riktig lösning även av nu föreliggande spörsmål om tolagsersättningen.

Jag ber sålunda, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

I herr Ewerlöfs yttrande instämde herrar *Johan Nilsson* i Malmö, *Wistrand*, *Gärde*, *Nordenson*, *Gustaf Adolf Björkman*, *Bergström*, *Linder*, *Karl Magnusson*, *Ehrnberg*, *Holmström*, *Velander*, *Roos*, *Caap*, *Västberg* och *Schlyter*.

Herr Berling: Herr talman! Sedan herr Pauli såsom talesman för reservationerna i detalj utvecklade de skäl, som ha motiverat deras yrkanden, och efter herr Ewerlöfs anförande, som jag helt instämmer i, skall jag inte bli långrandig. Jag kan emellertid, herr talman, inte underlåta att påvisa, vilken in-

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)

verkan de åtgärder från statsmakternas sida, som nu ifrågasätts, kunna ha på den stad, som jag här representerar, nämligen Hälsingborg.

Motionärerna ge i sin motion uttryck åt den rätt populära uppfattningen, att vissa av våra städer äro obehörigt gynnade i ekonomiskt hänseende på de övriga kommunernas bekostnad. Det kunde ju förefalla, som om en sådan uppfattning skulle ha ett visst fog för sig, men om man ser närmare på de olika problemen, så finner man, att det endast är skenbart som verkligheten ger stöd åt en dylik uppfattning. Redan tidigare har det anförts, att magistratsstäderna ha en hel del skyldigheter, som landsbygden eller fögderistäderna ej ha, och då jag ser på min egen stads utgiftssida, så finner jag, att magistrat och rådhusrätt kosta 123,000 kronor årligen, polisverket 527,000, åklagarväsendet 14,000, mantalskontor, kronouppbörds- och exekutionsverk 155,000, stadsläkare 20,000. Utgifterna för tullhusbyggnader gingo till 50,000 kronor — en summa som kommer att ökas sedan det tullhus, som nu håller på att uppföras, blir färdigt. Kostnaden härför uppgår till närmare 1 $\frac{3}{4}$ miljon kronor, och annuiteten får då läggas till den summa, som jag här har nämnt. Det blir sammanlagt ett belopp, som vida överstiger de 298,000 kronor, som staden har haft i tolagsmedel under år 1937.

Jag kan också framhålla, att stadens hamn aldrig varit någon lukrativ affär. Under de senaste tjugo åren har den ständigt gått med förlust, en förlust som fått tagas ut på skattosedlarna. Och tar man en sådan lång tidsperiod som från 1863 till 1937, alltså under 75 år, så visar det sig, att uttaxeringsbehovet för hamnen sammanlagt varit större än den summa, som staden under samma tid har erhållit i tolagsmedel. Det är ju alldeles uppenbart, att de gångna generationer kommunalmän, som haft att taga det ekonomiska ansvaret för sin kommun, ha räknat med, att tolagsersättningar skulle bli en bestående inkomst för all framtid. Det kan ju hända, att en del utgifter för hamnen annars inte hade beslutats. Nu kan man här kanske invända, att hamnen bereder Hälsingborgs stad både indirekta och direkta fördelar. Detta är naturligtvis riktigt, men man kan väl också med fog göra gällande, att en väl skött hamn är till fromma icke endast för vederbörande stad utan även för bygden däromkring, ja för landet i sin helhet. Det kan därför inte vara rätt, att staten skall utan en allsidig utredning skära in på dessa områden och minska eller rentav taga bort inkomster, som äro avsedda för bl. a. vissa rent statliga ändamål. Hälsingborgs stad är inte i den lyckliga ställning, att den kan ståta med en låg kommunalskatt. Vissa åtgärder, som ha vidtagits av statsmakterna under senare år, komma att bidraga till att denna skatt troligen måste höjas. Borttagandet av bouppteckningsprovisionen, av progressivskatten och av tolagsmedlen, om det föreliggande utredningsförslaget skulle ge av motionärerna önskat resultat, komma för Hälsingborg att betyda en ökning av uttaxeringsbehovet med sammanlagt 1.15 à 1.20 per skattekrona, och då vi förut ha en skattesats av 10.80, så skulle det med hänsyn till nuvarande skatteunderlag bli en utdebitering med cirka 12 kronor per skattekrona.

Självfallet vill ingen förnuftig människa motsätta sig en utredning av hithörande förhållanden. Reservanterna motsätta sig ej heller en utredning men som det förut har framhållits får denna inte bli ensidig. Man får inte behandla de större och de medelstora städerna som någon slags rikets fiender nr 1, utan låta även dem vederfaras rättvisa. Om man anlägger dessa rättvisesynpunkter på den föreliggande frågan, då bör resultatet av denna kammares behandling därav icke kunna bli mer än ett, nämligen ett bifall till reservationen, som tar sikte på att frågan skall utredas i sitt fulla sammanhang med övriga frågor om rättigheter och skyldigheter för städerna.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Denna fråga har föranlett framställningar från riksdagens sida under ett 80-tal år. Enskilda motionärer ha gjort framställning i frågan, riksdagen har skrivit till Kungl. Maj:t rörande tolagens avskaffande och utredningar har verkställts därom utan att det lett till resultat. Anledningen till, att man vänt sig mot detta särskilda privilegium, som tillkommer vissa städer, är att det numera icke finnes någon grund för dess utgående, och att det vilar på allt för uråldriga och orättvisa bestämmelser. Jag vill härvid förutskicka, att det är endast ett 30-tal av rikets städer, som komma i åtnjutande av en sådan förmån, medan alla övriga städer icke erhålla detta privilegium. Redan en sådan fördelning mellan städerna inbördes, där flertalet ej erhåller någonting alls och fördelningen mellan de övriga är mycket ojämn, ådagalägger att det här inte kan vara en rättvis förmån, som kommer dessa städer tillgodo.

För att kunna rätt bedöma saken måste man undersöka anledningen till, att de ifrågavarande städerna erhållit denna förmån. Det framgår då oförtydligt av de utredningar, som ha verkställts — framför allt den nothiska utredningen — att tolagen är ett gammalt privilegium för vissa stapelstäder, som består i en viss andel av tullen. Den leder sitt ursprung från drottning Kristinas förmyndarregering. Då befann sig Stockholm i ett synnerligen dåligt ekonomiskt läge. Stadens borgmästare sade i ett brev till kanslern av den 14 januari 1663, att »stadens borgare och de som utlagor göra» till följd av krig och sjukdom inte vore flera än 170, och Stockholms magistrat ingick därför till Kungl. Maj:t med ansökan om nya förmåner. Förmyndarregeringen, som ville upphjälpa stadens ekonomi, utfärdade då för Stockholms stad detta särskilda privilegium. Sedan Stockholm hade fått ett dylikt privilegium var det ganska naturligt, att även andra städer ville komma i åtnjutande av samma förmån. Och en sådan förmån kunde lättast erhållas i fall vederbörande stad kunde uppvisa, att den var oförmögen att själv och utan statens mellankomst på ett tillfredsställande sätt fullgöra vissa kommunala åligganden, som spelade en viktig roll i stadens liv. Det var alltså för att hjälpa de städer, som voro i ett dåligt ekonomiskt läge och hade svårt att bestrida sina utgifter, som dessa förmåner bereddes. 1719 tillkom en tillökningstolag, som den kallades, för att städerna skulle i någon mån få ersättning för den inkvarteringsplikt, som då ålåg borgerskapet på det så kallade inkvarteringsbesväret.

Ser man på tolagens historiska utvecklingsgång så finner man, att den varit underkastad åtskilliga förändringar, men ända till senare tid, 1860- och 1870-talen, utgick denna förmån utan att det gjordes några större invändningar mot densamma. Då hade emellertid förhållandena på detta område undergått så betydande förändringar, att enskilda motionärer i riksdagen gjorde framställningar om ändring, men dessa ledde ej till något resultat. 1906 skrev riksdagen till Kungl. Maj:t om saken, men ej ens detta ledde till någon ändring. År 1920 fick emellertid nuvarande överståthållaren Nothin i uppdrag att utreda frågan, och den utredning, som är verkställd av honom, borde ju, synes det mig, även reservanterna anse vara tillfredsställande.

Man borde ej behöva sätta tolagen i samband med alla möjliga åligganden, som städerna ha såsom borgerliga kommuner, ty även landsortskommunerna ha att fullgöra dem ålagda skyldigheter och uppgifter, och de städer, som ej komma i åtnjutande av någon tolagsersättning, ha likaledes betydande utgifter för sådana ändamål. Och av en så omfattande utredning, som det här varit tal om, kunde man säkerligen ändå ej grunda ett resultat, som skulle tillfredsställa alla synpunkter. Att sammanföra en utredning om tolagens avskaffande med en omprövning av de olika skyldigheter, som åvila städerna, skulle föra för långt. Och om vissa städer erhålla ersättning för sin befattning med rättsvä-

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)
sendet m. m., varför skulle då inte även de övriga städerna få statshjälp till bestridande av sina utgifter för sådana ändamål? Det synes mig vara ganska svårt att försvara, att endast vissa städer skola komma i åtnjutande av den förmånen.

Här är även nämnt, att progressivskatten har fråntagits städerna. Men progressivskatten har även fråntagits landskommunerna, och anledningen härtill var ju att det ansågs att den progressiva beskattningen borde ligga i statens hand. Det är klart, att i följd av att så stora inkomster och förmögenheter äro hopade i städerna progressivskatten där har utgått med mycket större belopp än på landsbygden, men detta synes ej i och för sig vara ett skäl för att göra gällande, att städerna blivit fråntagna progressivskatten i princip på annat sätt än landskommunerna.

Jag kan heller inte förstå, att man här så starkt motsätter sig en utredning för avveckling av tolagsersättningen. De talrika instämmanden, som förekommo här i kammaren, uti herr Ewerlöfs anförande, är det svårt att tolka på det sättet, att man önskade en opartisk utredning ens i den utsträckning, som reservanterna här ha talat om — reservationen utmynnar ju i ett avslagsyrkande på utredningen — utan jag skulle snarare vilja fatta saken så, att det var förmåner man ville slå vakt om. Hade man velat en förutsättningslös utredning så tycker jag, att man borde ha hemställt därom.

Jag kan inte, herr talman, finna annat än att frågan är utredd genom den utredning, som herr Nothin utfört. Jag kan inte finna annat än att rättvisesynpunkterna äro så klart ådagalagda, att det inte torde vara svårt att taga ställning till desamma, och jag kan inte se, att något av de skäl, som förebragtes, då tolagsförmånen infördes, för närvarande föreligger. De nio miljoner kronor, som i den kungl. propositionen begäras för nästa budgetår att utgå till vissa städer, komma ju i huvudsak de största städerna till godo. Stockholms stad skulle erhålla 3,658,748 kronor, Göteborgs stad 1,815,805 kronor, Malmö stad nära en miljon o. s. v. Den egentliga anledningen till att denna förmån bereddessa städer var ju, att de inte själva kunde fullgöra sina kommunala åligganden, men det motivet kan inte nu anföras. Ser jag på skattetungan i dessa städer, finner jag, att de flesta av dem ha ett skatteunderlag, som är mycket rikt, och en skattetunga, som inte på något sätt kan sägas vara högre än i andra kommuner, ja i flertalet fall äro dessa städer de i skattehänseende gynnsammast ställda.

Jag kan alltså inte se, att de skäl, som ha varit anledningen till dessa privilegiers införande, kunna anföras såsom motiv för deras bibehållande. Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets hemställan.

Häri instämde herrar *John Gustavson, Egnell, Per Andersson, Tjällgren, Löfvander* och *Anton Svensson*.

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **Pauli**, som anförde: Jag anser, att det är allt skäl att gentemot herr andre vice talmannen påpeka två saker, som han tydligen ännu inte fått klara för sig. Han sade, att om reservanterna hade önskat en opartisk och allsidig utredning, så borde de ha framställt förslag om en sådan. Jag har redan för kammaren framhållit, att ett dylikt förslag om en allsidig utredning har från vår sida framställts i utskottet, men eftersom det icke vann majoritet där, var det för oss omöjligt att i en reservation framställa ett förslag, som gick utöver motionens ram.

Vidare förklarade herr andre vice talmannen, att frågan redan är utredd. nämligen genom herr Nothin, som skulle ha klarlagt saken. Jag vill påminna kammaren om det faktum, att den nothinska utredningen innehåller just de

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)

linjer för en utredning, som reservanterna anbefalla. När herr andre vice talmannen återoppar den nothinska utredningen såsom skäl för sin ståndpunkt, så bevisar detta endast, att han icke har tagit tillräcklig kännedom om den nothinska utredningens innehåll.

Herr Herlitz: Herr talman! Efter vad herr andre vice talmannen nyss yttrade om de motiv och de intressen, som ligga bakom oppositionen mot detta utredningsyrkande, är det för mig en tillfredsställelse att kunna konstatera, att jag ingalunda står här som förfäktare av några storstadsintressen i finansiellt hänseende. Inom Stockholms stadsförvaltning torde det vara känt, att jag inte är den, som brukat slå vakt om stadens ekonomiska intressen.

Den synpunkt, som föranleder mig att här taga till orda, är uteslutande den, att jag, i ganska bestämd motsättning till det betraktelsesätt, som utvecklats bland annat av herr andre vice talmannen, i denna fråga inte ser en fråga om det skäligen och rättvisa och lämpliga o. s. v.; jag ser i den en rättsfråga. Det är denna synpunkt jag skall be att få utveckla i någon liten mån.

Jag får då först säga, att jag blev något frapperad, då jag i utskottets utlåtande läste, att utskottet funnit sig i viss grad övertygat av den s. k. utredning, som förebragts i motionen. Denna utredning finner utskottet ge vid handen det och det. Ja, den utredningen bygger på nuvarande överståthållare Nothins utredning av 1920, men det tycks vara för alla obekant, att spörsmålet om tolagsersättningen och vad därmed sammanhänger sedan herr Nothin skrev om denna sak har varit föremål för en mångfald vetenskapliga och andra utredningar. Jag skall inte trötta kammaren med att räkna upp dem. Jag skall inte räkna upp, vad jag själv har skrivit i detta sammanhang, men jag kan ju få nämna borgarrådet Sundbergs stora avhandling, vilken vilar på en helt annan grundåskådning och kommer till andra resultat än herr Nothins. Det är en avhandling på 500 sidor om detta ämne. Jag kan också erinra om många yttranden från stadsförbundet och från andra håll, innehållande även rättshistoriska utredningar, som ha avgivits med anledning av den nothinska utredningen och andra utredningar. Jag kan vidare erinra om ett förslag i sammanhang med processreformen för några år sedan att avskriva en del av tolagsersättningen, ett förslag som gav anledning till åtskillig diskussion. Saken ställes sålunda rätt mycket på sned, om man, såsom det har sagts i ett och annat yttrande, finner den utredning av saken, som utskottet bygger på, fullkomligt klar och tydlig och sådan, att man har någonting säkert att bygga på. Problemet har, om jag får säga det, blivit mycket fördjupat genom senare utredningar, och detta är helt naturligt, ty herr Nothins utredning syftade inte till att vara mer än en flyktig överblick över ämnet. Problemet har fördjupats, men jag får säga på samma gång, att det har visat sig vara mycket svårt och vanskligt att komma till rätta med.

Nu skall jag naturligtvis inte trötta kammaren med någon sorts rättshistorisk utläggning av ämnet, utan jag skall nöja mig med att slå fast några få punkter.

Det är ju bekant för kammarens ledamöter, att frågan gäller den ersättning, som riksdagen år 1857 beviljade, därför att städernas förutvarande rätt att uppbära tolag — en särskild tilläggstull i städerna — upphävdes. Då kommer man först och främst till frågan om beskaffenheten av den rätt, som städerna före 1857 hade till denna tolag, och där vill jag i motsats till herr Pauli, men med anslutning till herr Ewerlöf mycket starkt understryka, att det var en verklig rättighet. Det var en del av de förmåner, tillkommande städerna, vilka betraktades såsom privilegier och vilka såsom sådana voro kringärdade av ett skydd, besläktat med det, som tillkommer privata rättig-

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)

heter överhuvud taget, ett skydd, besläktat med det, som äganderätten eller fordringsrätter på grund av kontrakt o. s. v. åtnjuta. Jag vill inte ha sagt, att det var rättigheter av samma slag, men det var i alla fall något besläktat. Därmed sammanhänger, att eftersom tolagsersättningen är en av staten given ersättning för en sådan verklig rätt, måste den betraktas inte från de synpunkter, som senast herr andre vice talmannen har utvecklat — att man får bedöma, om det nu är skäligt och rättvist, att detta tillkommer städerna och då just de ifrågavarande städerna — utan ur samma synpunkter som man anlägger, när man ser på verkliga rättigheter överhuvud taget. Rättigheterna äro där och skola respekteras. Det får ske på ungefär samma sätt som det på vilket man alltid bedömt städernas rätt till sina donationsjordar. Man har kunnat konstatera, att åtskilliga städer ha haft mer än de nu egentligen skulle behöva eller som skulle vara skäligt med hänsyn till deras nuvarande ställning, men man har respekterat dessa gamla rättigheter ändå. Från ungefär liknande synpunkter måste man enligt min övertygelse och andras med mig se på tolagsersättningen. Jag skiljer mig därutinnan från överståthållare Nothins uppfattning.

Om man sedan närmare övertänker innebörden av den äldre rätt, som ersattes genom tolagsersättningen, skulle jag vilja starkt understryka, att man ledes en smula vilse, om man, som här har skett, alltför mycket tar fasta på att denna tolag var en sorts bidrag i indirekt form från staten till kommunerna. Man föreställer sig den som jämförlig med de bidrag av statsmedel, kommunerna i våra dagar åtnjuta i en eller annan form. Detta träffar inte prick. Man skall komma ihåg, att tolagen var en form för indirekt beskattning i städerna — en beskattningsform som då var lika naturlig som den direkta är nu. Nå, vad skedde genom att städerna fingo rätt att uppbära tolag? Jo, det innebar, att de av staten utrustades med en rättslig befogenhet att utkräva denna indirekta skatt. Det var en befogenhet, som står fullständigt på samma linje som den rätt, som ges genom de regler i våra dagars kommunallagar, enligt vilka städerna liksom andra kommuner få för sina gemensamma ordnings- och hushållningsangelägenheter beskatta sina medlemmar i nutidens naturliga form, den direkta beskattningens. Man skall sålunda hålla fast vid att detta inte är någonting, som staten har givit städerna i samma mening som när den nu ger statsbidrag, utan det är någonting, som lika väl kan sammanställas med den nutida beskattningsrätten i städerna.

Hur skall man då i närvarande stund ställa sig inför denna rätt, hur skall man bedöma den, vilket avseende skall man fästa vid den? Ja, här vill jag genast erkänna, att det står klart för mig, att här föreligger inte ett rättsförhållande, lika tydligt, klart och lätt tolkat som det, som grundar sig på ett kontrakt eller någonting dylikt. Det är ur många synpunkter svårt att precisera innebörden i den rätt, som är städerna tillförsäkrad. Den beror på tolkningen av gamla brev, den beror på ett övervägande av de förutsättningar, från vilka de kunna ha blivit givna, den beror på ett bedömande av vad senare inträffade förändringar kunna ha för rättslig betydelse o. s. v. Det är med andra ord svårt att säga, vad städernas rätt egentligen skall omfatta, men svårigheten att tolka ett rättsförhållande berättigar en ju inte till att stryka ett streck över det och säga, att det inte är ett rättsförhållande. Man får försöka komma till rätta med det så gott man kan.

Förhållandet kan nu betraktas på olika sätt. Man kan se det som en obetingad rätt för kommunerna, alltså en rätt given dem för upprätthållande av den kommunala förvaltningen i dess helhet. Det finns åtskilligt i tolagens historia, som pekar i den riktningen. Men det finns också en från statens synpunkt gynnsammare uppfattning, nämligen att tolagsrätten skulle vara be-

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)

tingad av vissa arter av kommunal verksamhet. Då kommer man till det resultatet, att en indragning av tolagsersättningen kan ske i den mån staten kan avlyfta denna verksamhet från kommunerna. Det är ju detta, som man alldeles nödvändigt måste gå in för, därest man — från mina utgångspunkter — skall kunna tänka sig en avlösning av tolagsersättningen. Det blir mycket svårt att från strikta rättssynpunkter här komma till ett resultat, och jag skall icke uttala mig om hur mycket städerna kunde ha anspråk på att befrias ifrån som vederlag för tolagsersättningens upphörande. Jag vill på den punkten inskränka mig till att uttala mitt instämmande med dem, som förut ha sagt, att man säkert inte kan komma till något annat resultat än det, att tolagsersättningens avskaffande ovillkorligen måste draga med sig ett avlyftande av skyldigheter från städerna och ett överflyttande av sådana skyldigheter till staten i en sådan omfattning, att åtgärden alldeles icke medför någon finansiell vinning för staten.

Jag kan sålunda icke förstå, att det i motionen framförda yrkandet har någon som helst mening från de synpunkter, som ha föresvävat motionären, nämligen att staten skall vinna härpå. En helt annan sak blir det naturligtvis, om man tänker sig, att det oberoende av denna vinning kan vara önskvärt att flytta över en del sysslor från städerna till staten. Jag får bekänna, att jag för min personliga del har mycket litet sinne för att göra det systematiskt och planmässigt. För mig står det som ett värdefullt element i vårt svenska samhällsliv, att städerna syssla med en del uppgifter, som vi kunna kalla för statsuppgifter. Men vill man likväl göra detta, förefaller det mig vara det naturliga, att då få dessa problem komma upp i sitt naturliga sammanhang. De komma ju också upp där. De få t. ex. komma upp i fall eventuellt rättegångsreformen leder till förändringar, eller om det blir fråga om ett förståtligande av polisväsendet. Då får man från den utgångspunkten taga upp ärendet; det blir att taga upp det från den rätta ändan. Det gör man däremot inte, om man nu utan närmare överblickande av lämpligheten av sådana där överflyttningar skulle vilja ställa upp principen, att det skall bli slut med tolagsersättningen.

Jag har fullkomligt klart för mig, att åtskilliga av dem, som lyssna till detta anförande, ha gjort den reflexionen, att min synpunkt på frågan är orimlig, att den innebär ett urgerande av rättssynpunkter gentemot klara ekonomiska överväganden, som borde leda därtill, att den företrädesställning, som städerna här anses inta, avskaffades. Jag vill då starkt understryka, att jag icke velat i minsta mån uttala mig i detta ämne. Jag har inte velat uttala någon mening om det berättigade eller oberättigade i talet om städernas gynnade ställning, utan vill bara hävda, att om detta är ett problem, som man skall komma till rätta med, så får man göra det på andra vägar, vilka det nu kan vara — skatteutjämningens väg eller andra sådana — men man skall inte göra det genom att rubba på bestående rättsförhållanden.

Jag får sålunda, herr talman, ansluta mig till reservanternas yrkande.

Herr Lindhagen: Herr talman! Vi ha här en gammal stridsfråga mellan land och stad, som åter kommit upp. Alla reservanter äro ju från städerna. Jag förmodar, att det blott är en tillfällighet, att de äro socialdemokrater. Detta bestyrkes också av den hittills förda diskussionen, där mest högermän uppträtt för reservationen.

Nu begäres här en förutsättningslös utredning, men en sådan kan också kallas för en hopplös utredning. Ty visst vill det till förutsättningar för att kunna göra en utredning. Regeringen har ock ofantlig makt att sätta till sådana personer, som passa den, detta för att utredningen skall komma till det

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)
resultat, som regeringen vill ha. Ingen utredning kan vara förutsättningslös. Förutsättningarna ligga i varje kommittémedlems barm, dess resultat beror på hur de äro beskaffade invärtes. Det där ordet förutsättningslös är en av parlamentarismens största bluffer.

Tolagsersättningen har emellertid en gång blivit ansedd vara rättvis, och nu säga motionärerna, att förhållandena väsentligt ha förändrat sig. Men det är ju det, som Pauli vill få till stånd en utredning om. Ni kunna väl inte begära, att vi representanter för städerna skola stå här och taga för gott t. ex. herr andre vice talmannens utredning om hur förhållandena förändrats, varvid han började med drottning Kristina. Det är oss omöjligt.

Vidare vill jag framhålla, vilket den siste talaren också betonade, att vi böra vänta, till dess de skyldigheter, som nu åvila städerna men som anses rätteligen vara statsskyldigheter, blivit lyfta från städerna och övertagna av staten. Då kommer ju den tidpunkt, då man med fog kan begära en utredning härom, och det bör då ske i samband med omläggningen av inkomster och utgifter mellan landet och städerna. När nu en rättegångsreform står alldeles inför dörren, ha vi ju där en stor kova, som skall tagas från städerna, och det kan möjligtvis redan i det sammanhanget vara skäl att taga upp saken. Inte skola vi väl nu, när herr andre vice talmannen räknat med tiden ända från drottning Kristina, anse det vara så angeläget, att vi redan år 1939 sätta i gång en utredning, innan man har sett någonting av den väsentligaste förut-sättningen för denna utredning, nämligen rättegångsreformen.

Nu sade också herr andre vice talmannen, att det ju bara är ett trettiotal städer, som ha denna ersättning. Det beror ju, herr vice talman, på att det endast är dessa trettio städer, som ha särskilda skyldigheter, vilket de andra inte ha.

För övrigt må tilläggas, att landsbygden numera pålägger städerna kolosala utgifter, som man inte kan räkna ut på öret. Jag syftar på flykten från landsbygden till städerna. Här skall t. ex. Stockholm varje år bygga bostäder för 15,000 människor, som flytta hit. Det motsvarar en medelstor svensk småstad. Vilka kostnader drar inte detta med sig! Visserligen får man ju också inkomster av dem bland de inflyttade, som ha beskattningsbara sådana, men det stora flertalet är ju arbetsfolk och sådana, som staden får ta hand om i välfärdsavseende.

Tala inte så högt, ni åhörare från andra kammaren, när vi tala här i första kammaren! Ni ha inte ordet. Här stå de och stormprata alldeles bredvid talarren. Är det fason det? Herr talmannen får vara snäll att hålla reda på andra-kammarledamöterna.

Vad är rättvisa här? Vi kunna ju inte i dag avgöra, vad som är rättvist. Vi städernas representanter kunna för ögonblicket, såvitt jag förstår, inte gå med på någonting annat än reservanternas förslag, till vilket jag yrkar bifall.

Herr **Sjödahl**: Herr talman! Utskottets motivering för hela denna aktion synes i stor utsträckning vara densamma som framföres i den grundläggande motionen, där motionärerna förvåna sig över att städerna ännu i våra dagar skola gynnas på detta sätt. Man har tydligtvis den uppfattningen, att tolagsersättningen är ett medvetet och direkt gynnande av städerna. Samtidigt som man säger detta i motionen, åberopar man sig i allt väsentligt på den utredning, som är gjord av herr Nothin och av vilken det tydligt framgår, att här inte föreligger ett otillbörligt gynnande av städerna. Slår man upp herr Nothins utredning, finner man, att de utgifter, han har räknat på för dessa städers del, uppgå till en summa av 28 miljoner, medan däremot inkomsterna enligt hans beräkning gå till 10 miljoner. Detta var år 1919. När han menar, att

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)

städerna här alltså åtaga sig utgifter på 28 miljoner kronor mot inkomster av 10 miljoner — enligt 1919 års beräkning — är det väl tämligen otillbörligt att tala om ett orättvist gynnande av städerna. Bland de inkomster, som herr Nothin då räknade med, förekommo inte blott tolagsmedlen, som då uppgingo till 5 miljoner, utan även brännvinsförsäljningsmedlen, som försvinna undan för undan och nu äro en obetydlighet för städernas del.

Skulle man från herr Nothins siffror gå till färskare sådana, visserligen inte för dagen utan något år gamla — nämligen de siffror, som upptagas i 1938 års Statistisk årsbok och som gälla året 1936 — skulle man finna, att om man blott räknade med utgifterna för magistrat och rådhusrätt, kronouppbörd och exekutionsväsen, då skulle bruttoutgifterna — och de inkomster, som här förekomma, äro som bekant mycket små — gå till över 14 miljoner kronor. Det året gick tolagsersättningen upp till 7 miljoner, alltså endast hälften så mycket. Det är väl inte rimligt i belysningen av dessa siffror att tala om de orättvisa inkomster, fördelar och förmåner, som städerna åtnjuta genom tolagsersättningen. De djupa brösttonerna skulle väl i allt fall kunna mildras till rätt serafiska, om man hade litet sinne för siffror och deras innebörd. Och skulle man desslikes taga hänsyn till polisväsendet, som herr Nothin beaktade i sin utredning, skulle man få en summa på 40 miljoner kronor, vilken man alltså har att jämföra med tolagsersättningen på 7 miljoner kronor.

Jag skall nämna några uppgifter från min egen hemstad, Göteborg, då man här fört fram sådana uttalanden, som nu senast herr andre vice talmannen, då han yttrade, att Göteborg sitter med 1.8 miljoner i tolagsersättning, fastän Göteborgs stad har stora skattekällor och skattemöjligheter. Det är väl orimligt, att den erhåller denna summa, menade han, och förmodligen skulle herr andre vice talmannen vilja upprepa uttrycket i herr Hanssons i Rubbestad motion, att tolagsersättningen är en subvention till Göteborgs stad på 1.8 miljoner.

Först och främst är detta värde på den s. k. subventionen en toppsumma under en högkonjunktur, då den givetvis sprungit upp. År 1933 var beloppet nere i 1.2 miljoner, men det är naturligtvis utomordentligt lämpligt att just laborera med toppsummorna under exceptionella högkonjunkturer i Sverige och även för Göteborgs hamn, som är orsaken till tolagsersättningens storlek. Medeltalet under de tio sista åren har hållit sig på 1.5 miljoner kronor.

Om man sedan ser på de motsvarande utgiftsposterna, som herr Nothin tar hänsyn till, vad beträffar min hemstad, så skulle det först bli fråga om magistraten och rådhusrätten, kronouppbörden och exekutionsverket, där kostnaderna utgöra 2 miljoner, alltså redan det utöver tolagsersättningen en halv miljon kronor, som måste läggas på skattedragarna. Sedan tillkommer det, att tolagsersättningen inte uppstår av ingenting. Den måste ju inflyta i samband med tullungälderna, och tullungälderna sammanhånga med sjöfarten och det sätt, varpå en kommun utbyggt sin hamn, ordnat den och dragit trafiken till sig. Man kan inte komma ifrån, att det här också är fråga om vad hamnarna och omkostnaderna för dem betyda för tolagsersättningen. Göteborgs hamn har krävt en årlig uttaxering på i medeltal närmare en miljon kronor årligen under de sista tio åren, en utgift som alltså, om vi bortse från tolagsersättningen, burits av skattebetalarna. Därtill kommer utgiften för tullhusen; jag har bara siffran för innevarande år, 320.000 kronor, men kostnaden har varit ungefärligen densamma under en följd av år. Dessa båda poster tillsammans utgöra alltså ungefär 1.3 miljoner kronor.

Jag bortser nu alldeles ifrån de utgifter på 800.000 kronor årligen, som staden har för läroverkshus m. m., som icke äro avsedda för endast Göteborgs ungdom utan också för stora delar av den omkringliggande lands-

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)
 bygden — Bohuslän, Västergötland och norra Halland — utgifter som ändå belöpa sig på nära miljoner årligen. Jag vill inte heller uppehålla mig vid frågan om skyddshemmen, som nu både städer och landsbygd få ordnade genom statens försorg, men där Göteborgs stad nyligen måst åtaga sig en kostnad på en miljon för att överhuvud taget få ett modernt skyddshem.

Jag vill med dessa siffror bara antyda, att det inte kan vara rimligt att säga, att tolagsersättningen är en subvention åt städerna. Den är anslag av statsmedel, anslag som motsvaras av motsvarande skyldigheter för städerna, vilka kosta städerna ojämförligt mycket mera än vad de inkomster gå till, som de få genom tolagen. När man här vill tala om att det är orättvist mot landsbygden, så bör man tänka på att landsbygden icke har några underhållskostnader för vare sig sina häradshövdingar eller för kronouppbörderna eller för exekutionen, utan att detta är kostnader, som städerna ha men icke landsbygden. Och när landsbygdsrepresentanterna — mycket skickligt — påpeka, att de yngre städerna icke ha något intresse av tolagsersättningen, så vet ju inte bara första kammarens andre vice talman utan kammaren i gemen, att de yngre städerna icke ha några utgifter i dessa avseenden, som jag nu nämnt, då de ligga under landsrätt och icke ha egen rådhusrätt och magistrat. Skall man ha en fullt rättvis behandling av frågan, kan man inte bara säga: Nu dra vi in tolagsersättningen; utan man måste säga: Hur ställer det sig för den ena och andra gruppen av städerna i jämförelse med landsbygden med deras skyldigheter och rättigheter, och hur skall här ett rättvist avvägande ske? När man här vill åberopa herr Nothins utredning, så vill jag ändock erinra om, att i utredningen säger herr Nothin, att stadskommunerna icke böra berövas dem tillkommande förmåner, därest de bibehållas vid sina nuvarande åligganden, och det är detta, som reservationen tagit hänsyn till. Reservanterna ha tagit hänsyn både till åliggandena och förmånerna och anse att dessa böra utredas i ett sammanhang och icke ensidigt. Visserligen påstår man att rättvisans gudinna är blind, men hon har ändock två vågskålar, och man måste i den ena vågskålen lägga skyldigheterna och i den andra förmånerna och avväga bägge. Jag tror att första kammaren icke har någon anledning att alltför mycket genom sitt ställningstagande ge understöd åt talet om rättvisans blindhet.

Herr Nothin har icke varit blind, och han är ju i det stora hela utskottets skyddspatron i detta sammanhang. På ett annat ställe i sin utredning säger han: »Vad angår städerna nu åliggande skyldigheter, kunna därvid två olika möjligheter tänkas, nämligen dels att staten själv övertager ombesörjandet av vederbörande angelägenheter, och dels att dessa såsom hittills handhavas av städerna, men mot ekonomiskt vederlag av staten.» Det är ungefär det resonemang och de synpunkter, som äro framförda i reservationen, och det är dessa synpunkter, som bäst överensstämna med tämligen enkla krav på rättvisa även åt städerna.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Den debatt, som redan förts i denna kammare, och jag antar även debatten i andra kammaren, ha givit vid handen, varthän detta förslag slutligen kan leda. Vi ha redan hört de förberedande stridssignalerna till en ny, väldig kamp mellan stad och land. Jag undrar, om det kan vara klokt att i en tid av så ödesdigra utrikespolitiska problem och med så stora inre svårigheter av olika natur frammana en ny strid mellan land och stad. Jag tror att både land och stad skulle förlora på den processen och att det skulle vara en mycket olycklig utveckling.

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)

Ni som sitta i denna kammare veta, att vi på Stockholmsbänken ingalunda äro några fiender till landsbygden, varifrån vi komma, eller till bönderna och deras särskilda förmåner, som vi i mycket stor utsträckning under en följd av år bidragit till att skapa. Det är mycket sällan, jag röstar emot en motion, som kommer från bönderna, men jag måste säga, att jag trodde, att landsbygdens folk och bonderörelsen förstod, vilken oerhörd vikt och betydelse städerna ha för landsbygden, för jordbruket, för bondeklassen, och att man inte kan gå fram i det oändliga på de linjer, som man har börjat slå in på under de senare åren. Man har på ett för städerna mycket oförmånligt och orättvist sätt fördelat bilskattemedlen, man har fråntagit städerna den progressiva kommunalskatten, och nu vill man utan vederlag, efter vad det synes, beröva städerna tolagsersättningen. Jag vet inte, om man har ytterligare slag att rikta mot städerna, men det kan ju inte gå länge till, ty då komma städerna i den ställningen, att de icke kunna vara den reserv i arbetslöshetstider, som de nu äro för landsbygden, och de kunna icke bli de starka konsumenter av landsbygdens jordbruksprodukter, som de nu äro. Och framför allt: städerna komma så småningom att digna under skatter. Ni skola inte tro, att dessa förhållandevis låga skatter, som några städer ännu ha, komma att länge bestå. Det vet både Stockholm, Göteborg och många andra städer, även mycket små städer, att det kommer att bli andra tider. Men ni förstå ju väl då, att om man till dessa bördor lägger andra, så komma städerna att tyna och dö. De komma icke att kunna bli den viktiga faktor i produktions- och konsumtionsprocessen, som är nödvändig, och man för in hela utvecklingen på en mycket olycklig och farlig väg.

Herr andre vice talmannen, som jag mycket respekterar, sade, att det bara är fråga om en rättvisa, om rättrådighet. Men då vill jag ställa en fråga: Om det nu är en fråga om praktisk rättvisa — jag bortser då från alla de tunga och vägande inlägg, som gjorts under debatten från en rad av talare, som bland annat betonat, att detta är en stor juridisk fråga — om vi skola gå på en linje av praktisk rättvisa, som herr andre vice talmannen sade, tänk då om Stockholms stad skulle komma och begära, att staten skall ta hand om den länsstyrelse, som finns i Stockholm och som Stockholms stad ensam av alla får bekosta! Vore inte det också en ganska praktiskt rättvis sak? Men den blir betydligt dyrare för staten än att låta Stockholms stad behålla tolagsersättningen, och det är självklart, att provocerar man oavlåtligt städerna, så komma de så småningom fram med vad de ha att bära orättrådigt och orättvist, och då kan väl inte riksdagen rimligen motsätta sig en rättvisa på dessa områden, om den nu betraktar denna sak som en fråga om praktisk rättvisa.

Jag tror att det är bäst, om vi kunna ena oss på reservanternas linje och få en verklig utredning, som är av den natur, att den kan tillfredsställa oss alla, och som ger rättvisa åt landsbygden och rättvisa åt städerna. Det är väl ändå något, som vi i dessa tider borde kunna samla oss alla omkring. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Domö**: Herr talman! De sista två ärade talarna ha anslagit tonarter, som göra att man hyser en viss tvekan för att gå in i denna debatt. Jag har den uppfattningen, att det gäller en praktisk åtgärd: att söka komma till rätta med vissa oformligheter. Förhållandena äro nu helt andra än de voro på den tid, då tolagen kom till, varför en översyn av de frågor som stå i samband med tolagsersättningen hör komma till stånd. Men särskilt herr Fredrik Ström gör ju gällande, att det är en stor fråga, en motsats mellan land och stad, som man skall akta sig för att blåsa upp till stora dimensioner, då den

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)
kan rubba mångt och mycket av det värdefulla samförstånd, som vi nu så väl behöva på grund av den yttre oron i världen, eller hur det nu var, han uttryckte sig.

Då vill jag till en början uttala, att frågan kan reduceras till mindre proportioner, än herr Ström gav den, enbart genom att man påpekar, att den endast gäller vissa av städerna. Det är således vissa städer gentemot övriga städer och landet, som det påstådda motsatsförhållandet skulle gälla. Och när herr Sjödahl beskyller talesmännen för utskottet för att anlägga brösttoner och därefter själv anlade de mest djupa, rörande brösttoner, tycker jag frågan förts upp på ett plan, som jag i min ringa mån skall försöka föra ned den ifrån genom att helt enkelt påpeka, att vi ju vanligen bruka, när förhållandena ändra sig, söka komma till rätta med det nya läget genom att vidtaga förändringar. Det här är väl en sådan fråga. Såväl utskottet som reservanterna säga ju, att förhållandena mycket ändrat sig, sedan tolagen infördes, och reservanterna påpeka också, att de ändrat sig sedan tolagsersättningen tillkom. Ja, nu tycker jag, att förhållandena äro så pass förändrade, att det är skäl i att låta en utredning verkligen söka se till, om det inte går att komma fram till en ordning, som är mer i överensstämmelse med det nuvarande läget. En utredning är behöblig både beträffande skyldigheterna som konstituerat tolagsersättningen och skäligheten av den nu utgående ersättningen. Bara en sådan sak som att tolagsersättningen är beroende på vilken tullsats som är gällande, tyder ju på att det är åtskilligt, som inte är som det skall vara. Inte förändras städernas skyldighetsåtaganden eller fullgörandet av dessa på något sätt genom att en tull sättes mycket högt, så att ersättningen till städerna blir mycket högre än som räknats med, när avgälden bestämdes. Sådana förhållanden skulle kunna räknas upp många, som alla tydligt och klart peka på att här bör ske en ändring.

Nu säger man att det är fråga om att beröva städerna en rätt. Jag vill för min del inte säga, att vi skola åstadkomma en ny ordning genom att ta bort den rätt, som städerna kunna ha, men vi kunna väl söka att komma till rätta även med det, så att städerna få den skäliga ersättning — om det nu finnes skäl för en sådan — som skyldighetsåtagandena kunna vara värda.

Det är en förutsättningslös utredning, som utskottet förordat, ehuru denna av utskottet begärda utredning är mera begränsad än den som förordas av reservanterna, vilka anse att utredningen bör avse prövning av alla förhållanden, som ha samband med städernas särskilda rättigheter och skyldigheter. Detta senare är givetvis en mer omfattande fråga, och en utredning därav, som då bland annat skulle omfatta mycket flera städer, skulle bli större än den utredning, som jag förmenar kan behövas, eller en utredning, som tar sikte framförallt på förhållandena som ha samband med tolagsersättningen. Jag kan därför, herr talman, icke komma till annat resultat än att utredningen bör begränsas och att det är både billigt och riktigt, att man nu söker reda ut de förhållanden, som stå i samband med tolagsersättningen.

Det är alldeles riktigt, som herr Ewerlöf säger, att detta också är en rättsfråga, och utredningen bör även se efter, hur det förhåller sig med den saken. Utskottet säger ju, att man skall söka åstadkomma en undersökning, *om och i vad mån* ett bibehållande av den nu till vissa städer utgående tolagsersättningen är motiverad. Är bibehållandet motiverat av ett ostridigt rättsförhållande, som icke skulle kunna ändras utan städernas medgivande, får man väl konstatera detta, men kan man konstatera, att man kan förena rätt med lämplighet, så finns det ju ingen anledning att motsätta sig en förändring.

Jag hoppas för min del, att man med den begärda förutsättningslösa utred-

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)
ningen skall komma till det resultatet, att det är möjligt att få till stånd en ändring med beaktande av rätt och billighet.

I detta anförande instämde herrar *Martin Svensson, Elof Andersson, Ekströmer* och *Bernhard Nilsson* samt friherre *Beck-Friis*.

Herr Wohlin: Herr talman! Den första fråga, som här framställer sig till bedömande, gäller, huruvida den s. k. tolagsersättningen har karaktären av ett sådant vissa städers privilegium, som icke kan rubbas genom av konung och riksdag gemensamt stiftad lag och som följaktligen, för att kunna ändras eller eventuellt helt upphöra, fordrar antingen godvillig överenskommelse med respektive städer eller också process. På denna punkt ha under åren som gått olika doktriner gjort sig gällande. Den mening har haft starka förespråkare, som här i början av debatten uttalades av herr Ewerlöf och sedermera även av andra talare, nämligen att detta är en rättsfråga, som fordrar städernas frivilliga medverkan för en reforms genomförande. Å andra sidan har jag också hört den rättsdoktrinen förfäktas, som gör gällande att så icke är förhållandet, utan att konung och riksdag gemensamt kunna ändra, eventuellt upphäva denna vissa städer tillkommande förmån. Det förefaller mig emellertid, utan att taga ståndpunkt till dessa båda olika uppfattningar, vara ganska angeläget att de i voteringen deltagande kammarledamöterna göra sig en föreställning om vilken av dessa doktriner, som de anse vara den riktiga. Ty skulle det vara så att den uppfattning är den riktiga, för vilken herr Ewerlöf uttalade sig, är en skrivelse av den natur, som nu föreslås, skäligen ändamålslös. Man bör väl först ha rättsfrågan klar, innan man sätter till en utredning rörande ändamålsenligheten av hela denna gamla institution. Då nu meningarna redan på denna punkt i dag icke äro klara, tror jag att det är något förhastat av första kammaren att här biträda ett skrivelseförslag, som tydligen utgår från att den motsatta rättsuppfattningen är den riktiga. Jag vill dessutom påpeka, att skulle detta privilegium icke kunna ändras eller jämkas utan städernas eget medgivande och följaktligen förhandlingar med dem bliva nödvändiga — eventuellt, vid sämsta utgång, process — kan det mycket väl hända, att många av de ärade talare, som här uttalat sig till förmån för skrivelseförslaget, en gång skola finna, att de en smula underskattat städernas styrka i en dylik kontrovers och att denna möjligen kan få en utgång, där statsverket drar det kortaste strået.

Vad sedan själva frågan om ändamålsenligheten av tolagsersättningen beträffar, är det visserligen alldeles riktigt att här föreligger ett mycket gammalt rättsinstitut, som, när man i våra dagar betraktar dess utformning, kan ge anledning till vissa anmärkningar. Man kan naturligtvis göra sig den frågan: varför skola allenast vissa av rikets städer — det är ungefärligen, om jag minns rätt, ett trettiotal — hava tolagsersättning, medan andra städer sakna den? Man kan också göra vissa erinringar emot de grunder, efter vilka tolagsersättningen år 1857 i stora drag reglerades, och man kan finna ytterligare andra anmärkningar av eventuellt den natur, som herr Domö för en stund sedan anförde, nämligen att tolagsersättningen utgår ur tullmedel, vilka ju till sin omfattning i icke ringa grad äro beroende av tullagstiftningens utformning. Men med allt erkännande åt dessa olika invändningar, vill jag likväl å andra sidan framhålla, att under den långa följd av år, varunder tolagsersättningen utgått till de städer, varom det här är fråga, nämnda städers motprestationer ha varit mycket betydande och särskilt under senare tid, när tolagsersättningen på grund av den allmänna ökningen av tullmedelsuppbörden

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)
ökats, ytterligare vuxit i omfattning, så att städernas motprestationer måhända vid en närmare undersökning komme att befinnas i värde överstiga de ersättningar, som de erhålla i form av tolag. Och i varje fall är det mycket sannolikt, att en närmare undersökning skulle visa riktigheten av detta antagande beträffande en rad av de städer, varom nu är fråga.

Man bör enligt min mening betrakta denna fråga, såsom företrädesvis skedde under debatten i andra kammaren, som en intressefråga mellan landsbygd och stad, utan man bör komma ihåg, att om tolagsersättningen skulle komma att avvecklas, statsverket finge övertaga en hel rad uppgifter och utgifter, som statsverket nu är befriat ifrån. Och bland dessa många olikartade utgifter, som de tolagsberättigade städerna nu helt eller delvis tillgodose genom tolagsmedel, är städernas tullhusbyggnadsskyldighet en av de allra största. Om man nu tänker på vad följden skulle bli av en avveckling av tolagen — antingen under en relativt kort period eller under en viss längre övergångstid — skulle denna avveckling utan minsta tvekan medföra, att statsverket finge övertaga eller inlösa dessa byggnader jämte tomter och allt vad därmed sammanhänger, och med den kännedom jag äger om dessa byggnaders antal och storlek och lägen i städerna håller jag för givet, att det blir mycket betydande belopp, som statsverket i så fall finge ge i utlösning till de nu tolagsberättigade städerna. Det rör sig härvid icke om några miljoner kronor utan om tiotals miljoner kronor, och det blir utgifter som komma att falla på kronodebetsdelarna och sålunda komma att bäras av alla, som över huvud taget betala kronoskatt, och följaktligen, i den mån landsbygden även betalar kronoskatt — och det är ju dock i ganska stor utsträckning fallet — kommer landsbygden att få bära sin andel av dessa stora kostnader. Därtill kommer vidare, att statsverket i fortsättningen får lov att bygga nya tullhusbyggnader, i den mån de gamla icke fylla behovet med hänsyn till den ökade trafiken eller de ökade anspråk, som en modern tid ställer på byggnader av denna natur, och att statsverket får ikläda sig kostnaderna för de mycket betydande reparations- och ombyggnadsarbeten, som ofta äro förbundna med sådana byggnader. Resultatet är, vad denna del av städernas motprestationer beträffar, att det kommer att läggas mycket betydande uppgifter på statsverket med åtföljande högst avsevärda kostnader. och det är ingalunda säkert att kostnaderna för dessa byggen, när statsverket i sin egen regi — det blir väl förmodligen i byggnadsstyrelsens regi — skall bygga dessa nya tullhus, magasin och varuhallar och allt vad därmed sammanhänger, centralt från Stockholm, komma att bli lika förmånliga som de nu åtminstone mångenstädes bli, när respektive stad själv tar hand om bygget. Jag tror således att man bör betänka sig flera gånger inför denna konsekvens av en reform av den nu föreslagna naturen. Jag vill också påpeka, att det har talats om en orättvisa mellan vissa städer, som upp bära tolagsersättning, och andra städer, vilka icke göra det men likväl få vidkännas kostnader för exempelvis den tullhusbyggnadsskyldighet, som jag nyss berörde. Ja, men vill man rätta till denna otvivelaktiga olikformighet, så skall man icke gå den väg, som utskottsmajoriteten förordar, nämligen en utredning allenast rörande tolagsersättningens eventuella avskaffande, utan då skall man taga upp hela frågan om städernas rättigheter och skyldigheter överhuvud taget och eventuellt komma fram till en nyordning, varigenom även dessa andra städer i kanske någon moderniserad form kunna erhålla något bidrag från statsverkets sida för vissa förpliktelser. Jag tror, att den riksdagskrivelse, som här föreslås av utskottet, är för snäv, och erfarenheterna från gångna tillfällen, då denna fråga varit på tal, visar att man icke kommer långt med en skrivelse av denna natur. Den kommer måhända att ligga icke bara i år utan kanske i årtionden utan att leda till något lämpligt resultat,

Om avveckling av städernas tolagersättning. (Forts.)

just därför att den icke tar upp alla härmed förknippade frågor i hela dess sammanhang.

Med den erfarenhet, jag sedan snart ett tiotal år har av städernas vilja och förmåga att fullgöra den särskilda prestation, som jag här berört, har jag väl många gånger funnit svårigheter möta att i vissa städer tillräckligt snabbt få statsverkets intressen tillgodosedda i form av moderniserade tullhusbyggnader. Men i stora drag måste jag likväl lämna städerna det erkännandet, att de, allt eftersom åren gått, visat sig mer och mer förstående för denna sin uppgift och att man numera i stort sett kan säga, att, allenast med några få undantag, städerna göra sitt allra bästa för att tillgodose den för landets utrikestrafik så viktiga prestation, som till husbyggnadsskyldigheten innebär och som avser alla de lokaler, vari utrikesgodset skall införas och taxeras. I de enstaka fall, där frågan ännu icke blivit löst, har den likväl i form av ritningar och förberedande undersökningar avancerat så pass långt, att goda utsikter förefinnas för att den kommer att bli på ett gott sätt löst även där. Beslutar man nu en skrivelse av denna natur, som, enligt vad jag nyss anförde, troligen kommer att ligga länge, skapar man ett långt interregnum av ovisshet för respektive städer, med påföljd att man måhända får höra, att eftersom frågan om tolagen ligger under utredning, har den eller den staden icke något särskilt intresse av att tillmötesgå statsverkets begäran. Och jag vill erinra om att det är svårlösta och komplicerade frågor, det här gäller, eftersom en byggnad kan byggas på ett sätt eller på ett annat. Det finnes så många frågor, som behöva lösas i godo, att det kan bli förenat med allvarliga svårigheter för statsverket, i den mån det gäller den del av statsadministrationen, som utgöres av tullverket, att kunna fortsätta på den nu tillämpade och till allt bättre resultat ledande förhandlingsvägen. Jag kan dessutom nämna att det i vintras mellan generaltullstyrelsen å ena sidan och svenska hamnförbundet å den andra åstadkommit en principuppställning rörande svävande tvistefrågor mellan tullverket och städerna rörande denna byggnadsskyldighet, och efter denna principuppställnings träffande, vilken uppställning för övrigt varit underställd Kungl. Maj:t, har utvecklingen gått vidare framåt i den gynnsamma riktning jag nu berört.

Jag vill ytterligare tillägga, att jag icke tror att de ärade representanter för landsbygden, vilka här företrädesvis fört utskottsmajoritetens talan, riktigt tänkt sig in i hela denna frågas natur. Den har under debatten, liksom i sin upprinnelse i motionen, mera fått karaktären av en intressefråga mellan landsbygden och städerna, och man har velat i första rummet se den såsom en fråga av denna natur, vilket den dock icke är. Herr Sjödahl i Göteborg har redan anført en del synpunkter, som visa att stora delar av rikets landsbygd i ekonomiskt avseende kunna ha samma intressen som en viss stad, när det gäller vissa städernas prestationer av denna natur, och även jag vill understryka att stora områden av den industrialiserade och även av den rena landsbygden kunna ha sådana gemensamma intressen med städerna. Jag tror därför icke att det är klokt, och i detta avseende instämmer jag med herr Ström på Stockholmsbanken, att rulla upp en fråga av denna natur med utgångspunkt från en riksdagsdebatt, som företrädesvis gått i denna stil, eftersom det icke i första hand i grund och botten är en sådan fråga, och man mot bakgrunden av en dylik remissdebatt kan bli en smula bekymrad för utredningens igångsättande. Jag tror icke heller, som jag förut sagt, att det går att lösa denna fråga fristående från de övriga spörsmål, som här framställas sig, nämligen en reglering av städernas särskilda rättigheter och skyldigheter i allmänhet i förhållande till staten, utan man komme i så fall in i icke bara en utan många återvändsgränder med risk för att även de, som vilja ha en mo-

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)

dernisering av tolagsinstitutet, i sinom tid komma att se sig besvikna. Den riktiga metoden är att följa den linje, som uppdragits först av numera överståthållaren Nothin och sedermera i reservationen, nämligen att vid något senare tillfälle föra fram frågan i detta sitt allmännare och större sammanhang, men helst då också invänta vad kommunalskatteberedningen kan komma till för resultat angående frågan om skatteutjämningen mellan städer och landskommuner och att i alla händelser icke göra det nu vid denna riksdag och såsom frågan här har förts fram.

Jag är, herr talman, icke någon representant för städerna, och jag har under min mer än tjuguariga riksdagsmannabana så ofta vid olika tillfällen visat mitt intresse för den svenska landsbygden och dess intressefrågor, att jag knappast torde kunna förmodas tala till förmån för några exklusiva stadsintressen. Jag är ämbetsman och ser frågan närmast ur statsverkets synpunkt. Men jag ser den också ur en allmännare synpunkt, nämligen att man en gång skall komma fram till ett gott resultat för alla intressen, som här komma i beaktande. Den vägen tror jag är den, som antydes i reservationen, men icke den, som inkluderas i statsutskottets skrivelseförslag, gentemot vilket för övrigt statsutskottets majoritet själv i motiveringen uttalat en viss tvekan. Statsutskottets ärade ordförande i andra kammaren lade också ned sin röst i denna fråga, och det säger mycket i ett spörsmål som detta.

Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Jag begärde ordet under herr Herlitz' anförande, men jag måste likväl först säga några ord med anledning av den siste ärade talarens yttrande. Hela hans anförande gick i helt och hållet negativ riktning och syntes endast gå ut på att rulla stenar i vägen för utskottsförslaget. Om jag skulle taga honom på orden, måste jag säga, att jag nästan fick den uppfattningen att han först förutsatte en utredning rörande rättsfrågan, alltså huruvida det rättsligt kan gå för sig att avskaffa tolagsersättningen, innan man kan upptaga en utredning rörande sakfrågan. Hans anförande påminde något om »de obotfärdigas förhinder».

Jag vill inte i denna fråga se något motsatsförhållande mellan stad och land. Jag ser mycket kallt på den, och jag kan inte, såsom någon av herrarna här, som anslagit sådana toner, uppjaga några varmare lidelser i denna fråga. Det är den för liten till, och målardrottningen kommer nog alltfört att tillväxa i skönhet, oavsett hur beslutet än fattas här nu i frågan. Jag anser det viktigaste vara, att själva utredningen kommer till stånd.

Herrar Herlitz och Ewerlöf ha här talat om rättsfrågan, och det är klart att man inte får bortse ifrån den, men jag förstår inte, varför man skulle — om man bifaller utskottets hemställan — behöva gå vid sidan av själva rättsfrågan. Utskottet anholder ju först och främst om en i alla avseenden förutställningslös utredning, men dessutom uttalar utskottet »att skäl tala för att en undersökning verkställes i syfte att ådagalägga, om och i vad mån ett bibehållande av den nu till vissa städer utgående tolagsersättningen är motiverat». Utredningen skall alltså vara förutställningslös beträffande »om och i vad mån» en avveckling skall ske. Och beträffande själva rättsfrågan kan jag inte finna annat än att den inneslutes i vad utskottet här säger: »Utskottet har därvid icke förbisett, att svårigheter stundom kunna möta att klart avgränsa de skyldigheter, som alltjämt kunna sägas svara mot rättigheten att uppbära tolagsersättning, men det synes utskottet dock icke oberättigat antaga, att en praktiskt upplagd utredning i den omfattning, motionen avser, skall leda till positivt resultat.» Utskottet anser det således icke oöverstigit

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)

att kunna avväga detta, och man skall då även pröva omfattningen och såvitt jag förstår även rättsgrunden i detta fall.

Jag kan inte se att herrarna behöva hysa några betänkligheter mot att bifalla utskottets hemställan. I själva sakfrågan gäller det ju en utredning »om och i vad mån» och jag kan därför inte förstå, liksom herr Domö sade, varför man skall behöva sammanknyta en utredning om denna fråga med frågan om städernas kommunala skyldigheter i allmänhet, således beträffande sådana städer som icke ha någon rätt till andel av tolagsmedel, och då kan jag inte heller förstå, hur man kan säga: städerna ha denna rätt sedan gammalt men därmed kunna de väl ej ha rätt till andel i sådana tullar, som vi t. ex. besluta i dag. Jag kan emellertid inte finna annat än, att en rätt, vars innehåll, låt vara, har historisk bakgrund, skall vara beroende av hur riksdagen beslutar i en viss skattefråga, en viss andel av denna måste vila på felaktiga och orättvisa grunder, som det nu är tid att ändra. Men det får ankomma på utredningen att pröva samtliga härtill hörande spörsmål, och därför tycker jag inte att man behöver hysa några farhågor mot att nu biträda utskottet i dess hemställan. Den täcker tillräckligt, vad som behöver utredas och det kan ej föreligga behov av en omfattande utredning, som skulle dels ta lång tid och dels bli så vittgående till sin innebörd att den väl inte i det avseendet skulle komma att leda till något praktiskt resultat inom lång tid framåt.

Jag vidhåller mitt yrkande, herr talman.

Herr Asplund: Herr talman! Jag skall be att få instämma i vad herr andre vice talmannen och herr Domö anfört här i kammaren. Jag skulle bara vilja lämna en upplysning genom några siffror, som jag fått fram ur statistiska uppgifter och som visa hur många miljoner i tolagsmedel det här gäller. Från och med år 1913 till och med år 1938 har det utbetalats tolagsmedel till ett belopp av 124.2 miljoner kronor. Det började, i medeltal per år för tiden 1913 till 1915, med 3.2 miljoner, under tiden 1916—1920 med 3.8 miljoner, för åren 1921—1925 med 5.6 miljoner, under åren 1926—1930 med 7.0 miljoner, för åren 1931—1935 med 6.2 miljoner, och för år 1938 beräknas enligt den nu föreliggande statsverkspropositionen tolagsersättningen till 9 miljoner kronor.

Det är ju alldeles tydligt, att när tolagsersättningen har tredubblats från åren 1913—1915 fram till år 1938, så kan icke, om tolagsersättningen år 1913 utgjorde ungefär den riktiga betalningen för de prestationer, som dessa 30 städer gjort, samma prestationer ha tredubblats till 1938. Bara detta förhållande motiverar enligt mitt förmenande en utredning om huruvida betalningen här kan stå i rimlig proportion till de utförda prestationerna.

Med den nu begärda utredningen har utskottet icke avsett, att staten skulle fråntaga städerna den tolag som de hittills haft utan att övertaga något av deras skyldigheter också. Nej, det är helt enkelt bara fråga om att denna betalning skall beräknas i förhållande till prestationerna och icke efter tullinkomsterna, vilket ju medför alldeles orimliga situationer.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Björck: Herr talman! När man hört, med vilken otrolig energi reservanterna försvarat sin reservation, och likaså när man finner, att dessa reservanter äro talesmän för våra större hamnstäder, blir man en smula betänksam, ja rent av förvånad. Det ser verkligen ut som om dessa talesmän för reservationen vore rädda för att få denna sak utredd. Man slår vakt om ett gammalt privilegium som man, som sagt, inte vågar se i en utredningsljus.

Om avveckling av städernas tolagsersättning. (Forts.)

Ingen kan förneka att vissa städer, ett trettiotal, ha privilegier som andra städer sakna, och det vore väl inte då ur vägen att undersöka, hur det ligger till med denna ersättning. Det skulle man kunna få klart besked om genom en utredning.

Egentligen begärde jag ordet, när min gode vän Fredrik Ström sökte skrämma oss med att säga, att städerna rent av skulle komma att avfolkas, om vi toge bort denna tolagsersättning. Men det är ju i stället så, som vi veta, att det är landsbygden som håller på att avfolkas. Det är således inte synd om städerna i det avseendet. Äro vi rädda för en avfolkning, skola vi i stället se till att hjälpa landsbygden.

Hade det inte varit så att samtliga reservanter varit representanter för de hamnstäder, som just ha ifrågavarande privilegium, skulle jag inte ha begärt ordet i denna debatt utan kanske avstått från att delta i den omröstning, som eventuellt kommer att äga rum, men nu vill jag, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Herlitz: Herr talman! Gentemot dem, som hävda att det här gäller en rättsfråga, invände herr andre vice talmannen nyss, att denna synpunkt inte hade varit främmande för utskottet, och att utskottet också hade klart för sig att det här kan vara fråga om en städernas rätt. Det vill jag inte förneka. Jag har icke kunnat finna några klara uttryck därför, men det må så vara.

Mitt resonemang är emellertid just det, att om man utgår ifrån att det här föreligger en städernas rätt, kommer man ovillkorligen till det resultat, som utvecklats av flera talare här, att tolagsersättningen icke kan från en sådan utgångspunkt indragas, med mindre man avlyftar från städerna en hel rad av funktioner, och då blir det hela utan någon ekonomisk betydelse från statens synpunkt. Då återstår ingen annan tänkbar motivering för den föreslagna utredningen, än att det skulle anses nyttigt och lämpligt, att vissa göromål jämte därmed förbundna kostnader — för tullhusbyggnader, polisväsende, magistratsunderhåll o. s. v. — flyttades från städerna till staten. Men det säges ingenting om denna synpunkt vare sig i motionen eller i statsutskottets utlåtande, och då är det väl ändå bakvänt att med anledning av en motion, som siktar till en finansiell förmån för staten, sätta igång med en utredning, som icke kan medföra någon sådan men som eventuellt måste leda till varjehanda förvaltningsförändringar, om vilkas praktiska nytta och lämplighet man inte kan ha något omdöme i den stund, då kammaren går att fatta beslut.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pauli* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 7 punkten 39, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Om avveckling av städernas tolagersättning. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Pauli* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 43;

Nej — 54.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkterna 40 och 41.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 42 och 43.

Lades till handlingarna.

Punkterna 44—48.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 49.

Lades till handlingarna.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 117, i anledning av riksdagens år 1938 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1937—30 juni 1938.

Statsutskottet, till vars förberedande behandling riksdagens år 1938 församlade revisorers berättelse jämte de i anledning därav från vederbörande ämbetsverk och myndigheter till Kungl. Maj:t avgivna utlåtanden och förklaringar blivit hänvisad, hade, efter tagen kännedom av dessa handlingar och inhämtande av för ärendenas utredning i övrigt erforderliga upplysningar, i det föreliggande utlåtandet underställt riksdagens prövning de av revisorerna gjorda framställningar, som ansetts från utskottets sida påkalla yttrande; och hade utskottet därvid följt den ordning, som blivit i revisionsberättelsen iakttagen.

Punkten 1.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2.

Lades till handlingarna.

Punkten 3.

Under justitiedepartementet, § 3, hade revisorerna behandlat vissa frågor beträffande undersökningarna av för brott tilltalade personers sinnesbeskaffenhet. Revisorerna hade därvid redogjort för åtskilliga av dem konstaterade

*Ang. det
rättspsyki-
atriska under-
sökning-
väsendet.*

Ang. det rättspsykiatriska undersökningsväsendet. (Forts.)
brister i fråga om det rättspsykiatriska undersökningsväsendet, varefter revisorerna anfört:

»Huruvida de brister, som ovan framhållits, äro av den art, att en omläggning av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet bör ske, anse sig revisorerna icke kunna uttala sig om, då även andra faktorer, än som av revisorerna behandlats, här kunna inverka. Den stora betydelse och det värde de rättspsykiatriska undersökningarna äga för rättsskipningen göra det emellertid till en samhällsangelägenhet av allra största vikt, att undersökningarna ske under former, som garantera grundlighet och sakkunskap, samtidigt som de ske utan onödig frihetsinskränkning och annan olägenhet för den tilltalade, samt att det ej får finnas något stöd för den misstanken, att straffrifyrklaringar och andra avgöranden i tillräknelighetsfrågor skulle ske på grundval av en vacklande bedömning. Med hänsyn härtill synes det revisorerna i varje fall nödvändigt, att det tages under övervägande, vilka åtgärder som böra vidtagas för en mera ändamålsenlig organisation av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet, i avsikt, bland annat, att det allmänna rättsmedvetandets ovan berörda krav bättre tillgodoses, och revisorerna finna det angeläget, att utredning i sådant syfte omedelbart igångsättes.»

Förklaringar hade avgivits av dels fångvårdsstyrelsen, som bifogat ytt-
randen av direktören vid centralfängelset å Långholmen samt sinnessjukläkaren
vid nämnda centralfängelsets sinnessjukavdelning och sinnessjukläkaren vid
centralfängelsets i Malmö sinnessjukavdelning, dels ock medicinalstyrelsen.

Utskottet hade i den nu förevarande punkten omnämnt, att chefen för justitie-
departementet numera uppdragit åt den enligt beslut den 6 oktober 1938 tillsatta
strafflagberedningen att omedelbart upptaga till prövning frågan om den rätts-
liga behandlingen av förbrytare, vilka begått brott under inflytande av rubbad
själsverksamhet, samt om revision av strafflagens tillräknelighetsbestämmelser.
Utskottet hade sedermera gjort vissa uttalanden i ämnet, varefter utskottet
hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att de syn-
punkter, som av riksdagens revisorer och utskottet blivit anförda, måtte beaktas
vid den pågående utredningen rörande vissa med det rättspsykiatriska under-
sökningssystemet sammanhängande spörsmål.

Herr Lindhagen: Genom det föreliggande utskottsutlåtandet har för första
gången givits en utsikt till att få någon rätsida på det stora problem, som he-
ter psykiatrien och rättsskipningen. Både riksdagens revisorer och ett enhäl-
ligt statsutskott ha nu lagt fram frågan på ett sådant sätt, att väl varken förs-
ta lagutskottet eller några justitieministrar eller någon annan av de högre in-
stanserna vidare kan undanskjuta den som en bagatell.

Jag ber emellertid att i anledning av utskottsutlåtandet få framhålla att det
i denna fråga, som i så många andra i världen just nu, är pengarna, som är hu-
vudsaken, medan de andliga verkligheterna där bakom inte komma till sin rät-
ta betydelse. Saken ligger ju till på det sättet, att här stå emot varandra två
fullständigt olika uppfattningar om rättsskipningens organisation, när det gäl-
ler dylika ting. Det är rätten, som skall avgöra om personer, som förmenas va-
ra sinnessjuka, äro det helt och hållet enligt 5:5 strafflagen eller bara delvis
enligt 5:6 strafflagen. Och då stadgar strafflagen, att i sistnämnda fall skall
vederbörande dömas till ett lägre straff, medan han i det förstnämnda fallet,
om han är fullständigt vansinnig, helt skall befrias från straff.

Det är denna rättsordning, som nu kringgått genom godtycke av psykia-
trien och rättsskipningen i samförstånd med justitiedepartementet, d. v. s. rege-
ringen, som lockat riksdagen att antaga lagar, varigenom strafflagens berörda

Ang. det rättspsykiatriska undersökningsväsendet. (Forts.)

bestämmelser upphävas. Om sådana, som äro fullt otillräkneliga, blir det ju aldrig någon strid. Om dem däremot, som endast delvis äro tillräkneliga, kunna ju meningarna växla i oändlighet.

Nu har det inträffat att det blivit praxis att hänvisa de mindre tillräkneliga, eller omtvistat tillräkneliga, till undersökning av en psykiatriker. Detta har gjort att domstolarnas avgörande enligt 5:6 strafflagen blivit helt underminerat. Det förhåller sig nämligen på det sättet, att man hänvisar en person till undersökning av en viss läkare, som är psykiatriker, och sedan vänder man sig till medicinalstyrelsen, och detta har föranlett, såsom också statsutskottet och statsrevisorerna erinrat, en allt bestämdare praxis i den riktningen, att domstolarna icke anse sig på något sätt kunna underlåta att följa det vetenskapliga resultat, som på det sättet åstadkommits.

Nu veta vi ju att ett utslag av en psykiatriker, en representant för en så vag vetenskap, icke gärna kan vara ett tillräckligt bevis för att en person är helt eller delvis vansinnig. Detta system med hänvändelse till psykiatrien har emellertid gjort att alla psykopater, om vilka det egentligen är fråga och som skulle dömas enligt 5:6 strafflagen och alltså få ett lägre straff, bli vid undersökningen, särskilt på de där officiella anstalterna, i stor utsträckning förklarade såsom helt straffria, d. v. s. helt vansinniga, även om de bara äro det till en bråkdel, ja även då de äro normalt friska. Därigenom har uppkommit det av statsrevisorerna och statsutskottet klandrade förhållandet, att man fått en allt större mängd straffriförklarade, för vilka straffet förvandlas till inhysning i anstalter snart sagt på livstid, och vilka anstalter upphörligen visa sig vara otillräkneliga för att mottaga hela denna nya befolkning — årligen nya offerväsen för detta omaka system.

Det är den frågan som är huvudfrågan. De som skola dömas till ett mildare straff, men likväl behållas vid sin självtillräknelighet och icke fråntagas sin rätt att anses ha en själ, de komma icke till sin rätt, utan de förklaras upphörligt genom godtycke av enstaka psykiatriker och sedan med medicinalstyrelsens tillskyndan såsom fullt vansinniga. Där ligger kärnpunkten i det hela.

Därtill kommer också en annan oerhört viktig sak, som statsrevisorerna och utskottet påpekat, nämligen att man icke på detta sätt fråntager domstolarna plikten och rätten att slutligen ensamma avgöra en för en människa så viktig sak som om hon är tillräknelig eller icke, om hon har människovärde eller icke. Revisorerna och statsutskottet anmärka, att det är en sak, som bedömes bättre av det civila förståndet och av bekantskapskretsen, hur en person skall behandlas. Det civila förståndet bör således på ett mera vederhäftigt sätt kunna avgöra, om en människa verkligen är helt vansinnig enligt civil uppfattning, eller om hon är en människa, som har sina skavanker som vi alla, men som för den skull icke skall få drabbas av olyckan att bli inspärrad på en anstalt, till och med på livstid, i stället för att gå ut i livet efter ett mindre straff och sedan på en relativt kort tid kunna få upprättelse och anseende i samhället.

Därför har jag alltid kämpat för den uppfattningen, att alla avgöranden av detta slag slutligen skall *läggas i domstolens hand* och att därvid icke blott en enda psykiatriker med sin ofullkomliga kompetens skall få ha avgörandet utan att man också skall främst höra civila vittnen, som känna vederbörandes förhållanden i allmänhet. Hela denna rätt för psykiatrien skall borttagas så att den inte blir, såsom även statsrevisorerna påpeka, konstituerad som en domstol, som fråntar de lagliga domstolarna — jag älskar domstolarna, där jag varit med i alla instanser och som jag ägnat min huvudgärning — rätten att i de viktigaste livsavgörandena för en individ få döma över honom.

Efter vad som nu inträffat på Långholmen börja vi kunna förstå, hur det förhåller sig med denna sak. Varför har av dem, som skickats till Långholmen,

Ang. det rättspsykiatriska undersökningsväsendet. (Forts.)
 endast två eller tre procent förklarats friska, under det att på de övriga fyra platserna i Sverige omkring tjugufem procent förklarats friska? Nu se vi måhända vad det beror på. Beror det på en enveten men ändå överlägsen vetenskap på Långholmen, eller beror det på en skandal och ingenting annat? I fråga om dessa, som bli förklarade såsom helt vansinniga med två eller tre procents undantag, föreligger verkligen ett nytt fält för undersökning och ingripande för att till samhället återvinna deras rättskapacitet. Det blir Dreyfusprocesser i otaliga fall, om vi gå till grunden med det hela. Det kan inte hjälpas att så bör ske. Statsmakten måste någon gång resa sig mot en lagstiftning och en rättskipning, som på detta sätt med lotteri, ja humbug, äventyrar människors möjlighet att rätteligen få anses såsom människor.

Jag ber därför, herr talman, att med tacksamhet få yrka bifall till statsutskottets utlåtande.

Herr Gustafsson, Per: Herr talman: Jag hade ju inte trott att herr Lindhagen skulle ha något att andraga mot vad utskottet anfört, och jag hörde ju också att han endast yrkade bifall till den hemställan, som utskottet kommit till. Jag förmodar att också de flesta kunna ena sig om densamma. Utskottet har så långt det gått för sig försökt att taga ställning till det spörsmål, som avhandlas i denna punkt, och utskottet har bl. a. hänvisat till den utredning, som genom departementschefen har anordnats. Utskottet gör det uttalandet, att utredningen bör fullföljas och avse en allmän och allsidig undersökning av frågan i hela dess vidd. Jag skulle tro att det uttalandet bör kunna tillfredsställa de flesta av kammarens ledamöter, och jag ber därför att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Schlyter: Herr Lindhagen yttrade, att genom utskottets utlåtande frågan erhållit en sådan uppläggning, att hädanefter varken första lagutskottet eller några justitieministrar kunna undanskjuta denna fråga såsom en bagatell.

Med anledning härav vill jag endast påpeka, att chefen för justitiedepartementet förledit är *icke blott* — såsom det heter i utskottsutlåtandet på sid. 12, strax före utskottets kläm — »uppdragit åt den enligt beslut den 6 oktober 1938 tillsatta strafflagberedningen att omedelbart upptaga till prövning frågan om den rättsliga behandlingen av förbrytare, vilka begått brott under inflytande av rubbad själsverksamhet samt om revision av strafflagens tillräknelighetsbestämmelser», *utan även* — såsom det heter i fortsättningen av justitieministerns förordnande, återgivet i riksdagsberättelsen sid 31 nederst — förordnat »att beredningen i samband därmed även skall behandla frågan om de reformer i organisatoriskt hänseende, som kunna finnas lämpliga med avseende å sinnesundersökningar av för brott tilltalade samt vård av sinnessjuka brottslingar».

Herr Lindhagen: Det där är inte någon tillfyllestgörande garanti alls. Jag minns, att sista gången saken var före här i anledning av motion och interpellation, yttrade lagutskottets ordförande ingenting och inte heller någon annan från lagutskottet gav något besked. Denna tystnad var väl en bekännelse att utskottet satt i glasskåp och hade svårt att försvara sig. Det året blev det ingen ordentligt debatt i första kammaren och inte heller inom lagutskottet och de, som skulle försvara frågan, gingo ifrån debatten med ett mycket svagt och lamt försvar och avlägsnade sig för övrigt, innan saken var avgjord. Jag litar inte på försäkringar, som komma från det hållet. Det

Ang. det rättspsykiatriska undersökningsväsendet. (Forts.)
är bra, att det nu äntligen kommit ett annat utskott, som inte blint följer konstgjorda auktoriteter utan lyft på slöjan för sanningen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i den nu ifrågavarande punkten hemställt.

Punkten 4.

Lades till handlingarna.

Punkterna 5 och 6.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 7—9.

Lades till handlingarna.

Punkten 10.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 11.

Lades till handlingarna.

Punkterna 12 och 13.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 14 och 15.

Lades till handlingarna.

Punkten 16.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 17—21.

Lades till handlingarna.

Punkten 22.

Under handelsdepartementet, § 53, hade revisorerna meddelat, att de i avslutning till en under år 1937 verkställd granskning av olympiska kommitténs då ännu icke färdigställda räkenskaper under 1938 års revisionsförrättning fortsatt granskningen av nämnda räkenskaper.

Revisorerna hade — efter anförande av vissa sifferuppgifter och återgivande av den utav kommitténs egna revisorer avgivna berättelsen — sammanfattningsvis anfört bland annat följande:

»Revisorerna äro av den uppfattningen, att allt fortfarande allvarliga erinringar kunna göras mot de för olympiska kommittén avgivna redovisningarna samt att önskvärd ordning och reda icke förefunnits, när det gällt att redovisa allmänna medel av denna art. De anse sig därför böra för framtiden yrka på, att en fortlöpande kontroll på lämpligt sätt ordnas, när det gäller att disponera och redovisa anslag av den storleksordning, varom här är fråga. Det torde nämligen icke få anses tillfredsställande och lämpligt att överlämna dylika av tipsmedel utgående anslag till fri disposition av organisationer, vilka med nuvarande sammansättning och styrelseformer — även om man givetvis icke i detta fall bör tillämpa alltför byråkratiska och stränga normer för redovis-

*Ang. Sveriges
olympiska
kommittés
räkenskaper.*

Ang. Sveriges olympiska kommittés räkenskaper. (Forts.)
ningen — knappast kunna anses vara i besittning av tillräckligt insikt om och erfarenhet av huru förvaltningen av allmänna medel bör ordnas.»

Förklaring hade avgivits av svenska gymnastik- och idrottsföreningarnas riksförbund, vilket bifogat yttrande från olympiska kommittén, av vilket senare yttrande framgick, att en skärpning av kontrollen över den ekonomiska förvaltningen vidtagits.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten yttrat:

»Utskottet är i likhet med revisorerna av den uppfattningen att, då det gäller beviljande av medel av här ifrågavarande slag till mera avsevärda belopp eller till fortlöpande understödsverksamhet, det måste anses önskvärt att genom Kungl. Maj:ts försorg i samband med understödsbeviljandet föreskrift meddelas om att den myndighet, som har hand om den ekonomiska förvaltningen, skall var skyldig underkasta sig fortlöpande granskning av en lämpligen av Kungl. Maj:t utsedd person, som torde böra få deltaga i förvaltningsmyndighetens överläggningar och sammanträden med rätt att, då det gäller handhavandet av understödsmedlen och kontrollen därav, anteckna sin mening till myndighetens protokoll. Denna anordning synes böra vidtagas vid sidan av den granskning, som verkställs genom myndigheten i vanlig ordning eller särskilt utsedda revisorer, och den torde utgöra en säkrare garanti för ordning och reda i förvaltningen än vad som synes bliva följden av nu tillämpat förfaringsätt.

Utskottet hemställer, att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta därom, att en mera ingående kontroll framdeles genomföres, då det gäller användningen av till förfogande ställda understödsmedel av mera betydande belopp eller av fortlöpande karaktär.»

Herr Herlitz: Herr talman! Jag skall tillåta mig framställa den frågan, huruvida det, som statsutskottet här förordar, verkligen kan vara praktiskt över hela linjen. Det som statsutskottet uttalar sig för är, att då staten beviljar medel bland annat, som det heter, »till fortlöpande understödsverksamhet», genom Kungl. Maj:ts försorg i samband med understödsbeviljandet föreskrift bör meddelas om att »den myndighet, som har hand om den ekonomiska förvaltningen» — det är alltså frågan om en styrelse för en privat inrättning eller något dylikt, som har understöd — »skall vara skyldig underkasta sig fortlöpande granskning av en lämpligen av Kungl. Maj:t utsedd person, som torde böra få deltaga i förvaltningsmyndighetens överläggningar och sammanträden med rätt att, då det gäller handhavandet av understödsmedlen och kontrollen därav, anteckna sin mening till myndighetens protokoll». Denna anordning avses att genomföras så snart staten ger understöd till det ena och det andra, märk väl, som en princip över hela linjen, vid sidan av den revisionsgranskning, som i övrigt äger rum. Kan en sådan dubbelgranskning verkligen vara praktisk? Är det inte en fara för att dubbelarbetet och dubbelansvaret leda till en minskning av den efterföljande revisionens auktoritet? Det kan ju te sig rätt billigt, att en styrelse inte skall behöva lida efteråt i revisionsväg för vad den företagit i enlighet med den av Kungl. Maj:t utsedde representantens mening. Detta, att efterhandsgranskningen blir mindre effektiv, gör ju kanske mindre, ifall granskningen av den där herrn, som skall sitta med i styrelsen, blir verkligt effektiv. Skall man nu sikta på att hans granskning blir effektiv, har utskottet då verkligen överväntat, vilka kostnader det måste draga med sig att i alla dessa olika slag av styrelser ha av Kungl. Maj:t utsedda representanter, som skola på ett grundligt sätt följa med hela verksamheten och se till, att intet galet sker.

Ang. Sveriges olympiska kommittés räkenskaper. (Forts.)

Jag ber att få betona, att jag har fullkomligt klart för mig, att på åtskilliga punkter ett sådant förfarande kan vara lämpligt, särskilt då det gäller en verksamhet av större omfattning. Min fråga gäller bara, huruvida statsrevisorernas anmärkning, som närmast hänför sig till förhållandena i Sveriges olympiska kommitté och som icke gick ut på annat än att större anslag borde bli föremål för en sådan här kontroll, borde ha föranlett statsutskottet till ett förord för en så vittsyftande anordning.

Något yrkande har jag inte.

Herr Gustafsson, Per: Det spörsmål, som herr Herlitz här tog upp, hör väl till dem, som inte kunna besvaras på rak arm.

Jag ber emellertid att få säga, att alldenstund utskottets utlåtande här hänför sig till de anmärkningar, som statsrevisorerna gjort, får man vid den praktiska utformningen och tillämpningen av vad utskottet har föreslagit sammanknyta det med revisorernas anmärkning. Det torde väl vara så, att även om uttrycket »av fortlöpande karaktär» inte får ställas i motsats mot det föregående uttrycket »av mera betydande belopp» det även bör ges en sådan tillämpning — skulle jag tro, att utskottet har avsett — att när det gäller ytterst obetydliga belopp, där själva kontrollen skulle gå till mera än understödet, kan det inte vara praktiskt att verkställa kontrollen på detta sätt. Å andra sidan bör det dock givetvis vara så, som utskottet här talar om, att när statsmedel i någon form ställas till förfogande, bör det även vara kontroll över desamma.

Kanhända själva uttrycket här inte är så lyckligt. Jag tror emellertid, att vederbörande nog kommer att kunna träffa ett lämpligt val, när så skall ske.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkten 23.

Lades till handlingarna.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till den svenska exportnäringens främjande;

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till barnsjukvården i riket;

nr 120, i anledning av väckt motion om utredning rörande kostnadsfri insulinbehandling för kroniskt sockersjuka;

nr 121, i anledning av väckt motion om retroaktiv lönefyllnad till viss personal i statens tjänst på grund av ändrad dyrortsgruppering; samt

nr 122, i anledning av väckt motion om engångsersättning åt vissa droskägareänkor för förlorade utkomstmöjligheter.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 123, i anledning av väckt motion om återbetalande till Aktiebolaget E. L. Schüllerqvist av visst skattebelopp jämte ränta.

I en inom andra kammaren av herr *T. Henriksson* väckt motion, nr 287, hade hemställts, att riksdagen måtte medgiva, att ett skattebelopp. 62,803

*Om skatte-
restitution till
Aktiebolaget
E. L. Schüt-
lerqvist.*

Om skatterestitution till Aktiebolaget E. L. Schüllerqvist. (Forts.)
kronor 16 öre, jämte ränta därå i enlighet med en av kammarrätten verkställd beräkning, finge återbetalas till Aktiebolaget E. L. Schüllerqvist.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionen II: 287 icke måtte vinna riksdagens bifall.

Herr Holmström: Herr talesman! Jag nödgas vid denna sena tidpunkt fatta mig mycket kort.

Jag erinrar kammarens ledamöter om att under världskriget engelsmännen beslagtogo en hel del varor, som voro inköpta av svenska köpmän och avsedda att importeras till Sverige. Den i här ifrågavarande motion omnämnda firman, Schüllerqvist i Gävle, råkade ut för ett sådant beslag. Det var ett ganska stort varuparti. Firman trodde naturligtvis, att detta parti så småningom skulle bli frigivet. Värdet togs därför upp i 1915 års inventarium. Firman har också betalat skatt härför. Så småningom blev det en uppgörelse, varvid firman nödgades gå med på den s. k. 50 %-uppgörelsen, vilken innebar, att firman fick tillbaka *hälften* av värdet av det beslagtagna varupartiet. Firman gick då in med en underdånig framställning till Kungl. Maj:t och anhöll att få den skatt restituerad, som erlagts för den hälft av varupartiet, som firman inte fått ersättning för. Denna framställning blev emellertid avslagen av Kungl. Maj:t. Såväl kammarrätten som statskontoret hade emellertid tillstyrkt densamma. De funno, att billighetsskäl talade för bifall till framställningen. Det har sedermera visat sig, att den utredning, som låg till grund för Kungl. Maj:ts beslut, varit behäftad med avsevärda felaktigheter, och det är detta, som motionären har framhållit. Nu avfärdar utskottet emellertid motionen med endast fem rader.

Jag får verkligen beklaga, att utskottet inte har ägnat mer uppmärksamhet åt detta ärende. Hade utskottet så gjort, är jag fullt övertygad om att utskottet hade kommit till ett annat resultat. Utskottet hänvisar endast till att ärendet varit under Kungl. Maj:ts prövning och anser därför, att riksdagen inte skall göra något åt saken.

Nu är det, herr talman, ingen idé att mot ett enhälligt utskott ställa ett yrkande om bifall till motionen. Jag skall därför, då jag vet, att ärendet ånyo kommer under Kungl. Maj:ts prövning, endast uttala en varm vädjan till Kungl. Maj:t, att behärta den här saken. Det är en stor orättvisa, som denna firma blivit utsatt för. Och det är synnerligen starka billighetsskäl, som tala för bifall till framställningen.

Jag har sålunda, herr talman, intet yrkande.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 124, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av vattenfallsandelar i Järpströmmen m. m.;

nr 125, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avlöningsförmåner för personal vid Borås—Jönköpings järnväg, som vid järnvägens införlivande med statens jänvägar övergår i nämnda järnvägars tjänst;

nr 126, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av ökade lånemöjligheter för den mindre skeppsfarten;

nr 127, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande av skyddsrum i statens fastigheter; samt

nr 128, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till förvärv av Skåne—Smålands järnväg.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående vissa ändringar i lagen den 9 december 1910 (nr 141, sid. 27) om reglering av prästerskapets avlöning; samt

nr 22, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med vissa bestämmelser angående utrotande av berberis inom nationalparker och såsom naturminnesmärken fridlysta områden, dels ock i ämnet väckta motioner.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs och bordlades på begäran Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade proposition nr 250.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 333, av herr *Petersson, Knut*, och herr *Andersson, Elon*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa kommunala läroanstalter, privatläroverk m. m.; samt

nr 334, av herr *Löfvander* m. fl., i samma ämne.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 8, till Konungen angående Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen för budgetåret 1939/40 gjorda framställningar under riksstatens åttonde huvudtitel, innefattande anslagen till ecklesiastikdepartementet.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 181, angående Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen beträffande jordbruksdepartementet gjorda framställningar om anslag till kapitalinvestering jämte en i ämnet väckt motion;

nr 182, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa ändringar i skogsvårdslagen den 15 juni 1923 (nr 212) m. m.;

nr 183, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till lantmåteriväsendet;

nr 184, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till lantbruksattachéer m. m.;

nr 185, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beviljande av bidrag ur domänfonden till föreningen för växtförädling av skogsträd;

nr 186, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa allmänna arvsfonden tillfallna fastigheter;

nr 187, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av mark från vissa kronoegendomar m. m.;

nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse från viss betalningsskyldighet på grund av statsbidrag till ett avdikningsföretag inom Stensele socken av Västerbottens län m. m.;

nr 189, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till undersökning rörande vissa vattenregleringsföretag m. m.;

nr 190, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för Helgeåns reglering m. m.;

nr 191, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överflyttning på övergångsstat av viss personal vid domänverket m. m.;

nr 192, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel för avbetalning å statslån till vissa torrlägningsföretag; samt

nr 193, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsunderstöd till Kågedalens kalkbruksförening u. p. a. för utförande av en kalkbruksanläggning.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 197, till Konungen i anledning av väckt motion rörande viss ändring i lagen den 11 september 1936 om förenings- och förhandlingsrätt.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 129, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till svensk undervisning för svenska barn i utlandet;

nr 130, i anledning av väckt motion om löneklassberäkning för vaktmästaren vid universitetet i Uppsala P. A. Pettersson;

nr 131, i anledning av väckta motioner angående inrättande av en statlig yrkesskola för elektriska installatörer; och

nr 132, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bidrag till driften av icke statliga skyddshem m. m.;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 39, i anledning av framställningar angående pensioner och understöd åt vissa i statens tjänst anställda eller förut anställda personer m. m.;

nr 40, i anledning av vissa framställningar rörande understöd åt efterlevande till vissa i statens tjänst anställda personer m. fl.; och

nr 41, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning angående vissa reparations- och moderniseringsarbeten inom riksbankens fastighet i Linköping; samt

jordbruksutskottets utlåtande nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående den lägre lantbruksundervisningens ordnande jämte i ämnet väckta motioner.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.36 e. m.

In fidem
Eric Carlén.

Tisdagen den 25 april.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Justerades protokollen för den 18, 19 och 21 innevarande månad.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 194, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av andra huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga och anslag till extra utgifter;

nr 195, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av Kinda kanal m. m.;

nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande för vattenfallsstyrelsen att försälja eller bortbyta tomter och områden från de under styrelsens förvaltning ställda fastigheter;

nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av telegrafverket tillhöriga fastigheter i Djursholms Ekeby, Stocksund och Falun;

nr 199, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa statens järnvägar tillhöriga fastigheter m. m. jämte en motion; samt

nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående stipendier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 250, med förslag till lag om enskilda vägar, m. m.

Kungl. proposition med lagförslag om enskilda vägar m. m.

Herr **Domö**: Herr talman! Så här års brukar riksdagen vara rätt tvekan- de, då det gäller att taga emot kungl. propositioner av större omfattning, ty tiden är ju så långt framskriden, att det ställer sig ganska svårt att med ett praktiskt ordnande av riksdagsarbetet nu mottaga propositioner, som kräva längre tids arbete i utskotten.

Den proposition, som här är uppropad under nr 250, innehåller omfattande lagförslag, en lag om enskilda vägar på 93 §§ och fyra följdförslag, åsyftande lagändringar. Lagtexten till samtliga dessa lagar uppgår till inte mindre än 40 sidor, och propositionen omfattar i sin helhet inte mindre än 200 trycksidor. Bläddrar man i den, skall man finna, att det är ganska delade meningar, som gjort sig gällande hos de myndigheter, som haft att yttra sig över lagförslaget. Delade meningar förekomma också mellan sakkunniga, lagrådet och departementschefen. Det hade inte varit mer än rimligt att man på denna proposition fått 20 dagars motionstid, men när den tiden gått ut, hade vi befunnit oss i mitten av maj, och en sådan förlängning av motionstiden anser jag mig följaktligen förhindrad att yrka på. Jag kan dock inte underlåta att fram- hålla, att en lag sådan som den nu framlagda har man haft god tid att förbe- reda, innan den lägges fram, och man borde ha kunnat förvänta, att regeringen hade valt en vida tidigare tidpunkt för denna lags framläggande för riksdagen, än den gjort. När det gäller propositioner, betingade av under riksdagen in-

Kungl. proposition med lagförslag om enskilda vägar m. m. (Forts.)
träffade händelser, är ju ingenting att säga om att även omfattande förslag komma på riksdagens bord ganska sent, såsom fallet kan bliva med framställningar rörande vårt försvar och dylika viktiga spørsmål. Det är fullt förklarligt med de händelser, som råda ute i världen, att sådana propositioner kunna behöva avlämnas kanske ända in i riksdagens sista tid, men då det gäller sådana här saker, herr talman, som detta omfattande väglagsförslag, måste man säga, att en regering som, om jag så får uttrycka mig, har en så lugn tillvaro, så stadig sits och så god tid att förbereda sina propositioner, inte skulle behöva framlägga ett dylikt lagförslag vid en så sen tidpunkt som nu.

Det skulle vara fullt förklarligt och försvarligt, tycker jag, om vederbörande utskott kommer att returnera propositionen till regeringen via riksdagen.

Med det sagda har jag på intet sätt velat göra någon anmärkning mot själva lagen. Den är säkert väl behövlig, men det borde inte ha varit uteslutet, såsom jag förut framhållit, att man tidigare än som skett kommit med den till riksdagen.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades ifrågavarande kungl. proposition till jordbruksutskottet.

Till utskottet skulle jämväl överlämnas det i anledning av propositionen inom kammaren nu avgivna yttrandet.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 333, av herr *Petersson, Knut*, och herr *Andersson, Elon*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa kommunala läroanstalter, privatläroverk m. m.; och

nr 334, av herr *Löfvander* m. fl., i samma ämne.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden nr 129—132, bankoutskottets utlåtanden nr 39—41 och jordbruksutskottets utlåtande nr 51.

Anmälades och bordlades bevillningsutskottets betänkanden:

nr 18, i anledning av väckt motion angående rätt för småbrukare till avdrag för minderåriga barn vid taxering till fastighetsskatt;

nr 19, i anledning av väckt motion om begränsning av skattskyldigs sammanlagda beskattning med hänsyn till hans beskattningsbara inkomst; och

nr 20, i anledning av väckta motioner om beredande av skattefrihet för vissa gåvor till inköp av luftskyddsmateriel; samt

andra lagutskottets utlåtande nr 26, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud mot arbetstagares avskedande i anledning av trolovning eller äktenskap m. m., dels ock en i ämnet väckt motion.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.10 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.